

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน

: กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

พระครูปลัดศิริวัฒน์ สญฺญจิตฺโต (วิชาผา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

**The Satisfaction in Propagation the Teachings of the Buddha in the Buddhist
Holy Day to Buddhists : the case study in Bangkokyai District,
Bangkok Metropolitan**

Phrakhrupalad Siriwat Sanyajitto (Wishapha)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Dhamma Communication)

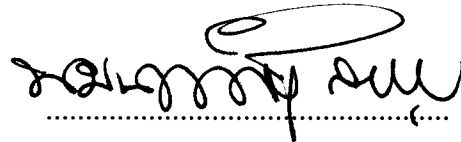
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ

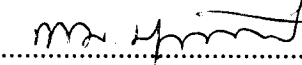

(พระมหาสมจินต์ สมปาญโญ)

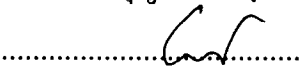
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ

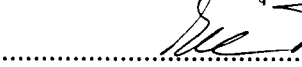
(พระมหาไพเราะ จิตสีโล)

 กรรมการ

(พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสุสึ)

 กรรมการ

(รองศาสตราจารย์บำรุง สุขพรรณ)

 กรรมการ

(รองศาสตราจารย์กิติมา สุรสนธิ)

 กรรมการ

(ดร. ถวิตวดี นุรีกุล)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสุสึ ประธานกรรมการ

รองศาสตราจารย์บำรุง สุขพรรณ กรรมการ

รองศาสตราจารย์กิติมา สุรสนธิ กรรมการ

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- ชื่อวิทยานิพนธ์ : ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน
: กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
- ผู้วิจัย : พระครูปลัดศิริวัฒน์ สดุดจิตโต (วิชาผา)
- ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาธรรมนิเทศ)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
- : พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี ป.ธ.๘, พธ.บ., (การสอนสังคมศึกษา),
พธ.ม., (ธรรมนิเทศ)
 - : รองศาสตราจารย์บำรุง สุขพรรณ วบ., สสม. (ธรรมศาสตร์)
 - : รองศาสตราจารย์กิติมา สุรสนธิ ศศ.บ., (ศิลปศาสตร์บัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน), นศ.ม. (นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสื่อสารพัฒนาการ)
- วันสำเร็จการศึกษา : ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๔๕

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร.” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ ของพุทธศาสนิกชนต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ และเกิดความพึงพอใจ การนำมาใช้ประโยชน์ที่ได้จากการฟังธรรม และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะประชากรศาสตร์ที่มีต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ ๘ คำ ๑๕ คำ หรือ ๑๔ คำ) พร้อมทั้งผู้ที่มาร่วมปฏิบัติกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโดยมีการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม เพื่อนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนทั้งส่วนตนและสังคม

วิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) แบบวัดผลครั้งเดียว (one short case study) เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชน ผู้มาฟังธรรมและปฏิบัติธรรมในวันธรรมสวนะ ในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำนวน ๓๐๐ คน ต่อ ๑๓ วัด โดยใช้สถิติอัตราร้อยละ และสถิติเชิงวิเคราะห์เพื่อหาค่าความสัมพันธ์ (Analytical Statistics) คือสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และใช้โปรแกรม SPSS

พบผลการวิจัยที่สำคัญ คือ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุอยู่ในระหว่าง ๖๐ ปีขึ้นไป จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีมากที่สุด ส่วนมากมีรายได้ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ บาท ต่อเดือน

ผลการวิจัย จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภาพรวมของความพึงพอใจทั้งหมดในทุกด้าน พบว่า สัมประสิทธิ์การตัดสินใจ คือ ตัวแปร เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชนได้เพียง ๑.๖% และเมื่อพิจารณาค่า Sig. จะสามารถสรุปได้ว่า ไม่มีตัวแปรลักษณะส่วนบุคคลตัวแปรใดที่มีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลกับตัวแปรตาม คือ ความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน

จากผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นประโยชน์ในการนำผลที่ได้ไปจัดการวางแผนกำหนดแนวทางในการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ และวันอื่นๆ ที่มีใช้วันธรรมสวนะก็ควรมีการฟังธรรม เสวนาธรรม เพื่อเป็นการนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม และถูกต้องตามกาลนั้น ๆ

สำหรับการนำเสนอธรรมต่อกลุ่มผู้ฟังที่จะได้รับประโยชน์มากที่สุด ผู้ทำการวิจัยพบว่า การนำเสนอโดยใช้อุปกรณ์ช่วยสอน หรือสื่อธรรมะที่เป็นรูปธรรมดูเหมือนว่าจะได้ผลดีระดับหนึ่ง เพราะทำให้ผู้รับฟังสนใจในเนื้อหาสาระธรรม และง่ายต่อการปฏิบัติ และเกิดความพึงพอใจต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่พุทธศาสนิกชนมากยิ่งขึ้น

ปัญหาและอุปสรรคที่พบในปัจจุบันนี้ การสื่อสารด้านธรรมะพระสงฆ์ยังเข้าไม่ถึงพุทธศาสนิกชน เนื่องจากพระสงฆ์ขาดความเข้าใจในกระบวนการสื่อสารหัวข้อธรรมที่นำเสนอ บ้างครั้งไม่เหมาะกับกลุ่มผู้ฟัง และพระสงฆ์ยึดติดกับรูปแบบเดิมๆ ในการสื่อสารธรรมแก่ผู้ฟัง จึงทำให้บ้างครั้งเกิดการเชื่อมั่นในตนเองมากเกินไป

จากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว พระสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน คือ ผู้นำทางจิตวิญญาณ ต้องปฏิบัติการเผยแผ่ธรรมในเชิงรุก เพื่อเป็นผู้นำทางสังคม เป็นกัลยาณมิตรคอยแนะนำพร่ำสอน ให้รู้กระบวนการสื่อสารทางธรรมะ คือ ให้ละอายชั่วกลัวบาป ให้ตั้งอยู่ในคุณความดี ปฏิบัติธรรมกรรमान โดยการเจริญสติปัญญา หมั่นเข้าวัดฟังธรรมจำสิด ก็จะทำให้พบแต่ความเจริญรุ่งเรือง อันเป็นอุดมมงคลสูงสุดในชีวิต

ผลการวิจัยครั้งนี้ เป็นการประเมินผู้ฟังธรรมในวันธรรมสวนะแล้วนำไปใช้ในการวางแผนกำหนดพุทธวิธีการสื่อสารด้านพุทธธรรม เพื่อนำธรรมะไปเผยแผ่พัฒนาสังคมให้เกิดสันติสุขสันติภาพภายในจิตใจ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาสืบไป

The thesis topic : The Satisfaction in propagation the Teachings of the Buddha in the Buddhist holy Day to Buddhists : the case study in Bangkokyai District, Bangkok Metropolitan

Researcher : Phrakhrupalad Siriwat Sanyajitto (wishapha)

B.A. Degree in Buddhism : Master of Arts (Dhamma Communication)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Bunlert Dhammatassi Pali viii, B.A.,(Teaching of Social Studies), M.A. (Dhamma Communication)

: Assoc. Prof. Bamroong Sukphan, B. A. (Jour), M.S.W. (Social work) T.U.

: Assoc. Prof. kittima Surasondhi B.A.(Communication of Arts), M.A. (Development Communication)

Date of Graduation on : May 22, 2006

THE ABSTRACT

The Satisfaction in propagation the Teachings of the Buddha in the Buddhist holy Day to Buddhists : the case study of in Bangkokyai District, Bangkok Metropolitan, the main purpose is to study on the features of population science that concerns directly with Buddhists by specification in propagation the teachings of the Buddha in the Buddhist holy Day and the result is the satisfaction. Besides to bring and apply Dhamma bin the daily life as well as the study of the relation between the features of the population science that influenced in propagation the teachings of the Buddha in the Dhammasavana Day (the 8th, the 15th, days or the 14th, days of the lunar month) together with those Who come to Perform the activity in the Buddhist holy day, the activity is to open receiving the Buddha Dhamma information in order that they can take to develop the quality of sustain life on both private and social parts.

The education methodology is the way of a survey Research, one short case study, it is to collect the data by using the Questionnaire, it is to study from the sampling group in a case study concerning the Buddhists who come to listen to Dharma and conduct the teachings of the Buddha in the Buddhist holy day in Bangkokyai district, Bangkok Metropolitan and there are 300 persons per 13 temples by using the statistics in the percentage as well as analytical statistics to look up the relative value, that means Descriptive statistics and SPSS program

The important research is found that the majority of the sampling group is female and their age is between 60 years onward. They are mostly graduated in the bachelor degree level and most of them have got income lower than 3,000 baht a month.

The research result From the total relationship of all the satisfaction in all the sides and it is found that the decision coefficient, that is, variation, sex, age, marital status, educational level, vocation and income that can explain about the change of the satisfaction to the propagation in the Buddhist holy day of the Buddhist people ๑.๖ percent as well as considering the value Sig. we can conclude that no any personal variation that has the relation or influence to the coming together variations; that means the satisfaction to the propagation of the Dharma in the Buddhist holy day of the Buddhist people.

The study of the research result at this time is very useful to take its result to apply for the schedule to set up the guild line in propagation the teachings of the Buddha in the Dhammasavana Day and other days not only in the Dhammasavana Day, but the Buddhist people should hear Dhamma and have the Dhamma discourse in order that they can bring the Buddhist doctrine to apply suitably and correctly in the way of life in the time and space.

In the case of presenting Dhamma to the listeners' group who can get the most advantage; the researcher found that the presenting by using the instruments to help in teaching or using the physical Dhamma media, because it can make the listeners in terested in the Dhamma contents and it is easy to practice at the sometime

it can satisfy in propagation the teachings of the Buddha to the Buddhist people more and more

The problem and obstacles found at present, in Dhamma communication, Buddhist monks have not reached the Buddhists yet, it is because, monks have the lack of understanding in the process of communication about the Dhamma topic to present to them and sometime it is not suitable for listeners' group, besides monks have attached with the old tradition in communicating Dhamma; so it sometime has the self-confidence.

From such problem and obstacles, monks both in past and at present, that is, those, who lead the way of spirit, must practice in propagation the teachings of the Buddha in forward movement to be social leader and good friendship, to teach the people gently in order to know the process of Dhamma communication, that is to say, let them ashamed of the day and afraid of the sin, let them behave in the virtues, develop ministration by the way of developing mindfulness and wisdom, enter the temple often to hear Dhamma and conduct the five-percepts, if they regularly practice and they will find only the prosperity and lead their lives to the highest goodness at last

The research result at this time is the Dhamma listeners' estimation in Dhammasavana Day then take the result to use in the schedule to setup the Buddha method for communication in Buddha-Dhamma in order to bring Dhamma to spread in order to develop society to create up the peace and happiness within their own mind that' is the highest good in Buddhism forever.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงลงได้เพราะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเหล่านี้ คือ ผศ.ดร.พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการสนับสนุนให้มีการเปิดสอนสาขาวิชาธรรมนิเทศ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่องานของคณะสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่าน รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย คณาจารย์ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ช่วยให้คำปรึกษาแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณและอนุโมทนาขอบคุณทุก ๆ ท่านไว้ ณ ที่นี้เป็นอย่างสูงยิ่ง

ขอขอบคุณอาจารย์ พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสุธี ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ บำรุง สุขพรรณ รองศาสตราจารย์ กิติมา สุรสนธิ กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำปรึกษา และให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์นี้ ท่านได้ให้ความเมตตา และช่วยตรวจสอบรูปแบบ แก้ไขข้อบกพร่อง พร้อมทั้งเสนอแนะในการปรับปรุงเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดียิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระศรีรัตนนิมิต เจ้าอาวาสวัดใหม่พิเรนทร์ ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ในเรื่องของที่อยู่อาศัย ตลอดจนให้โอกาสในการศึกษาเล่าเรียน พร้อมทั้งสนับสนุนให้กำลังใจเสมอ พระเดชพระคุณพระครูปิยะจันทโทภาส และพระเดชพระคุณพระครูพัฒนกิจจานุยุต ผู้ให้ความอุปถัมภ์และขอขอบคุณแด่คุณนาวัน มุกขุนทด ที่เป็นธุระในการจัดพิมพ์ จักรูปเล่มหาข้อมูลเพิ่มเติมจนกระทั่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงลงด้วยดี

ขออนุโมทนาขอบคุณ แด่คุณนรินทร์ คุณมาดี อรุณนันทชัย ที่ได้ให้การสนับสนุน และได้อุปถัมภ์ คือได้ช่วยส่งเสริม ทุนการศึกษา ทุนการวิจัยทั้งหมด ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้มีกำลังใจจนสำเร็จการศึกษาในระดับพุทธศาสตรมหาบัณฑิต นับว่าเป็นกำลังใจอันสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคตสืบไป

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่เป็นเจ้าของวิทยานิพนธ์ทุกเล่ม งานวิจัยและหนังสือทางวิชาการอื่นๆ ที่ผู้วิจัยได้นำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขออนุโมทนาบุญ สำหรับผู้ให้ความอุปถัมภ์ และขอคุณงามความดีอันเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ข้าพเจ้าน้อมบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย พร้อมคุณบิดามารดา อุปัชฌาย์ ครูอาจารย์ ผู้ทำหน้าที่ทุกผู้ทุกนามประสาทความรู้ทุกสาขาวิชา ตลอดถึงผู้มีอุปการคุณทุกท่าน.

พระครูปลัดศิริวัฒน์ สมนจิตโต (วิชาผา)

๒๒ พฤษภาคม ๒๕๔๕

Preface

This thesis completed nicely because of the kind helps of those people : Dept. prof. Dr, phramahasomcin sammapanyo, the Dean of post Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalai Buddhist University. By the support for instruction in the field of the Major Dhamma Communication Arts that will be useful to the Buddhist monks order in propagation the teachings of the Buddha very well; Assist. Dean of post graduate an the rity here who gave a good advice; How I would like to express wishes here forever.

Furthermore, I wish to express the grateful thanks to phramahabunlert thammadassi, the chairman of thesis communittee, Assist.prof. kitima Surasomdi, the communittee and advice and a consultation together with giving a useful idea to this thesis work. Besides, he is very kind to prove the Fermat and rewrite the deficient points with the suggestion to improve the useful contents to the research at this time as well.

May I thank a lot to ven. Phrasiratanawimon, lerd Abbot, Maiphiren Monastery, he is very kind to support me with a good living place as well as give me a good opportunity in the study together with givng me always the will power Ven. Phrakrupiyacantogat and Ven. Phrakruphatthanakitcanuyut are very kind to support me all things I requested them nd along usith Khun Navin Mukkhunthot wto gave me the help for printing work such as making the volume and rip airing the information in order that this thesis can complete perfectly.

Thanks a lot to Khun Narin, Khun madee Arunnanonchai who give the support and patronage and assistance on scholar ship, research finance entirely, that could make me to have the will power until I can finish education in the post graduate Degree to be the important power in propagation the teachings of the Buddha in the future.

Finally I wish to express my grateful thanks for all persons who are owners of the thesises throughout research works and other Technological books that I borrowed to study additionally for writing this thesis, So I would like to give mindful thanks to whoever to support me until this thesis completed very well. Now I wish the powers of the three refuges : Buddha, Dhamma and sanggha along with spiritual Teacher, professors who gave know ledges and subjects to me pless me forever including all grateful people, I wish to worship and keep their goodness un my mind forever.

Phrakhrupalad Siriwat Sanyajitto (wishapha)

May 22, 2006

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ เรียบเรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

ที. ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที. ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที. ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ส. ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส. ข.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
อง. เอกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ดิกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ดิกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ฉก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. สดตก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สดตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. อญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. นวก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ทสก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ. ขุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ. ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ. อิติ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ. สุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ. ปุ.	(ไทย) =	อภิธรรม ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)
----------	---------	----------------------	-----------

คำชี้แจงการใช้หมายเลขย่อในพระไตรปิฎก

การใช้เลขหมายรหัสย่อ ระบุเล่ม / ข้อที่ / หน้า ดังนี้

ตัวอย่าง :

ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๑๒ / ๒๕๒ หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
(ภาษาไทย) เล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๓๑๒ หน้า ๒๕๒

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

อง. ติก.อ. (ไทย) = อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณิ ติกกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง. จตุกก.อ. (ไทย) = อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณิ จตุกกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง. ปญจก.อ. (ไทย) = อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณิ ปญจกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง. ฉกก.อ. (ไทย) = อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณิ ฉกกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง. สตตก.อ. (ไทย) = อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณิ สตตกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ. ขุ. อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา ขุททกปาฐอรรถกถา (ภาษาไทย)

คำชี้แจงการใช้หมายเลขย่อในอรรถกถา

การใช้เลขหมายรหัสย่อ จะระบุเล่ม / ข้อที่ / หน้า ดังนี้

ตัวอย่าง :

อง. จตุกก. อ. (ไทย) ๒ / ๖๒ / ๒๐๕ – ๒๐๖. หมายถึง อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณิ
จตุกกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย) เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๖๒ หน้า ๒๐๕ – ๒๐๖.

ฎีกาปกรณ์วิเสส

มณฑลคุด. (แปล) = มณฑลคุดทปิณี (ภาษาไทย)

วิสุทฺธิ. (แปล) = ปรมัตถมัญจุสา วิสุทฺธิมรรค (ภาษาไทย)

คำชี้แจงการใช้หมายเลขย่อในอรรถกถา

การใช้เลขหมายรหัสย่อ จะระบุเล่ม / ข้อที่ / หน้า ดังนี้

ตัวอย่าง :

วิสุทฺธิ. (แปล) ๓ / ๑ / ๑๒๔. หมายถึง ปรมัตถมัญจุสา วิสุทฺธิมรรค (ภาษาไทย)
เล่มที่ ๓ ข้อที่ ๑ หน้า ๑๒๔.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
สารบัญ	ฐ
สารบัญตาราง	ฌ
สารบัญแผนภูมิ	ด
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๔ สมมติฐานการวิจัย	๖
๑.๕ ขอบเขตการวิจัย	๗
๑.๖ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๘
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๒.๑ ทฤษฎีการสื่อสารและการเปิดรับสื่อ	๑๐
๒.๒ ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ(Use and Gratification Theory)	๑๘
๒.๓ พุทธวิธีการสื่อสาร	๒๖
๒.๔ พุทธวิธีการเผยแผ่	๓๒
๒.๕ ทฤษฎีการสื่อสารทางพระพุทธศาสนา	๓๔
๒.๖ หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการเผยแผ่	๔๒
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๗
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๑๑๐
๓.๑ รูปแบบการศึกษาวิจัย	๑๑๐
๓.๒ กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๑๑๐

๓.๓	ตัวแปรที่ศึกษา	๑๑๑
๓.๔	การวัดค่าตัวแปร	๑๑๒
๓.๕	เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๑๓
๓.๖	การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๑๕
๓.๗	การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๕
บทที่ ๔	การวิเคราะห์และประเมินผลการรวบรวมข้อมูล	๑๑๖
๔.๑	ข้อมูลคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์	๑๑๖
๔.๒	ข้อมูลการเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะ	๑๑๕
๔.๓	ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ	๑๒๔
๔.๔	ประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ	๑๒๕
บทที่ ๕	สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๔๔
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๔๕
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย	๑๔๗
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๔๕
บรรณานุกรม		๑๕๑
ภาคผนวก		๑๖๐
ก.	หนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถาม จาก บัณฑิตวิทยาลัย	๑๖๐
ข.	แบบสอบถามเพื่อการศึกษาวิจัย	๑๗๔
ค.	ข้อมูลเบื้องต้นของพุทธศาสนิกชนที่ทำการศึกษา	๑๗๕
ประวัติผู้วิจัย		

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง โดยจำแนกตามเพศ	๑๑๖
ตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง โดยจำแนกตามอายุ	๑๑๗
ตารางที่ ๔.๓ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง โดยจำแนกตามสถานภาพ	๑๑๗
ตารางที่ ๔.๔ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามระดับการศึกษา	๑๑๘
ตารางที่ ๔.๕ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอาชีพ	๑๑๙
ตารางที่ ๔.๖ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามรายได้	๑๒๐
ตารางที่ ๔.๗ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่เคยฟัง และไม่เคยฟังธรรม ในวันธรรมสวนะ	๑๒๑
ตารางที่ ๔.๘ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง โดยจำแนกตามรูปแบบการ แสดงธรรม	๑๒๑
ตารางที่ ๔.๙ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเนื้อหาธรรมะ	๑๒๒
ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามวันที่ฟังธรรม มากที่สุด	๑๒๓
ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามระยะเวลา	๑๒๓
ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามช่วงเวลา	๑๒๔
ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสื่อต่าง ๆ	๑๒๕
ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงค่าเฉลี่ยของความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อผู้เสนอธรรม	๑๒๖
ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงค่าเฉลี่ยของความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อเนื้อหาธรรม	๑๒๗
ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงค่าเฉลี่ยของความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการนำเสนอ ธรรม	๑๒๘
ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงค่าเฉลี่ยของประโยชน์ที่ได้รับจากการฟังธรรมะในวันธรรมสวนะ	๑๒๙
ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ กับความ พึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมในวันธรรมสวนะ	๑๓๒
ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ กับความ พึงพอใจต่อเนื้อหาธรรมในวันธรรมสวนะ	๑๓๕

- ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ กับความ
พึงพอใจต่อวิธีการเสนอธรรมในวันธรรมสวนะ ๑๓๘
- ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ กับความ
พึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ๑๔๑
- ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภาพรวมของความพึงพอใจทั้งหมด
ในทุกด้าน ๑๔๓

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๒.๑ แผนภูมิแสดงแบบจำลองอธิบายการใช้สื่อเพื่อสนองความพอใจ	๑๕
๒.๒ แผนภูมิแสดงแบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังความพึงพอใจและการบริโภคสื่อ	๒๐
๒.๓ แผนภูมิแสดงแบบจำลองกระบวนการของความพึงพอใจจากสื่อ	๒๕
๒.๔ แผนภูมิแสดงแบบจำลองการแสดงลีลาในการสื่อสาร (การสอน) แบบ ๔ ส. (แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้าวกล้า ร่าเริง)	๒๕
๒.๕ แผนภูมิแสดงแบบจำลองทฤษฎีแสดงความพึงพอใจของผู้รับสารทางพุทธ - ธรรม	๓๑
๒.๖ แผนภูมิแสดงแบบจำลองแสดงลักษณะผู้ส่งสารที่ดีทางพระพุทธศาสนา	๓๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยเป็นสังคมของชาวพุทธ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ โดยยึดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าสืบทอดกันมาแสดงว่าคำสอนของพระองค์เป็นของวิเศษสำหรับมวลมนุษยชาติ ในอดีตสังคมไทยทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท วัดและพระสงฆ์ ได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนไทยทุกระยะนับแต่แรกเกิดจนกระทั่งถึงตาย อาจกล่าวได้ว่า วัดและพระสงฆ์เป็นหนึ่งในสังคมไทยและศูนย์กลางของสังคมไทย และในปัจจุบันนี้ สังคมไทยทั้งสังคมเมืองและชนบท ให้ความสำคัญสนใจในการเข้าวัดฟังธรรม เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน โดยพระสงฆ์เป็นผู้แสดงธรรมในวันพระ หรือวันธรรมสวนะ เป็นวันกำหนดให้มีการฟังธรรม^๑ ซึ่งปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ชาวบ้านเรียกว่า “วันพระ” บ้าง “วันอุโบสถ” บ้าง “วันศีล” บ้าง พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ กำหนดวันธรรมสวนะไว้เดือนละ ๔ ครั้ง คือ วันขึ้น ๘ ค่ำ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ หรือ วันแรม ๘ ค่ำ วันแรม ๑๔ ค่ำ หรือวันแรม ๑๕ ค่ำ วันทั้ง ๔ นี้เป็นวันทำกิจกรรมประจำของพุทธบริษัทตลอดปี มีการสมาทานองค์อุโบสถ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ มีเจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป เป็นต้น ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสโปรดชัมมิกอุบาสก ว่า

“สาวกที่เป็นคฤหัสถ์ไม่ควรฆ่าสัตว์ ไม่ควรลักทรัพย์ ไม่ควรพูดเท็จ
ไม่ควรดื่มน้ำเมา ควรงดเว้นจากเมถุนที่เป็นความประพฤติไม่ประเสริฐ
ไม่ควรบริโภคอาหารในเวลาวิกาลในเวลากลางคืน ไม่ควรทัดทรงดอกไม้

^๑ ปิ่นนัคดา นพพานวัน, “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พระธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑.

^๒ ศศ. สุเมธ เมธาวิทยกุล, สังเกตพิธีกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๒), หน้า ๖๔.

^๓ อจ. ดิก. (ไทย) ๒๐/๖๑/๒๕๕ - ๒๕๖., อจ. อญฺญก. (ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๘., จุ. ศ. (ไทย) ๒๕/๔๐๕/๕๕๓.

ไม่ควรดูบไล้กายด้วยของหอมกรวนอบบนเตียง บนพื้น หรือบนที่ที่ปูลาดไว้
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า อุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล พระพุทธเจ้า
ผู้ถึงที่สุดทุกข์ ทรงประกาศไว้แล้ว”^๔

นอกจากเข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือรักษาศีลแล้วยังได้ฟังธรรมตามกาล
และสนทนาธรรม หรือเสวนาธรรมในวันธรรมสวนะซึ่งเป็นวันสำคัญอีกส่วนหนึ่งด้วย

วันธรรมสวนะ หมายถึงวันฟังธรรมวันที่จัดว่าศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่าทุกวันในรอบหนึ่งเดือน
เพราะชาวพุทธจะได้ชำระความไม่ดี บาปอกุศลเพื่อให้จิตใจสบาย สะอาด สว่าง สงบ ชาวพุทธ
จึงควรฟังธรรม เพราะเป็นกาลเวลาที่สมควรวันเช่นนี้กว่าจะมาถึง ในรอบหนึ่งเดือนมีเพียง ๔
วัน คือ วันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ หรือวันแรม ๘ ค่ำ แรม ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ ชาวพุทธ
ควรถือโอกาสทำความดี ชำระจิตใจโดยอาศัยการปฏิบัติธรรม เพื่อจัดความชั่วความไม่ดีออกจาก
จิตใจ ทางพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นกาลอันเป็นมงคล^๕

การฟังธรรมโดยกาลนั้น ชื่อว่าเป็นมงคล เพราะเหตุให้บรรลุลักษณะพิเศษมีประการต่างๆ^๖
นับว่าเป็นกิจกรรมสำคัญอย่างยิ่งของพุทธศาสนิกชน ในการเผยแผ่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา
พระพุทธองค์จึงตรัสพุทธพจน์ว่า สุตสุตํ ลภเต ปญญํ แปลว่า ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา^๗
เพราะการศึกษาศาสนานั้นเริ่มต้นด้วยการฟัง ที่โบราณท่านกล่าวไว้ว่า การฟัง การคิด การถาม และ
การบันทึกไว้ท่านกล่าวสั้นๆ ว่า สุต. จิ. ปุ. ลิ. นี้คือหัวใจนักปราชญ์และท่านได้แต่งเป็นคาถาภาษา
บาลีเพื่อให้จำง่ายว่า “สุ จิ ปุ ลิ วินิมุโต กถํ โส ปณฺหิโต ภเว, สุต จิ ปุ ลิ สุตมปฺนโน ปณฺหิโตติ
ปฺวฺจฺจติ.” แปลว่า ผู้ไม่มี สุต จิ ปุ ลิ จะเป็นบัณฑิตได้อย่างไร ผู้เพียบพร้อมด้วย สุต จิ ปุ ลิ ท่าน
เรียกว่า บัณฑิต^๘ ข้ออัยนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า การฟังเป็นการปฏิบัติขั้นแรกที่จะรับข้อมูล
ข่าวสาร เพื่อนำไปคิดหาเหตุผลก่อนแล้วจึงสอบสวนไต่ถามให้แน่ใจ จึงจะจดจำเอาไว้เป็นความรู้
ของตน การฟังธรรมจึงเป็นกิจกรรมที่ศาสนิกชนจะได้รับองค์ความรู้ และเข้าใจในหลักคำสอน
ของศาสนาแล้วนำไปใช้เพื่อดำเนินชีวิต โดยเฉพาะคนที่ไม่รู้หนังสือต้องอาศัยการฟังจึงจะสำเร็จ
ประโยชน์ได้ ดังนั้น ทุกคนควรเปิดรับสื่อข่าวสารด้านการฟังให้มากเพื่อจะได้รับรู้และทันต่อ
เหตุการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟังธรรมะ จึงเป็นการฟังเพื่อพัฒนาสติปัญญา และจิตใจให้

^๔ อัง. ติก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๕ - ๒๘๖., อัง. อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๔๓/๓๑๑., พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๐๓ - ๔/๕๕๓.,

^๕ ผศ. บุญมี แท่นแก้ว, และคณะ, พระพุทธ. (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๕.

^๖ มงคลคีตปิณี (แปล) ๔ / ๓๘๖ / ๑๕๐ - ๑๕๑.

^๗ ต. ส. (ไทย) ๑๕ / ๒๔๖ / ๓๕๓.

^๘ ผศ. บุญมี แท่นแก้ว, และ คณะ, พระธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๒.

สมคุณย์ ก่อเกิดสารแห่งความสุข อิ่มเอมใจ จากระสแห่งพระสัทธรรมคำสอนทางศาสนา และการฟังโดยตั้งใจฟัง ฟังโดยความเคารพ ย่อมได้อานิสงส์อย่างมหาศาลทำให้เกิดสติปัญญาญาณ และเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง พระผู้มีพระภาคตรัสอานิสงส์แห่งการฟังธรรมไว้ ๕ ประการ คือ-

๑. ผู้ฟังย่อมได้รับฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๒. สิ่งที่เคยฟังแล้วแต่ยังไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจชัดยิ่งขึ้น
๓. สามารถบรรเทาความสงสัยลงได้
๔. สามารถทำความเข้าใจให้ถูกต้องได้
๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส^๙

อานิสงส์ในการฟังธรรมตามกาล และการสนทนาธรรมตามกาล ๕ ประการนี้ คือ ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ และเป็นที่ยกย่องของพระศาสดาโดยวิธีนั้นๆ ย่อมเป็นผู้รู้ธรรมโดยวิธีนั้นๆ ย่อมเห็นแจ้งในบทที่ลึกซึ้งในธรรมด้วยปัญญา เพื่อนพรหมจรรย์ ย่อมยกย่อง และย่อมทำจิตให้เกษมบริสุทธิ บริบูรณ์ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ เป็นสุขในปัจจุบัน เพราะได้บรรลุถึงจุดแห่งคำสอนได้ ผู้ฟังย่อมได้รับความรู้ใหม่ๆ สามารถสอบสวนความรู้เดิม ได้ว่าถูกต้องหรือไม่เพียงไร และได้รับความรู้เพิ่มเติมกว้างขวางยิ่งขึ้น จนสามารถเพิกถอนความเคลือบแคลงสงสัยในหลักคำสอนได้ สามารถที่จะเปลี่ยนทัศนคติเดิมของตน ซึ่งอาจจะผิดให้ กลายเป็นถูกต้องได้ และในที่สุดก็ทำให้เกิดความอาจหาญที่จะลงมือประพฤติปฏิบัติธรรมจน ได้บรรลุถึงจุดแห่งคำสอน^{๑๐}

ในปัจจุบันนี้ เป็นยุคข้อมูลข่าวสารสภาวะทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามบริโณคนิยม หรือวัตถุนิยม เป็นเหตุให้กระบวนการสื่อสาร เช่น วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ มีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งในด้านการดำเนินชีวิต ทางสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษา อาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารก่อให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างใด อย่างหนึ่งต่อปัจเจกบุคคล ต่อองค์กร และต่อสังคม และสื่อเหล่านั้นมีทั้งดีและเสีย มีทั้งสร้างสรรค์และทำลาย แต่ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับประเด็นของผู้บริโภคที่ว่า จะสรรหา หรือเลือกแต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์ ใช้วิจารณ์ญาณโดยยึดตามหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา คือหลักสายกลาง เป็นสัมมาปฏิบัติ จึงจะทำให้ชีวิตและสังคมสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุขโดยไม่เดือดร้อน เพราะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งเกื้อหนุนหนุนนำมวลมนุษยโลกปัจจุบันให้เกิดสันติ

^๙ อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๓๔๔., ๒๒/๑๕๕/๒๖๒., อจ. อญฐก. (ไทย) ๒๓/๓๑,๓๒/๓๓๕ - ๓๔๒.

^{๑๐} อจ. นวก.. (ไทย) ๒๓ /๔/ ๔๓๔ - ๔๓๕.

สุข ร่มเย็น แม้แต่ในสมัยพุทธกาล พระธรรมคำสอนซึ่งเป็นของศักดิ์สิทธิ์ และก่อเกิดปาฏิหาริย์ ทำให้คนมีสัมมาทิฐิ เกิดศรัทธาความเชื่อ ความเลื่อมใส โดยเฉพาะสังคมไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนย่อมเชื่อในพลังแห่งความดี เชื่อพลังกรรม และผลของกรรมที่เกิดจากการกระทำของตนเอง สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ ดังจะเห็นได้ว่าบรรพบุรุษไทยมีการประกาศปฏิญาณตนยอมรับนับถือเอาพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นของตนตลอดชีวิต ดังที่พุทธศาสนิกชน ได้กล่าวแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือ การยอมรับพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันเกษมสูงสุดของตน^{๑๑}

ในวันธรรมสวนะ (วันพระ) หรือ วันอุโบสถศีล พุทธศาสนิกชนต่างไปสมาทานรักษาศีลฟังธรรมที่วัดเป็นนิตย์ จึงถือได้ว่าเป็นปฏิบัติกิจกรรมที่สมควรแก่การประพฤติปฏิบัติในทางดำเนินชีวิตได้ถูกที่ทำได้ถูกทาง หากจะให้เคร่งครัดและสูงกว่านั้นยังจำเป็นต้องปฏิบัติถืออุโบสถศีล ซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ที่บุคคลอยู่จำแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความเจริญรุ่งเรืองไพศาล อันมีความสุขเป็นกำไร เป็นผู้ที่ไม่มีใครติเตียน ย่อมได้ที่พักอันเกษม และย่อมถึงสวรรค์^{๑๒} การรักษาศีลปฏิบัติธรรม การฟังธรรมที่ดี ล้วนเป็นกิจกรรมหลักทางพระพุทธศาสนาที่ได้ค่อนข้างยาก แต่ถ้าหากประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรม และจริยธรรม จึงเป็นการพัฒนาศึกษาธรรม เพื่อคุณภาพชีวิต และสังคมให้ดำเนินไปด้วยคุณธรรม^{๑๓}

ในเบื้องต้นของการสื่อสารนั้น พระพุทธองค์ทรงตรวจดูจิต หรืออุปนิสัยของบุคคล ผู้ที่จะรับพระสัทธรรมว่า มีอริยาศัยหรือมีปัญญาต่อการฟังธรรมเป็นอย่างไร พระพุทธองค์ทรงจำแนกบุคคลออกเป็น ๔ จำพวก เปรียบได้เหมือนดอกบัว ๔ เหล่า ดังนี้

ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ คือ.-

๑. อุกมภูติปัญญาบุคคล คือ บุคคลผู้รู้ และเข้าใจในหัวข้อธรรมะได้โดยถล้นพลพ ได้ฟังสามารถรู้ได้ทันที เปรียบเหมือนบัวพันธุ์น้ำ พอได้สัมผัสแสงแห่งตะวันจะบานในวันนั้น

๒. วิปจิตปัญญาบุคคล คือ บุคคลผู้สามารถฟังธรรมรู้ และเข้าใจได้ ต่อเมื่อมีท่านอธิบายความให้พิสดารออกไป บุคคลจำพวกนี้เปรียบเหมือนบัวพันธุ์น้ำ จักบานในวันรุ่งขึ้น

^{๑๑} รศ. กิตติมา สุรสนธิ, ความรู้ทางการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๑๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘,ราชบัณฑิต) และคณะ, คลังธรรม, เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลื่องเชียง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๗.

^{๑๓} อ. อนุช. (ไทย) ๒๓ / ๔๑ / ๓๐๓.

๓. โนยยะบุคคล คือ บุคคลที่พอจะรู้ และพอจะเข้าใจ หากแต่ค่อยๆ ชี้แจงแนะนำใช้วิธีการต่างๆ เพื่ออธิบายให้เข้าใจ บุคคลจำพวกนี้เปรียบเหมือนบัวได้พ้นน้ำจกบานในวันต่อๆ ไป

๔. ปทปรมะบุคคล คือ บุคคลผู้อับปัญญามืดดวงตา คือ ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา มีคบอดเมื่อฟังแล้วไม่สามารถบรรลุคุณพิเศษได้ในปัจจุบัน บุคคลจำพวกนี้เปรียบเหมือนบัวจมอยู่ใต้เปลือกตม รังจะเป็นภิกษาของปลาและเต่า^{๑๔}

พระพุทธเจ้าทรงแสดงจำแนกลักษณะของผู้รับสาร (ผู้ฟัง) ซึ่งให้ความสำคัญในการสื่อสารเพราะเป็นเครื่องชี้วัดในการที่จะเกิดความเชื่อ ความเลื่อมใสว่า ผู้ฟังย่อมสามารถรับรู้สารและถ่ายทอดเป็นกระบวนการของสื่อ แต่การเปิดรับสารเป็นองค์แห่งความรู้ ซึ่งวัดได้ด้วยการสังเกตพฤติกรรมความเชื่อถือ ค่านิยม และความเลื่อมใสในผู้รับสารไว้ ๔ ประการ^{๑๕} คือ-

๑. รูปประมาณ หรือ “รูปปป์ปมาณิกา” ผู้ถือรูปร่าง เป็นประมาณ

๒. โฆษประมาณ หรือ “โฆษปป์ปมาณิกา” ผู้ถือเสียงหรือชื่อเสียงเป็นประมาณ

๓. ฐานะประมาณ หรือ “ฐานะปป์ปมาณิกา” ผู้ถือความคร่ำหรือปอนๆ เป็นประมาณ

๔. ธรรมประมาณ หรือ “ธัมมปป์ปมาณิกา” ผู้ถือธรรมคือเอาเนื้อหาสาระเหตุผลหลักการและความถูกต้องเป็นประมาณ^{๑๖}

ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า กระบวนการในการรับสื่อสารธรรมะ โดยการฟังธรรมในวันธรรมสวนะ หรือวันพระที่พระสงฆ์แสดงโดยตรงก็ดี จากวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ก็ดี หรือทางอินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์รายวันต่างๆ นิตยสาร สิ่งตีพิมพ์ ล้วนเป็นการสื่อสารพร้อมที่จะส่งถึงผู้รับสารหรือผู้ฟัง แต่ถ้าหากองค์ความรู้ คือ เนื้อสารนั้นมีปริมาณคุณภาพดีย่อมเกิดความสัมฤทธิ์ผล เกิดความพึงพอใจ และนำไปใช้ประโยชน์ในการบริหารงานบริหารคน และบริหารจิต เรียกว่า ครอบตน ครอบคน ครอบงาน ในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาปรับเป็นกระบวนการทัศน์ แบบประยุกต์ในการถ่ายทอดธรรมในวันธรรมสวนะ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อมโดยรวม ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้นเพราะการเปิดรับสื่อธรรมะมากขึ้น

^{๑๔} อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑ / ๑๓๓ / ๒๐๒., อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๐/๑๔๑ – ๔๕.

^{๑๕} อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑ / ๖๕ / ๑๐๘ – ๑๐๙., อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๐๗, ๑๐๘, ๑๐๙/๑๗๓-๑๗๔.

^{๑๖} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕๑.

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน ในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความพึงพอใจธรรมะในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน ในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากการเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะของประชาชน ในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๒.๔ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของประชากรศาสตร์ การเปิดรับธรรมะ ความพึงพอใจและการนำไปใช้ประโยชน์จากการฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ของพุทธศาสนิกชน เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ การเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน ในเขตบางกอกใหญ่เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ พุทธศาสนิกชนมีความพึงพอใจธรรมะ ที่ได้รับในวันธรรมสวนะมากน้อยเพียงใด

๑.๓.๓ พุทธศาสนิกชนได้นำธรรมะไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างไร

๑.๓.๔ คุณลักษณะของประชากรศาสตร์ การเปิดรับธรรมะ ความพึงพอใจ และการใช้ประโยชน์จากการฟังธรรมในวันธรรมสวนะ มีความสัมพันธ์กันอย่างไร

๑.๔ สมมติฐานการวิจัย

๑.๔.๑ คุณลักษณะของประชากรศาสตร์มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจ ในตัวผู้เผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ

๑.๔.๒ คุณลักษณะของประชากรศาสตร์มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจ ในเนื้อหาธรรมที่เผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ

๑.๔.๓ คุณลักษณะของประชากรศาสตร์มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจ ในวิธีการในการเผยแพร่ธรรม

๑.๔.๔ คุณลักษณะของประชากรศาสตร์มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ

๑.๕ ขอบเขตการวิจัย

๑.๕.๑ ศึกษาเฉพาะธรรมะที่นำมาเผยแพร่ในวันธรรมสวนะ คือ มงคลชีวิต ๓๘ ประการ (แสดงเรียงลำดับหัวข้อธรรม), โอวาทปาติโมกข์, สุขของคฤหัสถ์ ๔, สังคหัตถุธรรม ๔, อบายมุข ๖, เบญจศีล (ศีล ๕), อัฐศีล (ศีล ๘), สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน, ซึ่งพระสงฆ์นำมาแสดงแก่ผู้เข้าฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๕.๒ ศึกษาเฉพาะประชากร ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๑.๖ กำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การเปิดรับ หมายถึง การเข้าไปร่วมฟังธรรมะจากวัด ในเขตบางกอกใหญ่ ในวันธรรมสวนะ ซึ่งได้แก่ การเคยหรือไม่เคยในการเข้าฟังธรรม และในการเข้าร่วมฟังธรรม

ความพึงพอใจ หมายถึง ระดับความพอใจในการรับฟังเนื้อหาสาระธรรมะ ของพุทธศาสนิกชน ในเขตบางกอกใหญ่ ซึ่งได้แก่ ความพอใจในบุคคลที่เผยแพร่ธรรมะ, ความพอใจในเนื้อหาธรรมะ และความพอใจในวิธีการเผยแพร่ และความพอใจในประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่

การใช้ประโยชน์ หมายถึง การนำเนื้อหาธรรมะที่ได้รับฟังไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของตน ซึ่งได้แก่ การอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข เป็นการกล่อมเกลาคิดใจ ในการทำงานทั้งที่เป็นส่วนตน และส่วนรวมได้เป็นอย่างดี เป็นต้น

วันธรรมสวนะ หมายถึง วันประชุมแห่งการฟังธรรม การหาความรู้ ความเข้าใจในหลักความจริงความถูกต้องที่ดีงาม ด้วยการเล่าเรียนเขียนอ่าน และสดับฟัง ได้แก่ การศึกษาหา

ความรู้ที่ปราศจากโทษแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (วันธรรมสวนะ เรียกอีกว่า วันพระ หรือเขียนอีกแบบว่า วันธัมมัสสวนะ)^๙

การเผยแผ่ธรรม หมายถึง การทำให้ขยายออกไป ในที่นี้หมายถึงการชี้แจงแสดงธรรม เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ขยายแผ่ออกไปสู่จิตใจของประชาชน โดยนำหลักสัทธรรม ๓ คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ไปเผยแผ่เป็นการสนทนาธรรมส่วนมากจะมีการซักถามธรรมะซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดปัญญาสัมมาปฏิบัติ เพื่อให้ความรู้ที่ตนมีอยู่แล้วถูกต้องยิ่งขึ้น และเพื่อเกิดความเบิกบานใจ แก่ผู้ฟังธรรม

วิธีการ หมายถึงการส่งหรือการถ่ายทอดเพื่อให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จอันได้แก่ การส่งสารด้วยวิธีการทำให้น่าสนใจ น่าติดตาม ทำให้เข้าใจง่าย ทำเรื่องยากให้ง่าย ส่งในเวลาที่เหมาะสม และส่งให้แก่ผู้รับที่เหมาะสมเป็นต้น

เนื้อหาธรรมะ หมายถึง เนื้อหาธรรมที่ผู้ส่งถ่ายทอดไปยังผู้รับสารในวันธรรมสวนะ ซึ่งในที่นี้ ได้แก่ มงคลชีวิต ๓๘ ประการ, โอวาทปาติโมกข์, สุขของคฤหัสถ์ ๔, สังคหวัตถุธรรม ๔, อบายมุข ๖, เบญจศีล (ศีล ๕), อัฐศีล (ศีล ๘), สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งจำเป็นต้องมีลักษณะที่ทำให้การเผยแผ่สำเร็จได้ เช่น เนื้อหาที่น่าสนใจ เป็นประโยชน์ต้องทำให้ง่าย ตรงต่อความต้องการ และนำไปประยุกต์ใช้ได้

ผู้เสนอธรรมะ หมายถึง บุคคลผู้เผยแผ่ธรรม ซึ่งจะต้องมีคุณลักษณะที่เอื้ออำนวยในการเผยแผ่บรรลุ เช่น มีความรู้เกี่ยวกับการนำเสนอดี, มีความน่าเชื่อถือ, มีความสามารถในการถ่ายทอดได้เข้าใจ, มีมนุษยสัมพันธ์ดี, มีทักษะในการสื่อสารที่ดี และมีอุปกรณ์ที่ทันสมัย เป็นต้น

๑.๓ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๕.๑ เพื่อทราบถึงการเปิดรับธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน ในเขตบางกอกใหญ่

๑.๕.๒ เพื่อทราบถึงความพึงพอใจธรรมะในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน

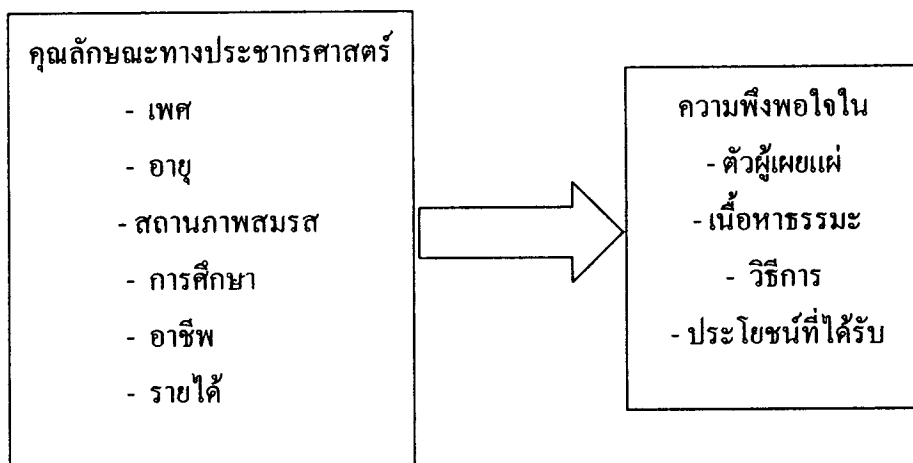
๑.๕.๓ เพื่อทราบถึงการนำธรรมะไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน

๑.๕.๔ เพื่อทราบถึงความสัมพันธ์ของคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ การเปิดรับธรรม ความพึงพอใจและการนำธรรมะไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐.

กรอบแนวคิดการวิจัย
(CONCEPTUAL FRAMEWORK)

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา “ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร.” ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาเป็นกรอบในการศึกษา วิเคราะห์ และอภิปรายผล ดังนี้.-

๒.๑ ทฤษฎีการสื่อสารและการเปิดรับสื่อ

๒.๑.๑ ทฤษฎีการเปิดรับสื่อของผู้รับสาร

๒.๒ ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ (Use and Gratification Theory)

๒.๓ พุทธวิธีการสื่อสาร

๒.๔ พุทธวิธีการเผยแพร่ธรรม

๒.๕ ทฤษฎีการสื่อสารทางพระพุทธศาสนา

๒.๖ หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการเผยแพร่

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ ทฤษฎีการสื่อสารและการเปิดรับสื่อ

การสื่อสาร (Communication) หมายถึง การสร้างความร่วมกัน ความคล้ายคลึงกัน ให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่สอดคล้องกันการสื่อสารจึงจะประสบผลสำเร็จ การสื่อสารที่ปรากฏอยู่ในสังคมอาจแบ่งออกได้หลายประเภทขึ้นอยู่กับเกณฑ์ต่างๆ ที่เราจะนำมาใช้ในการพิจารณา ซึ่งการสื่อสารแต่ละประเภทนั้นจะมีลักษณะประโยชน์และข้อจำกัดในการใช้แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารในลักษณะใดก็มักจะมียองค์ประกอบที่สำคัญๆ อยู่ ๔ ประการ คือ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ช่องสาร (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) ซึ่งองค์ประกอบ

เหล่านี้จะมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่อองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งเปลี่ยนแปลงไป ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อองค์ประกอบตัวอื่น ๆ ด้วย *

การสื่อสารนั้นจัดได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งในชีวิตของมนุษย์ นอกเหนือจากปัจจัยที่เป็นความจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ อันได้แก่อาหาร ที่อยู่อาศัยเครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค แม้การสื่อสารจะไม่ได้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความเป็นความตายของมนุษย์เหมือนกับปัจจัยสี่ข้างต้น แต่การที่จะให้ได้ว่าปัจจัยทั้งสี่นั้นย่อมต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือแน่นอน มนุษย์อาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ของตน และเพื่ออยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม การสื่อสารเป็นพื้นฐานของการติดต่อของมนุษย์ และเป็นเครื่องมือสำคัญของกระบวนการสังคม ยิ่งสังคมมีความสลับซับซ้อนมากเพียงใด และประกอบด้วยคนจำนวนมากเท่าใด การสื่อสารก็ยิ่งมีความสำคัญมากขึ้นเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ อุศาสากรรม และสังคมที่นำมาซึ่งความสับสน ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจ และความไม่แน่ใจแก่สมาชิกของสังคม ย่อมต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อแก้ไข ปัญหาดังกล่าว ในด้านการเผยแพร่ธรรมะ การสื่อสารมีบทบาทอย่างยิ่งเช่นเดียวกัน กล่าวโดยสรุป การสื่อสารมีความสำคัญหลัก ๆ ต่อมนุษย์ ๕ ประการคือ

๑. ความสำคัญต่อความเป็นสังคม
๒. ความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน
๓. ความสำคัญต่ออุตสาหกรรมและธุรกิจ
๔. ความสำคัญต่อการปกครองและการศึกษา
๕. ความสำคัญต่อการเมืองระหว่างประเทศ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^๒

การสื่อสารเป็นกระบวนการ (process) ที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งในด้านการดำเนินชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และการศึกษา จนอาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารเป็นฟันเฟืองของเครื่องจักรกลแห่งสังคม ที่ทำให้สังคมดำเนินไปได้โดยไม่หยุดยั้ง เนื่องจากการสื่อสารเป็นทั้งเครื่องมือ (instrument) และวิธีการ (means) ในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งต่อปัจเจกบุคคล ต่อองค์กรและต่อสังคม ดังนั้น เราจึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการสื่อสารเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง จนไม่อาจจะละเลยที่จะนำมาศึกษาให้ทราบและเข้าใจถึง

* รศ.กิตติมา สุรสนธิ,ทางการความรู้สื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^๒ ดร. ปรมะ สดะเวคิน. หลักนิเทศศาสตร์. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

องค์ความรู้ต่าง ๆ ของการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในเรื่องของความหมายขององค์ประกอบ วัตถุประสงค์ แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสาร รวมทั้งผลของการสื่อสาร ด้วย ซึ่งการศึกษาแนวคิดต่าง ๆ ดังกล่าวจะเป็นหนทางที่ทำให้ผู้ศึกษาสามารถรู้ เข้าใจ วิเคราะห์ และประเมินคุณค่าของการนำเอาการสื่อสารไปใช้ได้อย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล องค์กรและสังคม”

วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

วัตถุประสงค์พื้นฐานของคนเรา ในการทำการสื่อสารก็เพื่อที่จะเป็นหน่วยที่มีอิทธิพล (affecting agent) กล่าวคือ เราทำการสื่อสารเพื่อมีอิทธิพลต่อผู้อื่น ต่อสิ่งแวดล้อมและตัวเอง กล่าวสั้น ๆ ก็คือเราทำการสื่อสารเพื่อมีอิทธิพล ตั้งใจที่จะมีอิทธิพล เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความรู้, ทักษะ, พฤติกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ในการพิจารณาเรื่อง วัตถุประสงค์เราจึงต้องพิจารณา วัตถุประสงค์ของทั้งสองฝ่ายควบคู่กันไปด้วย คือ พิจารณา ทั้งวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร และวัตถุประสงค์ของผู้รับสาร วัตถุประสงค์ของการสื่อสารสามารถ แยกพิจารณาได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑. วัตถุประสงค์อะไร ? และ ๒. วัตถุประสงค์อย่างไร ?

๑. วัตถุประสงค์ “อะไร ?”

เป็นการวิเคราะห์วัตถุประสงค์ของการสื่อสารโดยใช้ความต้องการของผู้ส่งสาร และ ผู้รับสารเป็นเกณฑ์ว่า ในการสื่อสารนั้นผู้ส่งสารมีความต้องการอะไร ? และผู้รับสารมีความ ต้องการอะไร ? วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารกับวัตถุประสงค์ของผู้รับสารอาจไม่เหมือนกันก็ได้ ผู้รับสารอาจมีปฏิกิริยาต่อสารผิดแผกไปจากความตั้งใจที่ผู้ส่งสารต้องการก็ได้ ซึ่งทำให้ผลของ การสื่อสารไม่บรรลุเป้าหมาย เจตนารมณ์หรือความตั้งใจที่ผู้ส่งสาร ผลที่ตามมาก็คือ ความล้มเหลวของการสื่อสาร (Communication breakdown) ยกตัวอย่าง เช่น การโฆษณาสินค้าผู้โฆษณา มีวัตถุประสงค์เพื่อชักจูงใจให้ประชาชนซื้อสินค้าของตน ในขณะที่คนบางคนดูโฆษณาสินค้า เพียงเพื่อความบันเทิง ดูแล้วก็แล้วกันไม่ได้ตัดสินใจซื้อสินค้านั้นตามที่ผู้โฆษณาต้องการ เมื่อ เป็นเช่นนี้ผู้โฆษณาในฐานะของผู้ส่งสารก็ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของตนตามที่ตั้งไว้^๔

^๔ รศ.กิติมา สุรสนธิ. ความรู้ทางการสื่อสาร. คณะวารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๘), หน้า ๑ - ๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

โดยทั่วไปแล้วเราพอจะสรุปถึงวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร และวัตถุประสงค์ของผู้รับสารในการทำการสื่อสารได้ ดังนี้^๕

วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร	วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร
๑. เพื่อแจ้งให้ทราบ (Inform) ๒. เพื่อสอนหรือให้การศึกษา (Teach or Educate) ๓. เพื่อสร้างความพอใจหรือให้ความบันเทิง (Please or Entertain) ๔. เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ (Propose or Persuade)	๑. เพื่อทราบ (Understand) ๒. เพื่อศึกษา (Learn) ๓. เพื่อหาความพอใจ (Enjoy) ๔. เพื่อกระทำหรือตัดสินใจ (Dispose or Decide)

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น เราสามารถหาตัวอย่างอธิบายประกอบสถานการณ์การสื่อสาร (communication situation) ซึ่งแสดงวัตถุประสงค์ของทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนได้

๒. วัตถุประสงค์ “อย่างไร ?”

นอกเหนือจากการพิจารณาว่าทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสารมีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร ? ในการสื่อสารแล้ว เรายังสามารถพิจารณาว่าทั้งสองฝ่ายมีวัตถุประสงค์ “อย่างไร ?” ได้อีกด้วยเป็นการพิจารณาในแง่ผลของการสื่อสารว่าการสื่อสารนั้นก่อให้เกิดผลโดยตรงหรือ โดยอ้อม เบอร์โล (Berlo) ได้จำแนก วัตถุประสงค์ “อย่างไร ?” ออกเป็น ๒ ประเภท คือ วัตถุประสงค์ที่เกิดผลทันที และวัตถุประสงค์ที่ใช้เป็นเครื่องมือ

๒.๑ วัตถุประสงค์ที่เกิดผลทันที (consummatory purpose) คือ วัตถุประสงค์ที่สารประสบผลสำเร็จ ในการก่อให้เกิดผลต่อผู้รับสารตามที่ผู้ส่งสารต้องการ โดยตัวของสาร นั้นเองเป็นผลที่เกิดจากสารนั้นโดยตรงเป็นการสร้างความพอใจผู้ส่งสาร และผู้รับสารในทันทีทันใด (immediate reward) เช่น การเสนอข่าวอาชญากรรม, บันเทิง, กีฬา, และข่าวสังคมของ

^๕ Schramm, อังโน คร.ปรมะ สตะเวกิน. หลัทธิเทศศาสตร. คณะนิเทศศาสตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑.

หนังสือพิมพ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นข่าวที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย สามารถตอบสนองความต้องการของผู้อ่าน (need satisfactions) ได้ทันทีทันใดจัดเป็นข่าวเบาๆ (soft news) เมื่อผู้อ่านอ่านแล้วเข้าใจได้ทันที (ซึ่งก็สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของผู้เสนอข่าวด้วย) หรือ การแสดงละครโทรทัศน์หรือภาพยนตร์ซึ่งมุ่งสร้างความบันเทิงแก่ผู้ชม ในขณะที่ผู้ชม ในขณะที่ผู้ชมก็มุ่งที่จะดูเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด

๒.๒ วัตถุประสงค์ที่ใช้เป็นเครื่องมือ (instrumental purpose) คือ วัตถุประสงค์ที่ไม่หวังให้สารก่อให้เกิดผลในทันทีโดยตัวของสารนั่นเอง หากแต่สารนั้นถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อนำไปสู่การกระทำอย่างอื่นต่อไป ผลที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เกิดจากสารโดยตรง เป็นผลที่เกิดขึ้นโดยอ้อมโดยการใช้สารนั้นเป็นเครื่องมือให้เกิดผลนั้น สารนั้นสร้างความพอใจแก่ผู้ส่งสารและผู้รับสารเข้า (delayed reward) เช่น การเสนอข่าวเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมือง และต่างประเทศซึ่งจัดเป็นข่าวหนัก (hard news) หรือบทความด้านเศรษฐกิจหรือการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องใช้ความคิดในการอ่านในการวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจ ผลที่ผู้อ่านได้รับจากการอ่านข่าวหรือบทความประเภทนี้คือ สามารถใช้สิ่งที่ตนอ่านไปคุยให้คนอื่นฟังต่อเพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ (well-informed) ในเรื่องการเมือง และเศรษฐกิจหรือนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหา (problem solutions) สิ่งทีตนได้อ่านไม่ได้สร้างความสบายใจหรือความพอใจในทันที แต่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการกระทำอย่างอื่นในเวลาต่อมา

พรทิพย์ วรกิจโกศาทร^๖ ได้สรุปถึงการเปิดรับสื่อของผู้รับสารว่า ผู้รับสารจะเลือกเปิดรับสื่อตามลักษณะ ดังต่อไปนี้

๑. เลือกสื่อที่สามารถจัดหาได้ (Availability) ธรรมชาติของมนุษย์นั้นจะใช้ความพยายามเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น อะไรที่ได้ยากมากๆ มักจะไม่ได้รับการเลือก แต่ถ้าสามารถได้มาไม่ยากนัก มักจะเลือกสิ่งนั้น เช่นเดียวกับสื่อ ผู้รับสารจะเลือกสื่อที่ไม่ต้องใช้ความพยายามมาก ตัวอย่างในชนบท ประชาชนส่วนใหญ่ จะเปิดรับสื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นสำคัญ เพราะตนเองสามารถจัดหาวิทยุมาได้ง่ายกว่าสื่ออื่น เป็นต้น

๒. เลือกสื่อที่สอดคล้อง (Consistency) กับความรู้ ค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติของตน ตัวอย่างเช่น นิสิตนักศึกษา และนักวิชาการ มักนิยมอ่านหนังสือพิมพ์มติชนหรือสยามรัฐ

^๖ พรทิพย์ วรกิจโกศาทร, อ้างใน บุษราคัม เอี่ยมอำไพ, “ปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารจากสถานีวิทยุ จส. ๑๐๐ และการเป็นสมาชิกชมรม จส. ๑๐๐.” วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

มากกว่า หนังสือพิมพ์อื่น เพราะหนังสือพิมพ์ดังกล่าวให้ข่าวสารสาระความรู้ ในแง่วิชาการที่สอดคล้องกับตน หรือ กรณีผู้ที่ชอบพรรคประชากรไทยจะอ่านหนังสือพิมพ์เดลินิวส์มากกว่าหนังสือพิมพ์อื่น เป็นต้น

๓. เลือกสื่อที่ตนสะดวก (Convenience) ในปัจจุบันผู้รับสารสามารถเลือกรับสื่อได้ทั้งทางวิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และสื่อบุคคล แต่ละคนก็จะมีพฤติกรรมการรับสื่อที่แตกต่างกันตามที่ตนสะดวก เช่น บางคนมักนิยมรับฟังข่าวสารทางวิทยุกระจายเสียงขณะขับรถ บางคนชอบนั่งหรือนอนชมวิทยุโทรทัศน์ บางคนชอบอ่านหนังสือในห้องสมุด เป็นต้น

๔. เลือกสื่อตามความเคยชิน (Accustomedness) ปกติจะมีบุคคล กลุ่มหนึ่งในทุกสังคมที่จะไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงการรับสื่อที่ตนเคยรักอยู่ ซึ่งมักจะพบในบุคคลที่มาอายุมาก เช่น เคยฟังวิทยุกระจายเสียงเป็นประจำก็มักจะพอใจวิทยุโทรทัศน์ หรือสื่ออย่างอื่น เป็นต้น

๕. ลักษณะเฉพาะของสื่อ จากที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๔ ข้อนั้น เป็นความต้องการสื่อของผู้รับสารเป็นหลัก แต่ในข้อนี้กลับเป็นคุณลักษณะเฉพาะของสื่อที่มีผลต่อการเลือกสื่อของผู้รับสาร ตัวอย่างเช่น ลักษณะเด่นของหนังสือพิมพ์ คือ สามารถให้ข่าวสารในรายละเอียดดีกว่ารายการ และสมารถนำจิตตัวไปได้ทุกหนแห่ง หรือ วิทยุโทรทัศน์ ทำให้เห็นภาพเป็นจริงได้ เร้าใจ มีความรู้สึกเหมือนอยู่ร่วมในเหตุการณ์ มีแสงสีดึงดูดใจ ในขณะที่วิทยุโทรทัศน์สามารถพักผ่อนเฝ้าดูได้สบาย เป็นต้น

นอกจากนั้น พรทิพย์วรกิจโกศาทร^๖ ยังได้กล่าวถึง ความสัมพันธ์ของผู้รับสารต่อข่าวสารว่า มีอยู่ ๔ อย่าง คือ-

๑. ความต้องการข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ตน (Utilization) ผู้รับสารจะเปิดรับข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง เป็นสำคัญ เช่น ฟังเพลง เพื่อความบันเทิง ฟังหรืออ่านข่าวกีฬาที่ตนเล่น หรืออ่านข่าวที่ใช่เป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

๒. ความต้องการข่าวสารที่สอดคล้อง (Consistency) กับค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติของผู้รับสาร ผู้รับสารมักจะเปิดรับข่าวสารที่สอดคล้องกับความเชื่อก่านิยม หรือทัศนคติของตน ข่าวสารใดที่ไม่สอดคล้องมักจะไม่ได้ได้รับความสนใจ หรือได้รับการปฏิเสธจากผู้รับสาร ตัวอย่างเช่น ผู้รับสารที่มีความนิยมในพรรคประชากรไทย มักจะอ่านบทความที่เขียนโดยหัวหน้าพรรคประชากรไทย ในหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ เป็นต้น

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

๓. ความต้องข่าวสารที่สะดวกในการได้มา (Availability) ผู้รับสารนั้นจะมีข้อจำกัดในการเปิดรับข่าวสาร ถึงมีข่าวสารจะเป็นข่าวสารที่ให้ประโยชน์ และสอดคล้องกับตัวเองแต่ถ้าข่าวสารดังกล่าวจะได้มาด้วยความยากลำบากหรือไม่สะดวก ผู้รับสารก็ไม่อาจเปิดรับข่าวสารนั้นได้ ดังนั้น พฤติกรรมหนึ่งของผู้รับสาร คือ ความสะดวกในการได้รับข่าวสาร ตัวอย่างที่พบบ่อยๆ ก็คือ ผู้หญิงที่เข้าร้านทำผม มักจะอ่านนิตยสารต่างๆ ที่พบในร้านทำผมขณะที่ตนเองกำลังทำผม เป็นต้น

๔. ความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) เป็นความต้องการที่อยากมีประสบการณ์ใหม่ๆ ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์อย่างหนึ่ง และยิ่งอยู่ในสังคมปัจจุบัน ที่มีอะไรเปลี่ยนแปลงมีประสบการณ์ใหม่ๆ ตลอดเวลา เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์เปิดรับข่าวสาร

จากหลักพื้นฐานความต้องการข่าวสารของผู้รับสาร ๔ อย่างที่กล่าวมานี้ ได้มีการวิจัยที่ช่วยให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น โดย แมคคอมบ์ (McCombs) และเบคเคอร์ (Becker)^๔ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการอ่านหนังสือพิมพ์ การฟังรายการวิทยุกระจายเสียง และการชมรายการวิทยุโทรทัศน์ของมนุษย์ ซึ่งสามารถสรุปผลได้ว่า ผู้รับสารจะอ่าน ฟัง และชม ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวและสังเกตการณ์รอบตัว (Surveillance) โดยจะได้รู้ว่าอะไรกำลังเกิดขึ้น เพื่อให้ทันเหตุการณ์ ทันสมัย และเรียนรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญควรรู้

๒. เพื่อต้องการคำแนะนำ (Guidance) ในการปฏิบัติตัวให้ถูกต้องและใช้ข่าวสารที่ได้มานั้นเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจแต่ละวัน เพื่อความอยู่รอดในระบบสังคมที่เป็นอยู่

๓. เพื่อให้ได้ข่าวสารที่จะใช้เป็นประโยชน์ในการสนทนากับบุคคลอื่น (Participated Communication)

๔. เพื่อความตื่นเต้น (Excitement) และสร้างความรู้สึกร่วมอยู่ในเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นด้วย

๕. เพื่อใช้ข่าวสารที่ได้จากสื่อมวลชนช่วยเสริมความคิดเห็นที่มีอยู่เดิม ให้มั่นคงยิ่งขึ้น หรืออีกนัยหนึ่งช่วยสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้กระทำลงไปแล้ว (Reinforcement)

๖. เพื่อพักผ่อนหย่อนใจและเพื่อความบันเทิง (Entertainment)^๕

^๔ M. E. McCombs and L. Becker, อ้างใน ษราคม เอี่ยมอำไพ, “ปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารจากสถานีวิทยุ จส. ๑๐๐ และการเป็นสมาชิกชมรม จส.๑๐๐.” วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

สรุป ทฤษฎีนี้นำมาใช้กับเรื่องสื่อสาร ต่อการเผยแพร่ธรรมะเพื่อให้พิจารณาว่า การเปิดรับสื่อและสารเกี่ยวกับธรรมะของพุทธศาสนิกชนในวันธรรมสวนะ ทำด้วยเหตุผล เช่น มีความสนใจ อยากรู้ อยากเห็น เป็นต้น และด้วยวิธีการ คือหาข้อมูล ช่องทาง เพื่อจะรับสื่อสารนั้นได้ด้วยถูกต้อง และชัดเจนยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความสนใจในการเปิดรับของผู้รับสาร ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

นอกจากพฤติกรรม的开รับข่าวสารของผู้รับสารจะแตกต่างกันแล้ว ปัจจัยอื่นๆ เช่น ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา และสังคม ก็มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารเช่นกัน เดอเฟลอร์ (DeFleure) ได้กล่าวถึงทฤษฎีในเรื่องนี้ ๓ ทฤษฎี^{๑๑} คือ-

๑. ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างปัจเจกบุคคล (Individual Differences Theory) เป็นทฤษฎีที่ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างทางด้านจิตวิทยาของผู้รับสาร เช่น ทักษะคิด ค่านิยม และความเชื่อ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ความสนใจในการเปิดรับข่าวสาร หรือตีความข่าวสารจากสื่อมวลชนที่แตกต่างกัน

๒. ทฤษฎีกลุ่มสังคม (Social Categories Theory) กล่าวถึง ลักษณะทางสังคมที่คล้ายคลึงกันของผู้เปิดรับข่าวสาร เช่น ระดับการศึกษา รายได้ อายุ เพศ และภูมิภานา เป็นต้น ซึ่งตามสมมติฐานนั้น ประชาชนที่ลักษณะทางสังคมอยู่ในกลุ่มเดียวกันมักมีความสนใจ หรือมีพฤติกรรมในแนวทางเดียวกันจะมีผลทำให้ การเปิดรับข่าวสารและความชอบในสื่อคล้ายคลึงกัน

๓. ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม (The Social Relations Theory) เป็นทฤษฎีที่ชี้ให้เห็นว่า ข่าวสารจากสื่อมวลชน ที่ได้รับจากสื่อมวลชนมักจะถูกรับรู้หรือตีความโดยมีอิทธิพลของกลุ่มที่หรือบุคคลในกลุ่มเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ เช่น การที่ปัจเจกบุคคลจะเชื่อว่าข่าวสารจากโฆษณาใดๆ หรือไม่นั้นมักจะได้รับอิทธิพลจากการปรึกษาหารือได้ถามเพื่อนฝูง หรือผู้ใกล้ชิด อิทธิพลที่มีผลต่อการรับรู้ในการเปิดรับข่าวสารในลักษณะนี้เรียกว่า “อิทธิพลของบุคคล” (personal influence)

กล่าวโดยสรุป จักเห็นว่า ผู้รับสารที่มีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านความเชื่อ ทักษะคิด ค่านิยม รวมไปถึงลักษณะความแตกต่างทางด้านประชากรศาสตร์ อันได้แก่ เพศ อายุ รายได้ ระดับการศึกษา แม้กระทั่งภูมิภานา ทำให้การเปิดรับข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับธรรมะ ซึ่งคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ดังกล่าว

^{๑๑} DeFleur, M.L., อ้างใน พิระ จิโรธภณ ผศ. คร. “ทฤษฎีเกี่ยวกับตัวแปรระหว่างสิ่งเร้า – การตอบสนอง,” ในหลักและทฤษฎีการสื่อสาร, หน่วยที่ ๑๑ พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔๕ – ๖๔๖.

จะได้ถูกนำมาพิสูจน์ว่า มีผลต่อการเปิดรับสื่อ และข้อมูลธรรมชาติของประชาชนหรือไม่อย่างไร รวมทั้งมีผลต่อการนำไปใช้ประโยชน์และมีระดับความพึงพอใจที่แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ (Use and Gratification Theory)

แนวคิดเกี่ยวกับการใช้สื่อ เพื่อสนองความพึงพอใจของมนุษย์เป็นแนวคิดที่มีความเชื่อว่า ผู้รับสารเป็นผู้กำหนดว่าคนต้องการอะไร และสารอะไรจึงสนองความพอใจของตนได้ ผู้รับสารจะเลือกใช้สื่อ และรับสารที่สามารถสนองความต้องการและความพอใจของตนเอง แนวคิดนี้เป็นแนวคิดหนึ่งทางด้านการสื่อสารในแง่ที่ผู้รับสาร คือตัวจักรที่จะตัดสินใจ โดยอาศัยพื้นฐานความต้องการของคนเป็นหลัก^๑

ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในการสื่อสาร ซึ่งเน้นผู้รับสารเป็นการเริ่มต้นในการศึกษา โดยศึกษาผู้รับสารว่ามีกระบวนการอย่างไร ในการเลือกรับสื่อหนึ่งๆ กระบวนการดังกล่าว หมายถึง พฤติกรรมการสื่อสารที่ครอบคลุมถึงภูมิหลังของผู้รับสารนั้น โดยเฉพาะประสบการณ์โดยตรงของผู้รับสารที่มีต่อสื่อ ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในการสื่อสารประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ

๑. ผู้รับสารในฐานะเป็นผู้ที่มีบทบาทและมีวัตถุประสงค์เสมอในการสื่อสาร

๒. การใช้หรือการเปิดรับสื่อหนึ่งๆ ที่ได้เลือกสรรแล้วเพื่อสนองความต้องการของตนมิใช่เป็นการเปิดรับที่เลื่อนลอยหรือเป็นผลจากการชักจูงจากผู้ส่งสารแต่เพียงอย่างเดียว

๓. ความพึงพอใจในสื่อเกิดขึ้นเพื่อการเปิดรับสื่อ หรือการใช้สื่อที่เลือกแล้วเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในทางตรงข้ามต่างหากที่จะเป็นต้องแข่งขันกันเพื่อการบริการให้ประชาชนผู้รับสารพึงพอใจ มิใช่เกิดจากผู้ส่งสารพอใจ^๒

แคลท์ ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อเปรียบเทียบกับ Classical Effect Studies แล้ว แนวคิดเรื่องการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจ เริ่มต้นที่ผู้บริโภคสื่อ (Media Consumer)

^๑ ยุกต เป็ญจริงคัก, “การใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจ : ทฤษฎี งานวิจัยและข้อเสนอแนะต่อการศึกษานิเทศศาสตร์พัฒนาการ,” นิเทศศาสตร์ ๖ (สิงหาคม ๒๕๒๘) : ๓๒.

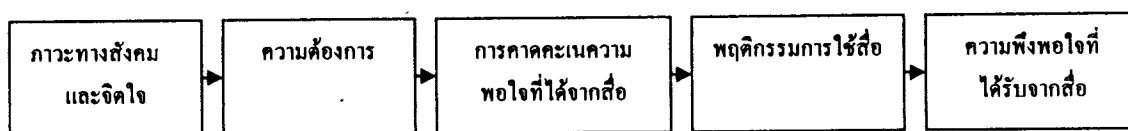
^๒ สุรพงษ์ โสณะเสถียร, การสื่อสารกับสังคม. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๔.

แทนที่จะเป็นข่าวสารของสื่อ (Media Message) และศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารของคน จากประสบการณ์โดยตรงที่เขามีกับสื่อ แนวคิดนี้มองว่า ผู้รับสาร (Audience) มีบทบาทอย่างกระตือรือร้นในฐานะผู้กระทำ (Active) ในการที่จะใช้ประโยชน์จากเนื้อหาของสื่อ มากกว่าที่จะเป็นผู้รับผลหรือเป็นผู้ถูกกระทำ (Passive) จากสื่อเพียงด้านเดียว เพราะฉะนั้น ความสัมพันธ์ตามแนวคิดนี้จึงไม่ใช่ความสัมพันธ์ที่มีทิศทางจากเนื้อหาข่าวสาร (Message) ไปสู่ผล (Effects) แต่เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่ว่าผู้รับสารนำสารไปใช้ประโยชน์ และการใช้ประโยชน์นั้น (Usage) เป็นตัวแปรแทรกในกระบวนการของผล”^{๓๓}

นอกจากนี้ แคทซ์ ยังได้สรุปแบบแผน (Pattern) ของการศึกษาในเรื่องนี้ ดังแบบจำลองต่อไปนี้

แบบจำลองอธิบายการใช้สื่อเพื่อสนองความพอใจ

จากแบบจำลองข้างต้นนี้ ยูบล เบ็ญจรงค์กิจ^{๓๔} ได้ให้คำอธิบายว่า สภาวะทางสังคมและจิตใจที่แตกต่างกันทำให้นุชนมีความต้องการแตกต่างกันออกไป ซึ่งความต้องการที่ต่างกันนี้ ทำให้แต่ละคนคาดคะเนว่าสื่อแต่ละประเภทจะสนองความพอใจได้ต่างกันออกไปด้วย ดังนั้น ลักษณะของการใช้สื่อของบุคคลที่มีความต้องการไม่เหมือนกัน จะแตกต่างกันไป ขึ้นสุดท้าย คือ ความพอใจที่ได้รับจากการใช้สื่อก็จะแตกต่างกันไปด้วย

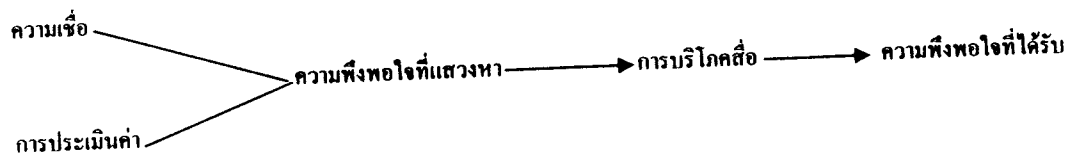
^{๓๓} Eliphy Katz, อ้างใน บุรฉัตร เอี่ยมอำไพ, “ปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารจากสถานีวิทยุ จส. ๑๐๐ และการเป็นสมาชิกชมรม จส. ๑๐๐.” วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕.

^{๓๔} ยูบล เบ็ญจรงค์กิจ, “การใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจ : ทฤษฎีงานวิจัยและข้อเสนอแนะต่อการศึกษานิตยศาสตร์พัฒนาการ,” นิตยศาสตร์ ๖ (สิงหาคม ๒๕๒๘) : ๓๕.

ส่วน เรย์เบิร์น (Rayburn) และ ปาล์มกรีน (Palmgreen)^{๙๙} ได้ร่วมกันศึกษาเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจ รวมทั้งได้สร้างแบบจำลองขึ้นเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ซึ่งตามแนวคิดนี้ คือ Expectancy – Value ตามรูปแบบจำลอง ดังนี้

แบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวัง ความพึงพอใจ และการบริโภคสื่อ

จากแบบจำลองดังกล่าว จะเห็นได้ว่า บุคคลจะประเมินเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งโดยมีความเชื่อ (Belief) เป็นบรรทัดฐาน ต่อจากนั้นก็แสวงหาข้อมูลข่าวสารที่สามารถสนองตอบความพึงพอใจตามที่ตนได้คาดหวังไว้ (Expectations) และการแสวงหาข้อมูลข่าวสารที่จะมาสนองตอบความพึงพอใจนั้น บุคคลเป็นจะต้องเลือกสรรจากสื่อที่มีคุณสมบัติที่เขาคิดว่าจะสามารถสนองตอบในการบริโภคข่าวสาร หรือสื่อที่สามารถสนองตอบต่อความพึงพอใจของบุคคลได้ เมื่อบุคคลบริโภคสื่อ (Media Consumption) และสามารถหาข่าวสารที่ต้องการได้ ก็จะเกิดความพึงพอใจในการเปิดรับสื่อชนิดนั้นๆ (Perceived Gratification Obtained) ในทางกลับกันหากไม่ได้รับความพึงพอใจในการเปิดรับสื่อที่เลือก ก็จะแสวงหาสื่ออื่นๆ ต่อไปที่จะสามารถสนองความพึงพอใจของคนได้

ในส่วนของความคาดหวัง เรย์เบิร์น และ ปาล์มกรีน ได้อธิบายว่า เป็นความน่าจะเป็นในการรับรู้ ว่า สิ่งบางสิ่ง (Object) มีคุณลักษณะเฉพาะ หรือรับรู้ว่าคุณลักษณะบางอย่างจะให้ผลเฉพาะ อย่างตามมา

^{๙๙} J. D. Rayburn and Philip Palmgreen, อ้างใน บุษราคัม เอี่ยมอำไพ, “ปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารจากสถานีวิทยุ จส. ๑๐๐ และการเป็นสมาชิกชมรม จส. ๑๐๐.” วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๖.

ส่วน แมคเลอด (McLeod) และ เบคเคอร์ (Becker)^{๑๖} บอกว่า เป็นความน่าจะเป็นของความพอใจที่ผู้รับสารกำหนดขึ้น ในพฤติกรรมหลาย ๆ อย่าง

สำหรับ เพลด์ (Peled) และแคทซ์ (Katz)^{๑๗} บอกว่า เป็นความต้องการของผู้รับสารที่มีต่อสื่อในขณะที่ เมนเดลซอนน์ (Mendelsohn)^{๑๘} กล่าวว่า ความคาดหวัง หมายถึง การมีส่วนร่วมทางอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์เฉพาะอย่าง ซึ่งจะมีผลเกิดขึ้นตามมาที่แน่นอน

ในส่วนของคำว่า “ความพึงพอใจ” (Gratifications) นั้นได้มีการให้คำจำกัดความไว้หลายอย่าง ดังนี้

Longman Dictionary of Contemporary English อธิบายไว้ว่า หมายถึง ภาวะที่มีความพอใจหรือภาวะที่ได้รับการตอบสนองความพอใจ

แมคคอมบ์ และ เบคเคอร์^{๑๙} กล่าวว่า คนเราเหตุผลในการเลือกใช้สื่อ หรือเปิดรับสื่อมวลชน แตกต่างกันไป และเหตุผลนั้นทำให้คนเลือกที่จะใช้สื่อมวลชนต่างประเภทกัน ซึ่งคำว่า “เหตุผล” นี้ หมายถึงอะไรบางอย่างที่สื่อมวลชนนั้นๆ สามารถตอบสนองและสร้างความพอใจให้แก่บุคคลนั้นได้ ซึ่งก็เป็นเรื่องเฉพาะบุคคลและนี่คือ สิ่งที่เราเรียกว่า “ความพึงพอใจ”

โดยสรุปจากนักวิชาการ ที่อธิบายเกี่ยวกับความคาดหวังและความพึงพอใจ อาจกล่าวได้ว่า ทั้ง ๒ อย่าง เป็นความรู้สึกนึกคิดภายในของบุคคล ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นสิ่งที่วัด หรือสังเกตได้จากความต้องการหรือเหตุผลในการใช้สื่อของบุคคลต่าง ๆ นั้นเอง

ส่วนคำว่า “ประโยชน์” (Uses) กับความพึงพอใจนั้น โรเซนเกรน (Rosengren)^{๒๐} ได้บอกว่า ทั้ง ๒ คำ มีความสัมพันธ์กันในแง่ที่ว่า ประโยชน์สามารถนำไปสู่ความพึงพอใจ และความพึงพอใจอาจได้รับจากประโยชน์ เพราะฉะนั้น นักวิจัยอาจศึกษาเฉพาะตัวหนึ่งตัวใด

^{๑๖} J. M. McLeod and L. B. Becker, อ้างใน บุษราคัม เอี่ยมอำไพ, “ปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารจากสถานีวิทยุ จส. ๑๐๐ และการเป็นสมาชิกชมรม จส. ๑๐๐.” วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๗.

^{๑๗} T. Peled and E. Katz, อ้างใน บุษราคัม เอี่ยมอำไพ, เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

^{๑๘} H. Mendelsohn, อ้างใน บุษราคัม เอี่ยมอำไพ, เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

^{๑๙} Maxwell E. McCombs and Lee B. Becker, *Using Mass Communication Theory* (New Jersey : Prince – Hall, Inc., ๑๕๗๕), pp. ๕๐-๕๒.

^{๒๐} Karl Erik Rosengren, “Uses and Gratification : A Paradigm Outlined,” in the *Uses of Mass Communications : Current Perspectives on Gratifications Research*, eds. J. G. Blumler and E. Katz (Beverly Hills : sage, ๑๕๗๔), pp. ๒๖๕-๒๘๕.

โดยมีเป้าหมายถึงทั้ง ๒ ตัวก็ได้ และยังมีสมมติฐานเบื้องต้นในการศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ ซึ่งสรุปโดย โรเซนเกรน^{๒๐} และคณะ ดังนี้

๑. ผู้รับสารมีความกระตือรือร้นและเป็นผู้แสวงหาข่าวสาร
๒. การใช้สื่อส่วนใหญ่ จึงถูกมองว่ามีเป้าหมาย
๓. สื่อแต่ละชนิดต้องแข่งขันกับแหล่งอื่น ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการ
๔. ผู้รับสารได้เชื่อมโยงความต้องการของตนกับน้าการเลือกสื่อ
๕. การบริโภคสื่อทำให้สามารถตอบสนองความพึงพอใจได้หลากหลาย
๖. เนื้อหาของสื่อเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถทำน้ารูปแบบของความพึงพอใจได้อย่างแม่นยำ
๗. คุณลักษณะของสื่อจะเป็นตัวกำหนดระดับความต้องการที่ได้รับการตอบสนอง ในเวลาต่างๆ กัน
๘. ความพึงพอใจที่ได้รับนั้น มีจุดเริ่มต้นมาจากสื่อ การเปิดรับหรือไม่เปิดรับสื่อสถานการณ์ทางสังคมซึ่งการเปิดรับสื่อเกิดขึ้น

สำหรับคำว่า “ความพึงพอใจ” (Gratifications) นั้น แม็คคอมบส์ (McCombs) และ เบคเกอร์ (Becker)^{๒๑} พยายามอธิบายไว้ว่าคนเรามีเหตุผลในการเลือกใช้สื่อหรือเปิดรับสื่อมวลชนแตกต่างกันไป และเหตุผลนั้นทำให้คนเลือกที่จะใช้สื่อมวลชนต่างประเภทกัน คำว่าเหตุผลนี้หมายถึงอะไรบางอย่างที่สื่อมวลชนนั้นๆ สามารถตอบสนองและสร้างความพอใจให้แก่บุคคลนั้นได้ ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล

นอกจากนั้น เบคเกอร์ ได้วิเคราะห์องค์ประกอบของความพึงพอใจ ๓ องค์ประกอบคือ.-

๑. การติดตามข่าวสารและการแนะนำพฤติกรรม (Surveillance /Guidance) ซึ่งสะท้อนให้เห็นของเขตที่ปัจเจกชนใช้สื่อมวลชน เพื่อจะได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ และเพื่อให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น

^{๒๐} Rolengren, karl Erick, Lawrence A. Wenner and Philip Palmgreen, **Media Gratificatims Research : Current Perspectives.** (Beverly hills : Sage Publicatuons. ๑๙๘๔๗), p. ๑๔.

^{๒๑} McCombs, Maxwell E. and Lee B. Becker, อ้างใน พระปลัดสุบิน วชิรบุญโญ (สิงห์ทอง), “ การศึกษาพฤติกรรมของผู้ฟังรายการธรรมะจากสถานีวิทยุกองพลทหารม้าที่ ๒ : รายการเสียงธรรมจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓.

๒. การใช้ประโยชน์ทางการติดต่อสื่อสาร ความตื่นเต้น และเสริมย้ำความเชื่อ (Communicatory Unity / Excitement / Reinforcement) ซึ่งครอบคลุมถึงการหลบหนีจากงานประจำ การพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับข่าวสารกับผู้อื่น และการซึมซับข่าวสารเข้าสู่ชีวิตประจำวัน

๓. การหลีกเลี่ยงไม่ใช้สื่อ (Media Avoidence) สะท้อนให้เห็นแนวโน้มที่คนไม่ใช้สื่อและไม่รับข่าวสารจากสื่อ เป็นต้น

สำหรับองค์ประกอบของการติดตามข่าวสารนั้น เบคเคอร์ (Becker) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า เป็นองค์ประกอบที่มีความมั่นคงสูงในการวัดตัวแปรการคาดหวังผลตอบแทนความพึงพอใจหรือการแสวงหาความพึงพอใจ แม้ว่าเวลาหรือสถานการณ์จะเปลี่ยนไปก็ตาม^{๒๓}

อย่างไรก็ตาม เวนเนอร์ (Wenner) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจในการบริโภคข่าวสาร โดยสร้างออกมาเป็นแผนที่แสดงความพึงพอใจในการบริโภคข่าวสาร (Media News Gratifications Map) ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๔ กลุ่ม คือ

๑. **Orientational Gratifications** หมายถึง การใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ทางด้านข้อมูลเพื่อการอ้างอิง และเพื่อเป็นแรงเสริมย้ำในความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคมรูปแบบของความต้องการที่แสดงออกมา ได้แก่ การติดตามข่าวสาร การได้มาซึ่งข้อมูลเพื่อช่วยในการตัดสินใจ (Decisional Utility) หรือเพื่อช่วยในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (Vote Guidance) เป็นต้น

๒. **Social Gratifications** เป็นการใช้ข่าวสาร หรือเชื่อมโยง ระหว่างข้อมูลเกี่ยวกับสังคมซึ่งรับรู้จากข่าวสารเข้ากับเครือข่ายส่วนบุคคลของปัจเจกชน เช่น การนำข้อมูลไปใช้ในการสนทนากับผู้อื่นใช้เป็นข้อมูลเพื่อการชักจูงใจ เป็นต้น

๓. **Para - social Gratifications** หมายถึง กระบวนการใช้ประโยชน์ข่าวสาร เพื่อดำรงเอกลักษณ์ของบุคคล หรือเพื่อการอ้างอิงผ่านตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสื่อหรือปรากฏในเนื้อหาของสื่อ เช่น การยัดเยียด หรือความชื่นชมผู้อ่านข่าวเป็นแบบอย่างในทางพฤติกรรม เป็นต้น

๔. **Para - orientational Gratifications** หมายถึง กระบวนการใช้ข่าวสาร เพื่อประโยชน์ในการลด หรือผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์หรือเพื่อปกป้องตนเอง เช่น เป็น

^{๒๓} Lee B.Becker, " The Measurement of Gratifications," *Communication Research*, (January, ๑๙๖๕) :

การใช้เวลาให้หมดไป เพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน เพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงพอใจอย่างอื่น เป็นต้น^{๒๔}

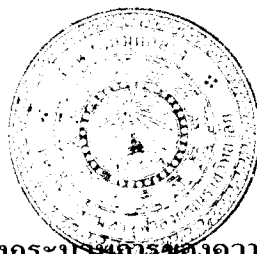
นอกจากนี้ เรายังสามารถสรุป การวัดตัวแปรการคาดหวังผลตอบแทนความพึงพอใจจากการเปิดรับสื่อของ แคทซ์ และ เวนเนอร์ ได้ดังนี้-

๑. ความต้องการหรือความคาดหวังที่จะติดตามข่าวสาร
๒. ความต้องการ หรือความคาดหวังในเรื่องความเพลิดเพลินในแง่ของการลดความตึงเครียด หรือเพื่อการผ่อนคลายทางอารมณ์
๓. ความต้องการ หรือ ความคาดหวังที่จะได้รับการสนับสนุนทางความคิด หรือ เสริมย้ำความเชื่อ
๔. ความต้องการหรือความคาดหวัง ที่จะได้ข้อมูลเพื่อประโยชน์ในการแนะนำพฤติกรรม และเพื่อช่วยการตัดสินใจ
๕. ความต้องการหรือความคาดหวังที่จะได้มาซึ่งข้อมูล เพื่อใช้ในการพบปะติดต่อกับผู้อื่น

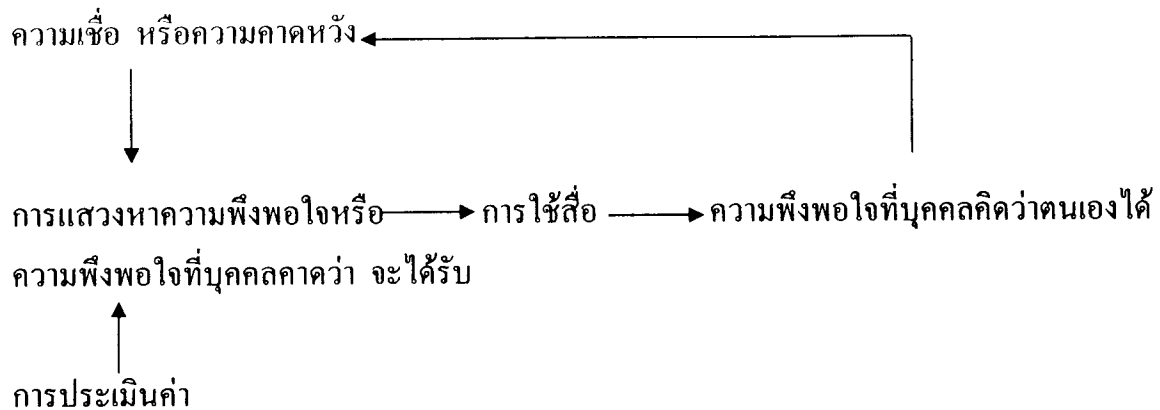
พฤติกรรมอย่างหนึ่งใดอย่างหนึ่งความคาดหวังที่บุคคลมีต่อสื่อ^{๒๕} ก็คือความเชื่อของบุคคลที่ว่าสื่อนั้นมีศักยภาพที่จะให้ความพึงพอใจแก่ตน และเป็นแรงจูงใจที่ทำให้บุคคลเปิดรับสื่อ นั้น ส่วนการประเมินค่า (Evaluation) ได้แก่การประเมินผลจากหน้าที่หรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในทางบวกหรือลบ (Palmgreen and Rayburn Expectancy Value, p.62) ทั้งความคาดหวัง และการประเมินค่าจะนำไปสู่การแสวงหาความพึงพอใจจากสื่อ ดังในแผนภาพต่อไปนี้

^{๒๔} Lawrence A. wenner, “ The Nature of News Gratifications,” in **Current Perspectives in Media gratifications Research** (eds.) Karl Erik Rosengren, Lawrence A. wenner, and Philip Palmgreen (Beverly Hills : Sage Publications, ๑๙๘๕), pp. ๑๗๑ – ๑๙๓.

^{๒๕} Palmgeco weinmer and Rosengren, **Media Gratification research : current perspective**, Clfamir : Hills: Hills: sage, ๑๙๘๕. p. ๑๕.

แผนภูมิแสดงแบบจำลองกระบวนการของความพึงพอใจจากสื่อ

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่า การแสวงหาความพึงพอใจจากสื่อเกิดจากความคาดหวัง และการประเมินค่าของบุคคล การแสวงหาความพึงพอใจจะนำไปสู่การเปิดรับสื่อ ทำให้เกิดความพึงพอใจที่บุคคลได้รับหรือเชื่อว่าได้รับซึ่งจะส่งผลย้อนกลับไปสนับสนุนหรือเปลี่ยนแปลงความเชื่อ หรือความคาดหวังที่มีอยู่แต่เดิมของบุคคลเกี่ยวกับคุณสมบัติของสื่อ หรือเนื้อหาของสื่อที่เกี่ยวกับความพึงพอใจ (Gratification Related Attributes) แต่จะไม่มีผลต่อการประเมินค่าเป็นตัวแปรคงที่ซึ่งเป็นผลของความต้องการและค่านิยมของแต่ละบุคคล

ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจนั้นมีพื้นฐานมาจากความต้องการ มีจิตสำนึกเพื่อ จะได้รับสิ่งที่ตนปรารถนา นั่นคือกุญแจที่สำคัญเพื่อบรรลุที่ตั้งไว้

ดังจะเห็นได้ว่า กระบวนการรับสื่อของสารที่ผู้ส่งสาร เพื่อให้ได้ประโยชน์และความพึงพอใจ ย่อมสำเร็จด้วยการรับสื่อ (พึงธรรม) ตามความคาดหวังและพึงประสงค์

จากทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจที่น่าเสนอมานี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้นำมาใช้เป็นกรอบในแนวคิดการวิจัย เรื่อง “ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน” ที่มีต่อการรับสื่อการฟังธรรม และอบรมธรรมในวันธรรมสวนะโดยตรง

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ใช้หลักธรรมในการสื่อสารเช่นเดียวกันเรียกว่า พุทธวิธีการสื่อสาร โดยเน้นไปที่ผู้ส่งสารได้แก่ หมู่สาวกสงฆ์หรือพุทธบริษัทนำหลักธรรมคำสอนสู่กระบวนการสื่อสาร เพื่อสร้างศรัทธาความเชื่อ และความเลื่อมใส ในปัจเจกบุคคลรวมถึงกลุ่มบุคคลให้เกิดความคาดหวังและประโยชน์ที่ได้รับจากความพึงพอใจ ในพระพุทธศาสนา

๒.๓ พุทธวิธีการสื่อสาร

ในการสื่อสารธรรมพระพุทเจ้า ทรงใช้หลักเหตุและผล คือ หลักปฏิสัมภิทาในการกล่าวธรรม กล่าวคือ ผู้นำเสนอธรรมต้องเป็นผู้ที่มีความแตกฉานด้วยปัญญา คืออรรถปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปริชารู้แจ้งในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อสามารถสื่อความหมายได้, ธรรมปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในธรรมปริชาแจ้งในหลัก จับใจความตั้งกระทู้เป็นหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สืบสาวกันไปหาเหตุได้, นิรุติปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในนิรุติ ปริชาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้ฟังเข้าใจและเห็นตามได้, และปฎิภาณปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในปฎิภาณมีไหวพริบ ปริชารู้แจ้งในความคิดทันการอยู่เสมอ

ปฏิสัมภิทาปัญญาแตกฉานในอรรถ ในธรรม ในนิรุติ และในปฎิภาณ ได้ทำให้แจ้งแล้วด้วยองค์ธรรม ๔ ประการนี้ โดยเหตุ โดยพยัญชนะ เราจะบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เป็ดเผย จำแนก ทำให้ตื่น ทำให้ง่ายขึ้นซึ่งปฏิสัมภิทา^{๒๖}

การสื่อสารที่จะประสบผลสำเร็จตามเจตนาของผู้ส่งสารนั้น ผู้ส่งสารต้องรู้จักปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เพราะโดยปกติคนเราย่อมเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารในเวลาเดียวกัน เช่น การสนทนาพูดคุยกัน ต่างก็เป็นผู้ให้และผู้รับข่าวสารกันและกัน ดังนั้น จึงต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาเพื่อประโยชน์ในการสื่อสารที่ เมื่อได้พัฒนาตนดีแล้ว ก็ทำตนให้เป็นกัลยาณมิตรกับผู้อื่นช่วยแนะนำหรือชี้แจงผู้อื่นในสิ่งที่ถูกต้องผู้ที่ส่งสารและรับสารให้ได้ผลดี จึงควรปฏิบัติตามหลักการส่งสารและรับสาร^{๒๗} พระผู้มีพระภาคตรัส^{๒๘} ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุต้องเสพ คบหา เข้าไปนั่งใกล้ภิกษุทั้งหลายเห็นปานนั้น (ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีลขันธเป็นต้น) ศีลขันธ สมาธิขันธ ปัญญาขันธ วิมุตติขันธ และวิมุตติญาณทัสนขันธที่ยังไม่เต็มย่อมถึงความเจริญเต็มที่” บุคคลที่ควรเสพ ควรคบควรเข้าไปนั่งใกล้^{๒๙}

แสดงว่า การได้เห็น การได้ฟัง หรือการเข้าไปนั่งใกล้คนดีนั้นเป็นให้ตนประพฤติดีตามไปด้วย ด้วยเหตุนี้ พุทธวิธีการสื่อสาร จึงเป็นกระบวนการสื่อสาร โดยเน้นที่แก่การพัฒนา

^{๒๖} อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๒/๒๔๒ – ๒๔๓.

^{๒๗} พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก), “การศึกษาอิทธิพลของอายุคนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๘.

^{๒๘} พ. อติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๔/๔๘๓.

^{๒๙} คุรยละเอียคใน อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๒๒/๑๓๕.

ทางปัญญา เพื่อสร้างศรัทธาความเชื่อและความเลื่อมใสให้บังเกิดแก่ผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ซึ่งยังผลประโยชน์ให้สำเร็จ ตามกระบวนการสื่อสาร และมีองค์ประกอบ ดังนี้

๒.๓.๑ ธรรมชาติเป็นองค์ประกอบของผู้ส่งสาร

ผู้ส่งสารที่มีความปรารถนาจะส่งสารให้ประสบผลสำเร็จตามที่ตนปรารถนา ควรประกอบด้วยธรรมชาติที่เป็นหลักในการส่งสาร พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้พราหมณ์กัญฑกัณโฑเห็นชัด ชักชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาหาญแก่กล้า ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยสื่อแห่งธรรม ๔ ประการ ดังนี้

๑. สันตัสสนา ชี้แจงให้ชัด
๒. สมาทปนา ชวนให้ปฏิบัติ
๓. สมุตเตชนา เราใจให้แก่กล้า
๔. สัมปหังสนา ปล่อยขโลมใจให้สดชื่น^{๓๐}

หลักการส่งสารนี้ เป็นวิธีการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า เป็นลักษณะพิเศษที่ทำให้พระองค์ได้ประสบความสำเร็จในการประกาศพระศาสนา พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเพิ่มเติม ดังนี้

๑. สันตัสสนา หมายถึงชี้แจงให้ชัด คือจะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ค่อยงมมือไปคู่กับตา
๒. สมาทปนา หมายถึงชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือสิ่งใดควรปฏิบัติหรือหักทำก็แนะนำหรืออธิบายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ
๓. สมุตเตชนา หมายถึงเราใจให้อาหาญแก่กล้า คือปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอดสาเห มีกำลังแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อไม่กลัวเหนื่อย ไม่กลัวยาก

^{๓๐} ที. ที. (ไทย) ๘ / ๓๕๘ / ๑๕๐.

๔. สัมผัสสังขยา หมายถึงปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงคือบำรุงจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่ก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและความร่าเริงเบิกบานใจ^{๑๑}

ผู้ส่งสารนี้มีเนื้อหาของสารคืออยู่แล้ว แต่การถ่ายทอดสารยังไม่ดีพอ ก็ทำให้เสียเวลา ผู้ส่งสารจะชี้แจงอะไรแก่ใคร ต้องชี้แจงแสดงอธิบายอย่างชัดเจน จนกว่าผู้รับสารจะเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง คงจะไปเห็นกับตา เมื่อเห็นแล้วก็บรรยายให้เห็นคุณค่าอย่างแท้จริง ชาบซึ่ง เข้าใจ จนยอมรับที่จะนำไปปฏิบัติในการยอมรับและนำไปปฏิบัตินี้อาจเกิดความท้อแท้เบื่อหน่าย ผู้ส่งสารต้องกระตุ้นเตือนปลุกใจให้เกิดความกระตือรือร้นจนมั่นใจว่าจะประสบผลสำเร็จได้ ไม่กลัวเหนื่อยเปล่า จากนั้นก็ทำให้เกิดความชุ่มชื่นเบิกบานใจแก่ผู้รับสาร ทำให้มีความหวังมองเห็นผลและทางสำเร็จในการสื่อสารหรือพุทธวิธีในการสอน ของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้งมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาในการสอนหรือการถ่ายทอดสารมี ๔ ส.(แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้าวกกล้า ร่าเริง)^{๑๒} อาจผูกเป็นคำสั้นๆ ได้ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง หรือ ชี้ชัด เชิญชวน คึกคัก เบิกบาน ดังแบบจำลอง ต่อไปนี้^{๑๓}

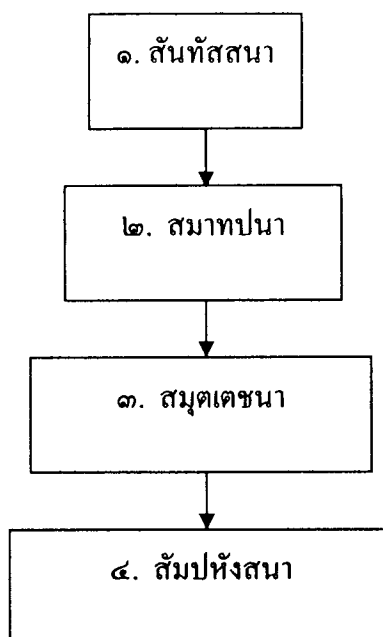
^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๘.

^{๑๒} พระมหาปณณท์ พุทธิเมธี (พิลาพันธ์), “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจค่อนนิตยสารพุทธจักรของสมาชิกและนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๘.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

แบบจำลองการแสดงลีลาในการสื่อสาร (การสอน) แบบ ๔ ส. (แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้ากล้า ร่าเริง)

๒.๓.๒ ธรรมที่เป็นองค์ประกอบของผู้รับสาร

ในส่วนของผู้รับสารก็ต้องมีความพร้อมในการรับสารเช่นกัน แม้ผู้ส่งสารดี เนื้อหาสาระของสารดี สื่อสารดี แต่ผู้รับสารไม่พร้อมในการรับสารก็ไม่เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ ผู้รับสารควรปรับตนให้พร้อมในการรับสาร ด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ของผู้รับสาร^{๓๔} คือ

๑. มีหลักของการฟัง การฟังหรือการรับข่าวสาร ข้อมูล ที่ทำให้เกิดปัญญานั้น ผู้ฟังต้องมีความศรัทธาเชื่อ ความเลื่อมใสในผู้ส่งสารและเนื้อหาสาระของสารและมีความตั้งใจฟัง จึงสำเร็จผลของการฟังได้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “บุคคลผู้เชื่อธรรมของพระอรหันต์ เพื่อบรรลุนิพพาน ไม่ประมาณ มีความรอบคอบ ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา”^{๓๕} การรับข่าวสารข้อมูลได้มากนั้นเป็นเรื่องดี ถ้าผู้รับสามารถแยกแยะความชัดเจนของข่าวสารข้อมูลเหล่านั้นได้ จะไม่ตกอยู่ในอำนาจของความหลง แต่กลับจะเกิดปัญญารู้กว้างขวางพิจารณาเลือกรับสิ่งดีชั่วได้เพราะการรับข่าวสารข้อมูลทั่วไปก็เป็นการฟังธรรมที่เป็นข้อมูลที่คึงามก็ดีย่อมมีผลหลายอย่าง ดังนี้

^{๓๔} พระมหาบูรณะ ชาติเมโธ (โพธิ์นอก), “การศึกษาอิทธิพลของอายุคนละ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๐.

^{๓๕} ส. ส. (ไทย) ๑๕ / ๒๔๖ / ๓๕๓.

- ๑.๑ ได้ฟังสิ่งยังไม่เคยฟัง
- ๑.๒ เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้ว
- ๑.๓ บรรเทาความสงสัยเสียได้
- ๑.๔ ทำความเห็นได้ตรง
- ๑.๕ จิตของผู้ฟังธรรมย่อมเลื่อมใส^{๓๖}

๒. มีการศึกษาเล่าเรียนมาดี คุณธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาของสารได้ง่ายนั้น คือการศึกษาในวิทยาการต่างๆ มาแล้วเป็นอันดี การศึกษาจนเป็นพหูสูตร ช่วยให้เข้าใจและรู้จักเลือกพิจารณาเนื้อหาของสารได้ง่าย คุณธรรมของความเป็นพหูสูตร^{๓๗}

๒.๓.๓ ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเลื่อมใส

บุคคลผู้รับสารที่ได้ฝึกฝนตนแล้วก็ดี ที่ยังไม่ได้ฝึกฝนตนก็ดี ย่อมถือประมาณในสิ่งต่างๆ แตกต่างกัน ตามจรตินิสัยความพึงพอใจของตน เมื่อได้พบสื่อบุคคลคือผู้ที่มีการฝึกอบรมมาดีแล้ว ย่อมเกิดความเลื่อมใสในฐานะที่ยังไม่เลื่อมใสได้ หรือเลื่อมใสยิ่งขึ้นในฐานะที่เลื่อมใสอยู่แล้ว เหตุแห่งความเลื่อมใสมี ๔ ประการ^{๓๘} คือ

๑. รูปร่างปมาณิกา บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณ เลื่อมใสในรูป^{๓๙}
๒. โสณูปปมาณิกา บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ เลื่อมใสในเสียง
๓. อุชูปปมาณิกา บุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความเศร้าหมอง

๔. รัมมูปปมาณิกา บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม

ในประมาณจรตินิสัยของผู้ส่งสาร และผู้รับสารหรือเหตุแห่งความเลื่อมใสต่อกระบวนการสื่อสารทั้ง ๔ ประการนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเพิ่มเติม คือ

๑. รูปร่างปมาณิกา บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณ เลื่อมใสในรูป หมายถึง บุคคลที่เห็นรูปร่างสวยงาม ทรวดทรงดี อวัยวะสมส่วน ท่าทางสง่างาม สมบูรณ์พร้อมจึงชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะเชื่อ

^{๓๖} อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๒๐๒ / ๓๔๔.

^{๓๗} ดูรายละเอียดใน อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๘๗ / ๑๕๕.

^{๓๘} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑ / ๖๕ / ๘๑, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑ / ๖๕ / ๑๐๕, อจ. จตุกก. อ. ๒ / ๖๕ / ๒๑๐.

^{๓๙} ดูรายละเอียดใน อภิ. ปุ. (ไทย) ๓๖ / ๑๗๑ - ๑๗๒ / ๒๐๔ - ๒๐๕.

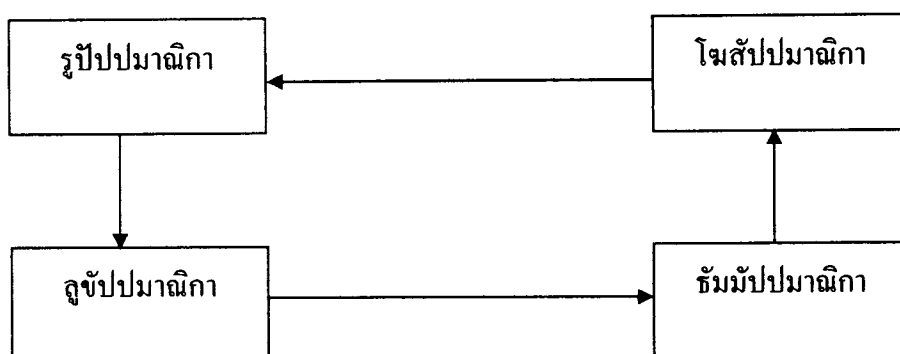
๒. โฉสัปปมาณิกา บุคคลถือเสียงเป็นประมาณ เลื่อมใสในเสียง หมายถึง บุคคลที่ได้ยินเสียงสรรเสริญเกียรติคุณหรือเสียงพุดจาที่ไพเราะ จึงเกิดชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ

๓. ลูัปปมาณิกา บุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความเศร้าหมอง หมายถึง บุคคลที่มองเห็นสิ่งของเครื่องใช้ความเป็นอยู่ที่เศร้าหมอง เช่น เห็นจิวรคร่ำๆ เป็นต้น หรือมองเห็นการกระทำคร่ำครึยดเป็นทุกกรกิริยา ประพฤติเคร่งครัดเข้มงวดขูดเกลาคตน จึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ

๔. รัมมัปปมาณิกา บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม หมายถึง บุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญาเห็นสัจธรรมหรือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจในใจที่จะเชื่อถือ^{๔๐}

ในแง่บุคคลผู้รับสาร ผู้วิจัยได้มองเห็นว่าการถือประมาณต่างๆ กัน เป็นเครื่องวัดในการที่จะเกิดความเชื่อ ความเลื่อมใส ต่อกระบวนการสื่อสารโดยผู้ส่งสาร และผู้รับสารมีความสัมพันธ์กัน และมีความพึงพอใจต่อกัน ดังรูปแบบจำลอง ดังนี้

ปมาณิกา ๔ แบบจำลองทฤษฎีแสดงความพึงพอใจของผู้รับสารทางพุทธธรรม^{๔๑}

จากแบบจำลอง จะเห็นได้ว่า ผู้รับสารเกิดความพึงพอใจในส่วนที่เป็นรูปอันเป็นสื่อให้เกิดเลื่อมใสในใจเชื่อ และมองไปเห็นรูปลักษณะกิริยาอาการต่างๆ ของผู้ส่งสาร เกิดความ

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๘.

^{๔๑} พระมหาปณานนท์ พุทธิเมธี (พิลาพันธ์), “ ศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจต่อนิตยสารพุทธจักรของสมาชิกและนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๓.

เชื่อพร้อมที่จะรับสาร โดยเฉพาะมีน้ำเสียง กล่าวธรรมได้ไพเราะยิ่งเพิ่มความพอใจ อยากรู้
อยากเห็น ดังนั้น จึงเป็นเหตุปัจจัยในการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ ได้สำเร็จใน อีก
ระดับหนึ่ง

๒.๔ พุทธวิธีการเผยแผ่

พระพุทธเจ้า ทรงใช้กระบวนการพัฒนาปัญญาเป็นสื่อในการถ่ายทอดสาร และ
ทรงดำริว่ากระบวนการพัฒนาทางปัญญาจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบทั้งสามส่วน ที่มี
ความเกี่ยวพันกันอยู่ ได้แก่ ปัจจัยภายนอก หรือ ปรโตโมสะ คือการกระตุ้น การแนะนำ
การสั่งสอน, ปัจจัยภายใน หรือ โยนิโสมนสิการ คือกระบวนการคิดที่ถูกต้อง, และการฝึกอบรม
ตามมรรควิธี คือการฝึกอบรมกาย อบรมจิต ตามแนวไตรสิกขา^๒

ในการเผยแผ่ธรรมหรือการสอนธรรม ของพระพุทธเจ้าและพุทธสาวกนั้น โดยมี
หลักในการถ่ายทอดซึ่งเน้นในแง่ผู้ส่งสารคือตัวผู้สอน และผู้รับสารคือผู้เรียน ดังนี้

๒.๔.๑ เกี่ยวกับเนื้อหา (สาร) หรือเรื่องที่สอน^๓

๑. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้
ยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ เป็นต้น

๒. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็น
สายลงไป เป็นต้น

๓. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดง ได้ก็สอนด้วยของจริงให้ผู้เรียน ได้ดู ได้เห็น
ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง

๔. สอนตรงเนื้อหาตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออก
นอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

๕. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน

๖. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ได้
สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก เป็นต้น

^๒ รศ. วณิช สุธารัตน์, ความคิดและความคิดสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๗.

^๓ ดูรายละเอียดใน, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพมหานคร:
พิมพ์สว, ๒๕๔๖), หน้า ๓๓ - ๔๔.

๗. สอนสิ่งที่มีความหมายควรที่เขาจะเรียนรู้ และเข้าใจเป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง

จะเห็นได้ว่า ลักษณะของการถ่ายทอดธรรมหรือการสื่อสารของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ใช้หลักในเรื่องนี้ คือ ทรงเป็นกาลวาที สังขวาที ภูตวาที อัถตวาที ธรรมวาที และวินยวาที เพื่อให้ผู้รับสารได้ประโยชน์จากการฟังธรรม และนำไปประพฤติปฏิบัติต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน ได้อย่างถูกต้องและถูกวิธี

๒.๔.๒. เกี่ยวกับตัวผู้เรียน (ผู้รับสาร)

๑. รู้ คำนึง และสอนให้เหมาะตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
๒. ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธีกัน เป็นต้น
 ๓. นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสุกงอม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ หรือญาณ เป็นต้น
 ๔. สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ชัดเจน แม่นยำและได้ผลจริง
 ๕. การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็น ได้ตอบอย่างเสรี
 ๖. เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายๆ ไป เช่น ตามควรแก่กาลเทศะ และเหตุการณ์
 ๗. ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่มีปัญหา เช่น เรื่องพระจุพป็นตก เป็นต้น

๒.๔.๓ เกี่ยวกับวิธีการสื่อสาร (การสอน) แก่ผู้รับสาร

๑. ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่งการเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหาได้ เป็นต้น
๒. สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว เป็นต้น

๓. สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญไม่กระทบคนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใครๆ^{๔๔}

๔. สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกรู้ว่า เป็นสิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน และงานสั่งสอนนั้นไม่ใช่สักว่าทำ หรือเห็นผู้เรียนโง่เขลา หรือเห็นเป็นคนต่ำๆ

๕. ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย เป็นต้น

ดังจะเห็นได้ว่า ระบบการสอนของพระพุทธศาสนาได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ กัลยาณมิตรจึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติธรรม และถ่ายทอดสื่อการศึกษา กัลยาณมิตรหรือเพื่อนที่ดีแม้จะมีน้อยก็มีความหมายมาก เพราะคอยแนะนำพร่ำสอนชี้เหตุและอยู่เสมอ ดังภาษิตอุทานธรรม ที่ว่า

อันเพื่อนดีมีหนึ่งถึงจะน้อย

ดีกว่าร้อยเพื่อนคิดริษยา

แม้เกลือบิพหนึ่งน้อยด้อยราคา

ยังดีกว่าน้ำเค็มเต็มทะเล^{๔๕}

๒.๕ ทฤษฎีการสื่อสารทางพระพุทธศาสนา

ตามหลักการสื่อสารทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่ (ผู้ส่งสาร) กับผู้ฟัง (ผู้รับสาร) หรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ดังนั้น กัลยาณมิตร^{๔๖} จึงหมายถึง มิตรผู้หวังดีต่อกัน เช่น พระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรของพุทธบริษัท ครูอาจารย์เป็นกัลยาณมิตรของลูกศิษย์ พ่อกับแม่เป็นกัลยาณมิตรของลูก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นกัลยาณมิตรของประชาชน ดังนั้น นักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีคุณลักษณะเป็นองค์ธรรมของกัลยาณมิตร^{๔๗} ดังนี้

๑. ปิโย น่ารัก คือเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองชวนให้ผู้ฟังอยากสนใจซักถาม

^{๔๔} เป็นองค์คุณอย่างหนึ่งของธรรมกถึก, อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๑๕๕ / ๒๖๓.

^{๔๕} พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ (ประสิทธิ์ พุทธิมรสี), บรรณาธิการ, วิชาการเทศนา องค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาส, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๓.

^{๔๖} ฉันทนันท ประกายสันติสุข, “ประสิทธิภาพของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข.” (ฉบับย่อ), พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๑.

^{๔๗} อจ. ศตตก. (ไทย) ๒๓ / ๓๗ / ๕๗, อจ. ศตตก. อ. ๓ / ๓๗ / ๑๗๕.

๒. ครู นำเคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะ ชวนให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้อย่างปลอดภัย

๓. กาวนิโย นำเจริญใจ คือมีความรู้จริงทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่ยกย่องน่าเอาอย่าง ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา

๔. วตฺตา รู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผลโดยอาจจะเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจได้

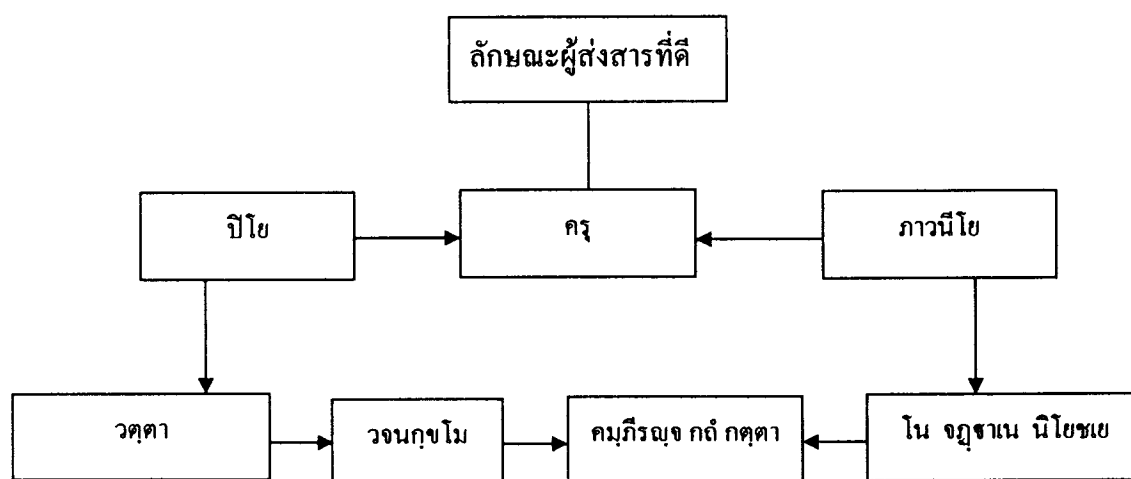
๕. วจนฺทโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำโต้สวน คำล่วงเกิน ดักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนได้ไม่เบื่อง่าย ไม่เสียอารมณ์ แม้บางครั้งอาจถูกต่อต้านจากลัทธิภายนอกมาขัดขวางต้องงานเผยแผ่ธรรม

๖. คมฺภีรญฺจ ถลံ กตฺตา สามารถอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้ นักเผยแผ่ที่ดีจะต้องมีความรู้ในศาสตร์หลายๆ อย่าง และต้องฉลาดในการเลือกใช้วิธีเผยแผ่แบบต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ฟังเพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามได้

๗. โน จฺญฺจฺจเน นิโยชเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธคำรัส แต่ต้องรู้จักชักจูงแนะนำในทางที่ถูกที่ควร^{๔๔}

ดังรูปแบบ จำลองแสดงแผนภูมิไว้ ดังนี้

แบบจำลองแสดงลักษณะผู้ส่สงสารที่ดีทางพระพุทธศาสนา

^{๔๔} พระมหาปณานนท์ พุทธิเมธี (พิลาพันธ์), “ ศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจต่อนิคมสาร พุทธจักรของสมาชิกและนิสิตมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ธรรมนิเทศ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๐ – ๕๑.

จะเห็นได้ว่า จากคุณลักษณะของผู้สอนหรือผู้ส่งสาร ที่เรียกว่าองค์คุณของกัลยาณมิตรนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้สรุป ถึงลักษณะของผู้ส่งสารที่ดีทางพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

๑. ปิโย - น่ารัก (ในฐานะเป็นที่วางใจและสนิทสนม)
๒. ครุ - น่าเคารพ (ในฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย)
๓. ภาวนีโย - น่ายกย่อง (ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง)
๔. วคฺตา - รู้จักพูด (คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี)
๕. วจนฺกุโฆ - อุดหนุนด้วยคำ (พร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่างๆ อยู่เสมอและสามารถรับฟังได้ด้วยใจความอุดหนุนไม่เบียด)

๖. คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา - (กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้)

๗. โน จญฺจानนฺ นิโยชเย - (ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย)^๔

พระพุทธศาสนาถือว่า ความสัมพันธ์ของผู้สอนที่มีต่อผู้เรียนนั้น อยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตร คือเป็นผู้ช่วยเหลือแนะนำผู้เรียนให้ดำเนินก้าวหน้าไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรม

จากแบบจำลองดังกล่าว จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะของผู้สอน(ผู้ส่งสาร) มีความมุ่งหวังในการถ่ายทอดแนวความคิด และต้องการปลูกฝังความรู้ ทักษะ คุณความดี ให้แก่ผู้ฟัง (ผู้รับสาร) เพื่อเป็นประโยชน์และเกิดความพึงพอใจในการฟังธรรมในวันธรรมสวนะแก่ประชาชน และทำให้สังคมน่าอยู่พบกับสันติ ด้วยการเกื้อหนุนแห่งองค์ธรรมคือ กัลยาณมิตร

การสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวพุทธ

๑. คุณสมบัติของผู้ส่งสาร

คุณสมบัติที่ดีของผู้ส่งสาร จำเป็นต้องประกอบไปด้วยสัปปริสธรรม ๗ ประการ ดังที่มาในสัทตกนิบาต อังคุตตรนิกาย คือ

๑. รัชมัญญุตตา เป็นผู้รู้ธรรมะคือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอดทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

๒. อัตถัญญุตตา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอนชัดเจน (Goal oriented)

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗.

๓. อัตตัญญตา รักจักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่พร้อมอย่างไรการ รู้จักตนเองเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้วจะนำไปสู่การยอมรับตน (Self Acceptance) แล้วจะเปิดเผยตน (Self Disclosure) สามารถสื่อสารภายในตนได้อย่างดียิ่ง ผู้ที่สามารถสื่อสาร ภายในตนได้ดีจะเป็นที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณญาณที่สุ่มรอบคอบมี เหตุมีผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๔. มัตตัญญตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency) คือ ไม่ส่งสารซ้ำซากมากเกินไปหรือน้อยเกินไป จึงเป็นคุณสมบัติประการสำคัญอีกประการ หนึ่งของผู้ส่งสาร

๕. กาลัญญตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควร เวลา ไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสาร แม้ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตนการสื่อสาร ระหว่างบุคคล หรือการสื่อสารมวลชนย่อมมีประสิทธิภาพลดลง

๖. ปริสัณญตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่า กลุ่มผู้รับสาร หรือกลุ่มเป้าหมาย ผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่ง รู้จักมากเท่าไรการสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเท่านั้น การที่พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พุทธ ธรรมได้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพนั้น เพราะพระองค์รู้แจ้งแทงตลอดเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมาย จึงทำ ให้การเผยแผ่พุทธธรรมของพระองค์ประสบความสำเร็จ

๗. ปุคคลปโรปรัญญตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล ว่าผู้รับสารแต่ละคนแต่ ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง มีจิตอัธยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยแค่ ไหนเพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับ สารได้^{๔๐}

๒. องค์ประกอบของผู้รับสาร

องค์ประกอบของผู้รับสารตามแนวพุทธ แบ่งผู้รับสารออกเป็น ๔ กลุ่ม โดยเปรียบ เหมือนดอกบัว ๔ เหล่า ได้แก่

^{๔๐} พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ (ประสิทธิ์ ฑูรหมรสี), บรรณาธิการ, วิชาการเทศนา องค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาส, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๕๖ – ๖๐.

๑. กลุ่มบัวพั่นน้ำ เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะแย้มบานทันที กลุ่มนี้เปรียบเสมือนผู้มีปัญญาเฉลียวแหลม มีการศึกษาดีแล้ว ไม่ต้องการเนื้อหาหรือการอธิบายอะไรมาก เพียงแค่ยกหัวข้อธรรมก็สามารถรู้ได้

๒. กลุ่มบัวใต้ผิวน้ำ เพียงรอวันจะโผล่พ้นน้ำขึ้นมารับแสงอาทิตย์แล้วแย้มบานในวันรุ่งขึ้นเปรียบเสมือนผู้มีปัญญามากอยู่แล้วให้ข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อยก็เข้าใจได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

๓. กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำ มีโอกาสที่จะโผล่ขึ้นมาพ้นน้ำเพื่อรับแสงอาทิตย์แล้วแย้มบานได้ ซึ่งเปรียบเสมือนกลุ่มคนที่มีความปัญญานานกลางหากประคับประคองดีๆ โอกาสจะประสบความสำเร็จในชีวิตก็มีมาก การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ต้องละเอียดอ่อน เนื้อหาต้องตรงประเด็นชัดเจนและถูกต้อง เพราะกลุ่มนี้ไม่เปลี่ยนอะไรง่ายๆ

๔. กลุ่มบัวในโคลนตม คือบัวที่ยังเป็นหน่อยังไม่โผล่พ้นโคลนตมขึ้นมา โอกาสที่จะเป็นอาหารของปลาและเต่าก็มีอยู่มาก เปรียบเสมือนกลุ่มผู้รับสารที่มีปัญญาที่บ่มเพาะด้วยวิชาคือความไม่รู้แจ้ง การสื่อสารกับบุคคลกลุ่มนี้ต้องออกแรงมากจึงประสบความสำเร็จ หรือบางครั้งอาจต้องเลิกกันไปเลย กลุ่มนี้จะไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ หรือไม่ยอมเปลี่ยนแปลงเลย

๓. องค์ประกอบของสาร

องค์ประกอบของสารตามแนวพุทธ มี ๕ ประการ คือ

๑. ตั้งจะ เรื่องเสนอต่อมวลชนนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือส่งสารตามความเป็นจริงไม่บิดเบือน

๒. ตถตา เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริงไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้มใส่สีตีไข่

๓. กาละ เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

๔. ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ

๕. อัตตะ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

แต่ในบางครั้ง บางสถานการณ์ผู้ส่งสารอาจต้องพิจารณาด้วยปัญญาว่า บางเรื่องอาจไม่เหมาะกับเวลา อาจจะไม่เป็นที่ชื่นชอบของคนบางกลุ่มบางคน แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้วเกิดประโยชน์ต่อมหาชน ผู้ส่งสารอาจจะต้องกระทำหรือควรกระทำ

๔. องค์ประกอบสำคัญในการใช้ภาษา

๑. ความกระชับของภาษา ภาษาที่ใช้ต้องชัดเจนไม่คลุมเครือ หรือก่อให้เกิดความสับสน นั่นคือภาษาที่ใช้ต้องมีลักษณะต่อไปนี้

๑) ถูกต้องชัดเจน คือใช้ถ้อยคำที่ถ่ายทอดความคิดเห็น ความรู้สึกของผู้พูดได้ดี มีความหมายแจ่มชัดและมีความสัมพันธ์กับคำอื่นๆ ได้กลมกลืนสมเหตุสมผล ชวนฟัง

๒) ใช้คำชี้เฉพาะและก่อให้เกิดความเข้าใจได้ดี ไม่ใช่ถ้อยคำที่เป็นนามธรรมฟังแล้วงุนงง หรือตีความไม่ได้ โดยยึดความรู้และภูมิหลังของผู้ฟังเป็นสำคัญ

๓) อย่าใช้คำที่ไม่จำเป็น หรือคำคุณศัพท์ที่ให้รายละเอียดที่ไม่สำคัญ เพราะจะทำให้ความไม่กระชับและเยิ่นเย้อ

๔) สร้างความสมเหตุสมผล ด้วยการให้เหตุผล กล่าวอ้างหรือแสดงลำดับความ และเหตุการณ์อย่างถูกต้องเข้าใจได้สืบเนื่องมาจากความสามารถในการเลือกใช้ภาษา และแต่งประโยคที่ไพเราะและชัดเจน

๒. การใช้ภาษาที่ทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพ ด้วยการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย หรือยกตัวอย่างกับสิ่งที่ผู้ฟังรู้จักและคุ้นเคย สามารถพูดสร้างสีสันและบรรยากาศให้ผู้ฟังวาดภาพตามไปได้จากการฟัง

๓. ใช้การย้ำคำหรือข้อความเพื่อย้ำจุดเด่น หรือความสำคัญของเนื้อหาด้วยการให้ผู้ฟังรับและเข้าใจในประเด็นสำคัญหรือแก่นของเนื้อหาให้ได้

๔. ความเหมาะสมของการใช้ภาษา นั่นคือใช้ภาษาให้เหมาะสมกับความต้องการความสนใจ ความรู้ และทัศนคติของผู้ฟัง การใช้ภาษาให้เหมาะสมกับคนฟังอาจทำได้โดย

๑) ใช้คำสรรพนามที่สร้างความใกล้ชิดเป็นกันเอง แต่สุภาพ

๒) ใช้การตั้งคำถามเพื่อให้ผู้ฟังสนใจและเกิดความรู้สึกร่วม

๓) กล่าวถึงหรือยกตัวอย่างในเรื่องที่ผู้ฟังมีส่วนร่วม มีประสบการณ์

๔) หากต้องการสร้างความรู้สึกร่วมด้วยการสร้างสถานการณ์ ความสร้างสถานการณ์ในเรื่องที่เป็นไปได้ และเกิดขึ้นได้สำหรับผู้ฟังกลุ่มนั้นๆ

๕) ระวังการใช้ภาษาที่อาจสร้างความเข้าใจผิดในกลุ่มผู้ฟังนั้น โดยเฉพาะการทำให้เกิดความรู้สึกว่าถูกเหยียดหยามไม่ให้เกียรติ

ปรมะ สตะเวทิน ได้กล่าวสรุปถึงข่าวสารที่ดีในหลักนิเทศศาสตร์ไว้ว่า ข่าวสาร ข้อมูลที่ดีตามหลักของ เฮนรี เอส บริงเกอร์ส (Henry S. Brinkers) จะต้องประกอบไปด้วยลักษณะสำคัญ ๖ ประการ คือ

๑. มีความถูกต้อง (Accuracy)

๒. มีความตรงกับกรณี (Relevant)

๓. มีความเหมาะสมกาลละ (Timely)

๔. มีความบริบูรณ์พอเพียง (Sufficiency)

๕. ไม่มีอคติ (Lack of Bias)

๖. มีจำนวนพอเพียง (Adequacy)

นอกจากนี้ บรูซ เอฟ ไบรด์ (Bruce F. Baird) ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับข่าวสาร ข้อมูลที่ดี ต้องประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

๑. เชื่อถือได้ (Reliable)

๒. ประหยัด (Economical)

๓. จำเป็น (Necessary)

๔. ถูกต้อง (Accurate)

๕. ใช้ประโยชน์ได้ (Usable)

ส่วน กัทลิพ และเซนเตอร์ (Cutlip, Center) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของการสื่อสารว่าต้องประกอบด้วยหลักสำคัญ ๗ ประการ คือ

๑. ความถูกต้องและน่าเชื่อถือ (Credibility) การสื่อสารที่จะได้ผล สารจะต้องมีความถูกต้อง และผู้ส่งสารควรจะเป็นผู้นำเชื่อถือเป็นผู้มีความรู้หรือเชี่ยวชาญมีความน่าไว้วางใจ และเป็นที่ยอมรับของผู้รับสาร

๒. ความเหมาะสมกับกาลเทศะ (Context) คือ เนื้อหาสาระที่ใช้ในการสื่อสารต้องสอดคล้องกลมกลืนไม่ขัดกับวัฒนธรรมของสังคม สิ่งแวดล้อม บุคคล เวลา และสถานที่

๓. เนื้อหาสาระ สารที่ส่งต้องมีเนื้อหาสาระ (Context) เป็นประโยชน์มีคุณค่าและสำคัญต่อผู้รับ รวมทั้งเหมาะสมและสอดคล้องกับความคิด ความเชื่อ ทศนคติและค่านิยมของผู้รับให้มากที่สุด และก่อให้เกิดความหมายบางอย่างแก่ผู้รับ มีความเข้าใจความหมายเพื่อเป็นปัจจัยในการนำข่าวสารนั้นไปประพฤติปฏิบัติ

๔. ความแจ่มแจ้งชัดเจน (Clarity) สารนั้นต้องง่าย มีความชัดเจนแจ่มแจ้งไม่คลุมเครือหรือตีความหมายได้หลายแง่ สามารถทำให้เห็นภาพพจน์ ได้ชัดเจน

๕. ความสม่ำเสมอและต่อเนื่อง (Continuity and Consistency) จะเป็นการย้ำและเตือนความจำของผู้รับ แต่ต้องระวังมิให้เกิดความซ้ำซากน่าเบื่อหน่าย และความต่อเนื่องต้องกระทำเป็นประจำ กำหนดเวลาแน่นอน

๖. ช่องทางในการสื่อสาร (Channel) สื่อแต่ละชนิดมีความแตกต่างกัน ในแต่ละสถานการณ์ ฉะนั้น ผู้ส่งสารควรเลือกช่องทาง หรือสื่อให้เหมาะสมกับผู้รับสารและสถานการณ์ในการสื่อสาร รู้ว่าสื่อสารกับใคร อย่างไร เมื่อไร

๑. ความสามารถของผู้รับสาร (Capability of Audience) ผู้ส่งสารต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของผู้รับสาร ทั้งทางด้านความรู้และการรับรู้ทางร่างกายและจิตใจ

จะเห็นได้ว่า ในกระบวนการสื่อสารผู้ส่งสารต้องคำนึงถึงผู้รับสารอยู่เสมอ เพราะผู้รับสารจะเป็นตัวกำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการสื่อสาร หากผู้รับสารเข้าใจสารของผู้ส่งสารการสื่อสารก็ประสบความสำเร็จ ในทางตรงกันข้ามหากผู้รับสารไม่เข้าใจสารของผู้รับสารการสื่อสารก็ล้มเหลว ดังนั้น หากผู้ส่งสารจะทำการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องเตรียมตัว เตรียมสาร เตรียมสื่อ ให้เหมาะสมกับผู้รับสารของตน เพื่อให้สารนั้นไปถึงผู้รับสารเพื่อให้สารเป็นที่เข้าใจของผู้รับสาร เพื่อให้ผู้รับสารมีความหมายต่อสารตรงกับความหมายของผู้ส่งสาร การสื่อสารจึงจะมีประสิทธิภาพ และผู้ส่งสารจึงบรรลุวัตถุประสงค์ในการสื่อสารของตนได้ไม่ว่าวัตถุประสงค์นั้นจะเป็นการให้ข่าวสาร (Information) การให้ความรู้หรือการศึกษา (Education) การชักจูง (Persuasion) หรือการในความบันเทิง (Entertainment)

จากพฤติกรรมของผู้รับสาร และความสามารถของผู้รับสารจะเป็นปัจจัยสำคัญบรรดาปัจจัยทั้ง ๘ ประการ ข้างต้น ถ้าผู้ส่งสารไม่รู้จักผู้รับสาร ไม่รู้ถึงความสามารถของผู้รับ การเตรียมเนื้อหาของสารให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง ต่อเนื่องการเลือกสื่อ และช่องทางก็ไม่สามารถทำได้ อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากผู้ส่งสารและผู้รับสารจะมีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันจึงจะเป็นประโยชน์ในการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน

จากพุทธวิธีการเผยแพร่ธรรม ผู้วิจัยเห็นว่า กระบวนการพัฒนาทางปัญญาจะเกิดขึ้นได้จากเหตุปัจจัย คือ ปัจจัยภายนอกที่เรียกว่า ปรโตโมสะ คือ การกระตุ้นเตือน หรือการชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน การแนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า หรือคำแนะนำจากกัลยาณมิตร รวมถึงสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ปัจจัยภายใน หรือ โยนิโสมนสิการ หมายถึง กระบวนการคิดที่ถูกต้อง และการปฏิบัติที่ถูกต้อง ต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ ของประชาชน ซึ่งเป็นปฏิบัติตามมรรควิธี คือการอบรมกาย อบรมจิต ตามแนวของศีล สมาธิ และ ปัญญา อันเป็นหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

๒.๖ หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการเผยแผ่ในวันธรรมสวนะ

หลักธรรมะที่นำมาเสนอเป็นองค์รวมในที่นี้ เพื่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน ในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นการนำเสนอให้พุทธศาสนิกชนได้รับฟัง และนำไปใช้ประโยชน์ปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน ถ้าจะมองในมุมกว้าง จะเห็นได้ว่าสังคมไทยของเราทุกวันนี้มีปัญหามากมายหาความสงบมิได้ทั้งที่เป็นดินแดน

แห่งพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาถึงเหตุที่แท้จริงแล้วจะพบว่ามูลเหตุของปัญหามีจุดกำเนิดมาจากความเลื่อมถอยทางด้านจิตใจของคนในสังคมเป็นเพราะการขาดคุณธรรมประจำใจ

ดังนั้น วิธีแก้ปัญหาก็ถูกต้องที่สุดคือการทำให้คนในสังคมมีศีลธรรมประจำใจ แต่ในการปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจได้นั้น จำเป็นต้องมีปัจจัยอยู่หลายประการ สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ ทำอย่างไรจึงจะมีแม่พิมพ์ที่ดี หรือต้องการมีแบบอย่างที่ดี จึงจะฉายเงาออกมาในรูปลักษณะที่เหมาะสมและ เป็นภาพลักษณ์ที่งดงามมองแล้วสะท้อนย้อนเห็นความเป็นจริง

คุณความดีที่คนไทยทุกคนสมควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ทั้งหมด มีอยู่แล้ว ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเรายอมรับกันมานับเป็นพันๆ ปี แต่เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ว่า เรานำสิ่งเหล่านี้มาใช้เพียงเล็กน้อยและผิวเผิน เช่นเดียวกันในบางครั้งเรายังกลับแปลความหมาย หรือตีความไปในทางที่ผิดๆ จนทำให้คำว่า “พระพุทธศาสนา” ในสายตาของบางกลุ่มกลายเป็นสิ่งมลาย

หลักพุทธธรรมที่ควรนำไปปฏิบัติล้วนแต่เป็นหลักคำสอนสำคัญ ของพระพุทธศาสนา อันเป็น ไปเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตเพื่อความเจริญเป็นอุดมมงคลสูงสุด เรียกว่า “มงคลชีวิต” ซึ่งจะได้นำเสนอไปตามลำดับ และหลักธรรมอื่นๆ

จากแนวคิดและหลักพุทธวิธี ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมค้นคว้ามาดังกล่าว จักเห็นได้ว่าทั้งสองแนวทาง อันได้แก่ การสื่อสารทางตะวันตก และพุทธวิธีนั้นมีความสอดคล้องกันอย่างยิ่งในประเด็นต่าง ๆ ขององค์ประกอบรวมทั้งปัจจัยที่จะมีผลต่อความสำเร็จของการสื่อสารด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ต่อไป

๒.๖.๑ หลักมงคลชีวิต ๓๘ ประการ จริยธรรมแห่งความก้าวหน้าในชีวิตสำหรับทุกคน

ในพุทธปรัชญามีหลักคุณธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้เป็นหลักส่งเสริมจริยธรรมของบุคคลทุกระดับให้ก้าวหน้า ซึ่งถือว่าเป็นหลักคุณธรรมแห่งความก้าวหน้าของชีวิตของทุกคนกล่าวคือ พระพุทธองค์ไม่เพียงแต่จะทรงแสดงหลักแม่บทแห่งจริยธรรมคือ หลักศีลไว้เท่านั้น ยังทรงแสดงหลักคุณธรรมข้ออื่นๆ อีกมากที่ส่งเสริมและสอดคล้องกับหลักพื้นฐานนั้น ซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติและอาจบรรลุจุดหมายปลายทางเดียวกันได้*

* พระมหาสำรวย จารุณโณ (บุญส่ง), ศึกษาความสัมพันธ์ในการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ณ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๕.

หลักคุณธรรมนั้นคือ มงคลชีวิต ๓๘ ประการ^{๕๒} (แสดงไปตามลำดับ) ซึ่งมีความสำคัญครอบคลุมขอบเขตแห่งพุทธจริยธรรมไว้อย่างรัดกุม อาจถือได้ว่าเป็นบทสรุปแห่งพุทธจริยศาสตร์ อย่างเป็นระบบและมีขั้นตอน เริ่มจากพื้นฐานอย่างรูปธรรมไปสู่ขั้นสูงซึ่งสัมพันธ์กับจิตใจโดยตรงดังนี้

มงคลชีวิตที่ ๑ การไม่คบคนพาล ลักษณะของคนพาลได้แก่ คนที่ประพฤติชั่วทางกาย คือ ชำสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกามการประพฤติชั่วทางวาจา คือ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดคำเพ้อเจ้อ และการประพฤติชั่วทางใจ คือ โลภอยากได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา เห็นผิดเป็นชอบ คือเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

มงคลชีวิตที่ ๒ การคบบัณฑิต ลักษณะของบัณฑิต ได้แก่ คนที่ประพฤติชอบด้วยทางกาย ทางวาจา และทางใจ อีกทั้งเป็นผู้ใฝ่หาวิชาความรู้อยู่เสมอ ดังในภายิตที่ว่า “คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล” ซึ่งตรงกับมงคล คือเหตุให้เกิดความสุขความเจริญ^{๕๓}

มงคลชีวิตข้อนี้แสดงถึงการคบกัลยาณมิตร กัลยาณมิตร หมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านยกตัวอย่าง เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตทรงปัญญา สามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า^{๕๔}

มงคลชีวิตที่ ๓ บูชาวัตถุและบุคคลที่ควรบูชา การบูชามี ๒ อย่าง คือ อามิสบูชา ได้แก่ การบูชาด้วยเครื่องสักการะ และ ปฏิบัติบูชา ได้แก่ การบูชาด้วยการปฏิบัติปฏิบัติชอบ

การบูชา อีกนัยหนึ่ง หมายถึง การแสดงความเคารพด้วยการประนมมือ การไหว้ และการกราบด้วยความน้อมน้อม

วัตถุที่ควรบูชา ได้แก่ สถานที่สำคัญๆ เช่น สังฆนิยสถาน ๔ ตำบล ดังพระอานนท์ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในกาลที่พระองค์ยังทรงดำรงพระชนม์อยู่ พวกภิกษุที่อยู่ทิศทั้งหลาย ต่างพากันมาเพื่อเฝ้าพระศาสดา พวกข้าพระองค์ย่อมได้เห็นได้เข้ามาเฝ้า

^{๕๒} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๑,๑๓/๖-๘, พ.พ. (ไทย) ๒๕/๒๖๑, ๒๗๒/๕๖๑-๕๖๓., พ.พ.อ. ๑/๕,๖/๑๑๗.

^{๕๓} มงคล ศรีไพวรรณ, ประมวลบทพระธรรมเทศนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๖.

^{๕๔} พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ด้านสหวิชาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๖๒๓.

พระองค์โดยใกล้ชิด ก็แต่ว่าเมื่อกาลล่วงไปแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พวกข้าพระองค์จัก
ไม่ได้เห็น จักไม่ได้เข้ามาเฝ้าพระองค์เหมือนเช่นเดิมอีก พวกข้าพระองค์ควรปฏิบัติเช่นไรพระ
เจ้าข้า^{๔๔}

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อานนท์ สังฆะนียสถาน ๔ แห่ง เป็นควรเห็นของชนผู้มี
ศรัทธา ด้วยระลึกว่า

พระตถาคตประสูติ ในที่นี้ ๑

พระตถาคตตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ในที่นี้ ๑

พระตถาคตยังธรรมจักรให้เป็นไปแล้ว ในที่นี้ ๑

พระตถาคตเสด็จปรินิพพาน ด้วยอนุปาติเสสนิพพาน ในที่นี้ ๑

อานนท์ ชนเหล่าใด เทียวจาริกไปยังสังฆะนียสถานเหล่านั้นแล้ว มีจิตเลื่อมใส
ชนเหล่านั้นทั้งหมด เมื่อสิ้นชีพไปแล้ว จักเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์^{๔๕}

ภัทรวรรณ วันทนชัยสุข ได้กล่าวเพิ่มเติมไว้ใน หนังสือความรู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า
ว่า พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อานนท์ สังฆะนียสถาน ๔ ตำบล นี่คือ

๑. สถานที่พระตถาคตเจ้าบังเกิดแล้ว คือที่ประสูติจากพระครรภ์ (คือ อุทยานลุมพินี
กึ่งกลางระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์และกรุงเทวทหะ กรุงกบิลพัสดุ์เป็นเมืองหลวงของแคว้นสักกะ
กรุงเทวทหะเป็นเมืองหลวงของแคว้นโกลิยะ ปัจจุบันอยู่ในเขตประเทศเนปาลห่างจากชายแดน
ภาคเหนือของประเทศไทย ๖ กิโลเมตรครึ่ง บัดนี้เรียกว่า รุมมินเค)

๒. สถานที่พระตถาคตเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ (คือ ใต้ร่มไม้ศรีมหาโพธิ์
ภายในป่าสาละ ใกล้แม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ ปัจจุบันคือ ควงโพธิ์
ที่ตำบลพุทธคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย)

๓. สถานที่พระตถาคตเจ้าแสดงธรรมจักร (คือ สถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าแสดงธรรม
ปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทางทิศเหนือของเมืองพาราณสี แคว้น
กาสิ ปัจจุบันนี้ เรียกว่าสารนาถ พาราณสีบัดนี้ เรียกว่า วาราณสี)

^{๔๔} สังฆะนียสถาน หมายถึง สถานที่ตั้งแห่งความสังเวช แต่คำว่าสังเวชในทางธรรมนั้น มีความหมายลึกซึ้งกว่า
ความหมายของคำว่าสังเวชที่พบเห็นกันทั่วไป กล่าวคือ ในทางธรรม หมายถึง ความรู้สึกสลดใจที่ทำให้คิดได้ ทำให้จิตใจ
หันมามุ่งถึงสิ่งที่ควรเกิดความไม่ประมาท เพียรพยายามทำสิ่งที่เบญจกฏต่อไป จึงเรียกว่า สังเวช ความสลดใจแล้วหงอย
เหงาหรือหดหูใจเสีย ไม่เรียกว่าเป็นความสังเวช

^{๔๕} สุริย มหาลิง และคณะ, พระพุทธประวัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด,
๒๕๔๔), หน้า ๒๔๒.

๔. สถานที่พระตถาคตเจ้าปรินิพพาน (คือที่ สาลวโนทยาน เมืองกุสินารา แคว้นมัลละ ปัจจุบันนี้เรียก เมืองกาเซีย จังหวัดโคธิกะปุระ)

สถานที่ทั้ง ๔ ตำบลนี้แล ควรที่พุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาผู้มีความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระตถาคตเจ้า จะดูจะเห็นและควรจะให้เกิดความสังเวชทั่วกัน”^{๔๖}

บุคคลควรบูชาได้แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลบิดามารดา, ผู้ใหญ่ที่ทรงคุณธรรม เป็นต้น
มงคลชีวิตที่ ๔ การอยู่ในประเทศอันสมควร ประเทศ หมายถึง ที่อยู่ของคนตั้งแต่ตำบล อำเภอ จังหวัดไปจนถึงประเทศการอยู่ในที่มีคนประพฤติดี ประพฤติชอบประกอบในสุจริตธรรม เรียกได้ว่าอยู่ในประเทศอันสมควร

มงคลชีวิตที่ ๕ ทำความดีมาก่อน ความดี หมายถึง กุศลกรรมบถ คือทางแห่งการทำดี ๑๐ อย่าง จัดเป็นกายกรรม ๓ คือ ๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒. เว้นจากการลักทรัพย์ ๓. เว้นจากการประพฤตินอกใจ จัดเป็นวจีกรรม ๔ คือ ๑. เว้นจากการพูดเท็จ ๒. เว้นจากการส่อเสียด ๓. เว้นจาก การพูดคำหยาบ ๔. เว้นจากการพูดคำเพ้อเจ้อ จัดเป็นมโนกรรม ๓ คือ ๑. ไม่โลภ อยากได้ของเขา ๒. ไม่พยาบาทปองร้ายเขา ๓. เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม การประพฤติอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้ ในอดีต หมายถึง การพยายามฝึกทำดีจนเป็นนิสัยและสร้างบารมี

มงคลชีวิตที่ ๖ การตั้งตนไว้ชอบ ได้แก่ การประกอบสุจริต เช่น ตั้งอยู่ใน อิทธิบาท ๔ ธรรมะคือคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ตั้งอยู่ใน ทิฐุธรรมมีกัตะ คือประโยชน์ในปัจจุบัน ได้แก่

อุฏฐานสัมปทา คือ มีความขยันหมั่นเพียร

อารักขสัมปทา คือ รู้จักเก็บรักษาสິงของที่หามาได้ รักษาการงานไม่ให้เสีย

กัลยาณมิตตา ได้แก่ ความมีเพื่อนเป็นคนดี

สมชีวิตา ได้แก่ การครองชีวิตอันเหมาะสม ไม่ฟุ่มเฟือยหรือฝืดเคืองนัก

และตั้งอยู่ใน อริยฐานธรรม (คือธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ) ๔ ได้แก่

๑. ปัญญาธิฐาน ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจคือปัญญา

๒. สัจจาธิฐาน ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจคือสัจจะ

๓. จาคาธิฐาน ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจคือจาคะ

^{๔๖} ภรรณ วันทนชัยสุข, ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๕-

๔. อุปสมัชฐาน ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจคืออุปสมะ^{๔๔}

มงคลชีวิตที่ ๗ ความเป็นผู้สดับรับฟังมาก ได้แก่ การหาความรู้ใส่ตัวอยู่เสมอ ฟังมากในที่นี้ หมายถึงสนใจในการศึกษาอยู่เนืองๆ

มงคลชีวิตที่ ๘ การรู้ศิลปะ ได้แก่ การรู้จักคุณค่าแห่งความงามที่มีคุณค่าเกินกว่าราคาทางวัตถุ การรู้ศิลปะ หมายถึง การฝึกฝนให้มีจิตใจอ่อนโยน ไม่แข็งกระด้าง

มงคลชีวิตที่ ๙ การมีวินัย วินัย คือ การฝึกกาย การฝึกวาจา และการฝึกใจ ให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ดี เพื่อให้การอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นไปโดยเรียบร้อยราบรื่น

มงคลชีวิตที่ ๑๐ วาจาเป็นภษิต ลักษณะของวาจาเป็นภษิต ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ พุคถูกกาลเวลา พุคจริง พุคอ่อนหวาน พุคประกอบด้วยประโยชน์และพุดด้วยจิตเมตตา

มงคลชีวิตที่ ๑๑ การบำรุงบิดามารดา บิดามารดาจัดว่าเป็นพรหมของบุตร (เพราะมีพรหมวิหาร) เป็นบุพเพทพของบุตร ประเสริฐกว่าบุคคลอื่น ๆ เป็นบูรพาจารย์ของบุตร เป็นครูคนแรก และ เป็นอาหุไนยบุคคล ผู้สมควรได้รับการบูชาของบุตร

เมื่อบิดามารดามีบุญคุณต่อบุตรดังกล่าวแล้วดังนี้ บุตรพึงบำรุงบิดามารดาด้วยประการต่างๆ เช่น เลี้ยงท่านตอบ ทำกิจการงาน ดำรงวงศ์ตระกูล ประพฤติตนเป็นคนควรรับทรัพย์มรดก และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญทิศให้

มงคลชีวิตที่ ๑๒ การสงเคราะห์บุตร การสงเคราะห์ ได้แก่ ห้ามทำชั่ว ให้ทำความดี ให้ได้ศึกษา ให้มีครอบครัวที่เหมาะสม และมอบทรัพย์ในเวลาอันสมควร

มงคลชีวิตที่ ๑๓ การสงเคราะห์ภรรยา ได้แก่ การครองชีวิตครอบครัวโดยรักษาใจกันเพื่อความราบรื่นและรุ่งเรือง

มงคลชีวิตที่ ๑๔ การงานไม่อาถุได้แก่ การทำงานเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่ให้คั่งค้าง

มงคลชีวิตที่ ๑๕ การให้ทาน ได้แก่ การรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ใจแคบ

มงคลชีวิตที่ ๑๖ การประพฤติธรรม ได้แก่ การประพฤติอยู่ในวงรอบแห่งความดีและความถูกต้อง ตามหลักศีลธรรม จริยธรรม ระเบียบประเพณี และตามกฎหมายการปกครองบ้านเมือง

มงคลชีวิตที่ ๑๗ การสงเคราะห์ญาติ หมายถึง การช่วยเหลือทั้งในด้านวัตถุและด้านคำแนะนำที่ดี

^{๔๔} ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๑๑ / ๒๕๐.

มงคลชีวิตที่ ๑๘ การงานที่ไม่มีโทษ ได้แก่ การคิดการกระทำในสิ่งที่ไม่มีโทษกับคนทั่วไป หรือแม้แต่กับตนเอง

มงคลชีวิตที่ ๑๙ การงดเว้นจากบาป ได้แก่ การงดเว้นสิ่งที่กำหนดงดเว้นในศาสนา

มงคลชีวิตที่ ๒๐ การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา ฌราวาสอดื่มน้ำเมา ได้แก่ภายในขอบเขตได้มีการคุมสติสัมปชัญญะได้

มงคลชีวิตที่ ๒๑ ความไม่ประมาทในธรรม ได้แก่ ความมีสติ ระลึกก่อนพูด ก่อนทำ และการไม่ปล่อยใจให้เลื่อนลอยหรือมัวเมา

มงคลชีวิตที่ ๒๒ ความเคารพ ได้แก่ การเคารพนับถือผู้ที่อยู่ในศีลธรรมโดยไม่คำนึงถึงชาติวุฒิ วิทยุฒิ และคุณวุฒิ

มงคลชีวิตที่ ๒๓ ความอ่อนน้อมถ่อมตน ได้แก่ การแสดงตนเป็นคนสุภาพเรียบร้อย อ่อนโยนไม่แข็งกระด้าง

มงคลชีวิตที่ ๒๔ ความสันโดษ ได้แก่ ความยินดีเฉพาะของตนไม่욕ได้ของคนอื่น

มงคลชีวิตที่ ๒๕ ความกตัญญู ได้แก่ การรู้จักคุณผู้ทำประโยชน์ได้

มงคลชีวิตที่ ๒๖ การฟังธรรมตามกาล ได้แก่ การพยายามฟังหรือศึกษาธรรมะเพื่อเป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการครองชีวิต

มงคลชีวิตที่ ๒๗ ความอดทน ได้แก่ ความอดกลั้น รู้จักยับยั้งใจในเมื่อกระทบกับสิ่งที่ไม่พอใจ

ความอดทนในที่นี้ หมายถึง อริสาสนขันติ (ขันติ คือความอดกลั้น) ได้แก่ ความอดกลั้นต่อคำคำต่างๆ อดกลั้นต่อการถูกเบียดเบียน ตลอดจนอดกลั้นต่อทุกขเวทนา เช่น ความหนาว ความร้อน เป็นต้น ยกตนอยู่เหนือทุกข์ต่างๆ ดำรงตนอยู่ได้อย่างไม่หวั่นไหว^{๔๕}

มงคลชีวิตที่ ๒๘ ความเป็นคนว่านอนสอนง่าย ได้แก่การไม่มีทิฐิภูมิมานะรับฟังคำคำหานิหรือคำแนะนำของคนอื่น

มงคลชีวิตที่ ๒๙ การพบเห็นสมณะ ได้แก่ การเข้าใกล้สมณะชีพราหมณ์เพื่อรับโอวาท

มงคลชีวิตที่ ๓๐ การสนทนาธรรมตามกาล การสนทนาธรรมย่อมมีแต่คุณไม่มีโทษ เพราะไม่เกี่ยวกับผลได้ผลเสียทางวัตถุ

มงคลชีวิตที่ ๓๑ การเผผลาญบาป (ตบะ) ได้แก่ การทำให้กิเลสเบาบาง

^{๔๕} พ. พ. อ. ๑ / ๕ / ๒๐๐๔.

มงคลชีวิตที่ ๓๒ การประพาศพรหมจรรย์ ได้แก่ ความประพาศอันประเสริฐ ซึ่งมีจำแนกไว้ ๑๐ ประการด้วยกันที่สำคัญคือเวชชาวัจจะ ได้แก่ การช่วยเหลือผู้อื่น

พรหมจรรย์ มีความหมายอีกนัยหนึ่งในที่นี้หมายถึงเมถุนวิริติ หรือการงดเว้นจากเมถุนธรรม^{๖๐}

มงคลชีวิตที่ ๓๓ การเห็นอริยสัจ หมายถึงการรู้แจ้งเกี่ยวกับอริยสัจ ๔ ย่อมก่อให้เกิดความสบายใจและครองชีพด้วยความผาสุก

มงคลชีวิตที่ ๓๔ การทำนิพพานให้แจ้ง หมายถึง การเพียรพยายามเพื่อบรรลุโมกษธรรมคือ ไม่ไผ่แต่ทางโลกียวิสัย รู้จักการคำนึงถึงโลกุตตรสุข

มงคลชีวิตที่ ๓๕ จิตไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ได้แก่ การไม่หวั่นไหวเพราะ การขาดลาภ การขาดยศ การไม่ความสุข การไม่มีสรรเสริญ หรือการฟุ้งเฟ้อเพราะการมีลาภ มียศ มีสุข และสรรเสริญ

มงคลชีวิตที่ ๓๖ จิตไม่เศร้าโศก ได้แก่ การรื้อระงับความเศร้าโศก

มงคลชีวิตที่ ๓๗ จิตปราศจากธุลี ได้แก่ การละทิ้งกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย

มงคลชีวิตที่ ๓๘ จิตเกษม ได้แก่ การมาจิตที่ปลอดโปร่ง ปราศจาก โลภะ โมหะ โทสะ และ มิจฉาทิณฺฐิทั้งปวง คือ ทำจิตใจบรรลุนิพพานนั่นเอง

ในมงคลชีวิตข้อที่ ๓๘ ข้อสุดท้ายนี้ ขอเสนอพุทธภาษิต ดังนี้^{๖๑}

โย อลิเนน จิตฺเตน อลิเนมนโส นิโร

ภาเวติ กุสลํ ฐมมํ โยคกุเขมสุต ปตฺติยา

ปาปุณฺเณ อนุปฺพุเพน สพุทฺธสฺสโยชนกํขยํ

นรชนสฺสํ ใด มิจฺฉิตฺตํ ใจไม่ท้อแท้ มิจฺฉิตฺตํ ใจไม่ห่อหุ้ม

บำเพ็ญกุศลธรรม เพื่อบรรลุที่เกษมจากโยคะ

นรชนผู้นั้น พึงบรรลุความสิ้นสังโยชน์ทุกอย่าง โดยลำดับ

เนื้อความตามพุทธภาษิตนี้ มีข้อสรุปว่า บุคคลผู้ใด มิจฉิตตํ ใจไม่ห่อหุ้ม คือไม่ท้อแท้รวนเร มิจฉิตตํ ใจไม่ถดถอยห่อหุ้มอยู่โดยปกติ เป็นผู้มีจิตใจแน่วแน่มั่นคง เจริญเพิ่มพูนพัฒนาธรรมที่เป็นกุศลได้แก่โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ คือ สติปัฏฐาน ๔, สัมมัปปธาน ๔, อธิธิบาท ๔,

^{๖๐} พ. พ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๘, ที. ที. (ไทย) ๘/๘/๓.

^{๖๑} พระวิเทศธรรมรังสี (หลวงดาซึ), มงคลชีวิต ๒, (ม.ป.ท., ๒๕๔๘), หน้า ๒๕๗-๒๕๘.

อินทรี ๕, พละ ๕, โพชนงค์ ๗, มรรคมงคล ๘. เพราะเป็นธรรมที่เป็นฝักฝ่ายแห่งการตรัสรู้และธรรมที่ปราศจากโทษ บำเพ็ญวิปัสสนาด้วยจิตอันกว้างขวางเพื่อบรรลุความเกษมจากโยคะ คือ พระนิพพาน บุคคลนั้นยกจิตขึ้นสู่ซึ่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในสังขารทั้งปวงอย่างนี้แล้วยัง โพธิปักขิยธรรมที่เกิดขึ้นว่าเดิมแต่วิปัสสนาอย่างอ่อนให้เจริญแก่กล้าพึงบรรลุพระอรหัตผลอันส่งผลให้สิ้นสังโยชน์ทุกอย่าง จึงเกิดผลคือ อริยมรรคและอริยผล

ตามที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ความก้าวหน้าในชีวิตไม่จำเป็นที่จะเป็นการส่วนบุคคลหรือในส่วนสังคมตามพุทธปรัชญา หมายเอาความประพฤติดี ความประพฤติชอบ ทางกาย ทางวาจา และทางใจเป็นสำคัญ มงคลหรือหลักแห่งความก้าวหน้าของทุกคนไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เฉพาะกับกาละหรือสถานที่หรือวัตถุเป็นอุปกรณ์เท่านั้น แต่อยู่ที่การประพฤติชอบ ตามขั้นตอนจากต่ำไปหาสูงเป็นลำดับ เพราะถ้าบุคคลไม่ทำความดีหรือไม่รู้จักทางแห่งความดีแล้ว เวลาหรือฤกษ์ยามยามดี ฐานะตำแหน่งก็ไม่อาจจะช่วยอะไรได้ ส่วนผู้ประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ กล่าวคือ ทำดี พุทธิ ๓๘ ประการนี้ จึงเป็นวิถีทางแห่งความก้าวหน้า ของชีวิตโดยตรงเปรียบได้กับบันได ๓๘ ขั้น เริ่มจากการไม่คบคนพาล การสมาคมกับบัณฑิตไปจนถึงมงคลที่ ๑๘ คือ ทำงานไม่มีโทษเป็นขั้นแห่งการตั้งตัวเริ่มสร้างชีวิต ตั้งแต่มงคลที่ ๑๕ คือ การงดเว้นจากบาปกรรม ไปจนกระทั่งถึงมงคลที่ ๓๐ เป็นการพัฒนาจิตใจโดยตรงซึ่งตั้งอยู่บนฐานแห่งคุณธรรม คือ ศีล เป็นอย่างดีแล้ว ตั้งแต่มงคลที่ ๓๑ ข้อว่า บำเพ็ญตบะขึ้นไปจนกระทั่งถึงมงคลชีวิตที่ ๓๘ คือ จิตหลุดพ้น เป็นการมุ่งตรงต่อการกำจัดกิเลส เพื่อความเกษมจากทุกข์ทั้งปวงอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธปรัชญาภาคปฏิบัติโดยตรง การพัฒนาหรือก้าวขึ้นไปตามขั้นบันได ๓๘ ขั้นนี้ ยิ่งขึ้นได้สูงเท่าไร ก็ยิ่งจะมีความสุขปลอดภัยมากขึ้นเท่านั้น เพราะเป็นการก้าวหน้าจากชั้นโลกียธรรมไปสู่ชั้นโลกุตระธรรม^๒

กล่าวโดยสรุป การพึงธรรมตามกาล คือ ในวันธรรมสวนะ ถือว่าได้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ย่อมยังผลประโยชน์ให้สำเร็จดังกล่าว

๒.๖.๒ หลักธรรมโอวาทปาติโมกข์

หลักพุทธธรรมที่ควรน้อมนำไปปฏิบัติ คือ “โอวาทปาติโมกข์” หมายถึง หลักธรรมคำสอน ที่สำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นไปเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต เป็นไปเพื่อความหลุดพ้น เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ โอวาทปาติโมกข์ จึงเป็นคำสอนอันเป็นหัวใจของ

^๒ ดร. เคื่อน คำดี, พุทธปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗๘ – ๑๗๙.

พุทธศาสนา ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสพระคานีแก่พระอนนทเถระ และทรงแสดงไว้มีเนื้อหา
ดังนี้

จันติ ประระมัง ตะโป ตีติกขา นิพพานัง ประระมัง วัตันติ พุทธา
นะ หิ ปัพพะชิโต ปะรุประมาติ สะมะโน โหติ ประรัง วิเทฐะยันโต

จันติ คือ ความอดทนเป็นเครื่องเผผลาญบาปอย่างยอดเยี่ยม

นิพพาน ท่านผู้รู้กล่าวว่า เป็นยอด

ผู้ที่ยังทำร้ายผู้อื่นอยู่ ไม่จัดว่าเป็นบรรพชิต

ผู้ที่ยังเบียดเบียนคนอื่นอยู่ ไม่จัดว่าเป็นสมณะ

สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง	กุสะลัสสุปะสัมปะทา
สะจิตตะปะริโยทะปะนัง	เอตัง พุทธานะ สาสะนัง
อะนูปะวาโท อะนูปะมาโต	ปาติโมกเข จะ สังวะโร
มัตตัญญูตา จะ ภัตตัสมิถ	ปิ่นัตถุจะ สะยะนาสะนัง
อะริจิตเต จะ อาโยโค	เอตัง พุทธานะ สาสะนัง
การไม่ทำบาปทั้งปวง	การทำกุศลให้ถึงพร้อม
การทำจิตให้ผ่องใส	นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
การไม่ว่าร้าย ไม่ทำร้ายใคร	ความสำรวมระวังในพระปาติโมกข์
ความรู้จักประมาณในอาหาร	การอยู่ในสถานที่นั่งที่นอนอันสงัด
การฝึกหัดจิตใจให้ผ่องใส	นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ^{๖๓}

หลักธรรมโอวาทปาติโมกข์ ดังกล่าว แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ หลักการ ๓, อุดมการณ์
๔, และวิธีการ ๖ ได้ดังนี้

หลักการ ๓ คือ เน้นไปในทางฝึกจิตฝึกใจ

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง อันได้แก่การงดเว้น การลด ละ เลิก ทำบาปทั้งปวง
ซึ่งได้แก่ อกุศลธรรมบด ทางแห่งความชั่วมี ๑๐ ประการ จัดเป็นความชั่วทางกาย ทางวาจา และ
ทางใจ ความชั่วทางกาย ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉินในกาม

^{๖๓} พ. ร. (ไทย) ๒๕ / ๑๘๓, ๑๘๔, ๑๘๕ / ๕๐ - ๕๑.

ความชั่วทางวาจา ได้แก่ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพื่อเจ้อ

ความชั่วทางใจ ได้แก่ การอยากได้สมบัติของผู้อื่น การผูกพยาบาท และความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

๒. การทำกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ การทำความดีทุกอย่าง ซึ่งได้แก่กุศลกรรมบถเป็นแบบของการทำฝ่ายดี มี ๑๐ อย่าง อันเป็นความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ

การทำความดีทางกาย ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่นมิแต่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้มาเป็นของตน การมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการไม่ประพฤตินอกงาม

การทำความดีทางวาจา ได้แก่ การไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบ การไม่พูดคำเพื่อเจ้อ การพูดแต่ความจริง การพูดคำอ่อนหวาน การพูดคำให้เกิดสามัคคี และการพูดถูกกาลเทศะ

การทำความดีทางใจ ได้แก่ การไม่โลภอยากได้ของของผู้อื่น มิแต่คิดเสียดละ การไม่ผูกอาฆาตพยาบาท มิใจคิดเมตตาและปรารถนาดีต่อผู้อื่น และมีความเห็นชอบ มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่า “ทำดีได้ ทำชั่วได้ชั่ว” เป็นต้น

๓. การทำจิตให้ผ่องใส ได้แก่การทำจิตของตนให้ผ่องใสปราศจากนิวรณ์ซึ่งเป็นเครื่องขัดขวางจิตไม่ให้เข้าถึงความสงบหรือธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดีได้ มี ๕ ประการ คือ^{๒๔}

๑. กามฉันทนิวรณ (นิวรณคือความพอใจในกาม)

๒. พยาบาทนิวรณ (นิวรณคือความคิดร้าย,อาฆาตพยาบาท)

๓. ถีนมิทธนิวรณ (นิวรณคือความหดหู่และเชื่องซึม,ง่วงนอน)

๔. อุทธัจจกุกกจนิวรณ (นิวรณคือความฟุ้งซ่านและร้อยใจ,รำคาญใจ) และ

๕. วิจิกิจจานิวรณ (นิวรณคือความลังเลสงสัย) เช่น สงสัยในการทำความดี

ความชั่ว ว่ามีจริงหรือไม่

วิธีการทำจิตให้ผ่องใส ที่แท้จริงเกิดขึ้นจากการละบาปทั้งปวงด้วยการถือศีลและบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อมด้วยการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา จนได้บรรลุอรหัตผลอันเป็นความผ่องใสที่แท้จริง

^{๒๔} อัง. นวก. (ไทย) ๒๓ / ๖๔ / ๕๔๕.

อุดมการณ์ ๔ คือ เน้นไปในทางหลุดพ้น (นิพพาน)

๑. ความอดทน ได้แก่ ความอดกลั้น ไม่ทำบาปทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ
๒. ความไม่เบียดเบียน ได้แก่ การงดเว้นจากการทำร้าย รบกวนหรือเบียดเบียนผู้อื่น
๓. ความสงบ ได้แก่ ปฏิบัติตนให้สงบทั้งทางการ ทางวาจา และทางใจ
๔. นิพพาน ได้แก่ การดับทุกข์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

เกิดขึ้นได้เพราะการดำเนินชีวิต ตามมรรคมีองค์ ๘

วิธีการ ๖ คือ เน้นไปในทางสร้างสันติวิธี

๑. ไม่ว่าร้าย ได้แก่ ไม่กล่าวให้ร้าย หรือ กล่าวโจมตีใคร
๒. ไม่ทำร้าย ได้แก่ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
๓. ดำรงในปาติโมกข์ ได้แก่ ความเคารพพระเบญจวินัย กฎ กติกา กฎหมาย รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม
๔. รู้จักประมาณ ได้แก่ รู้จักความพอดีในการบริโภคอาหาร หรือการใช้สอยสิ่งต่างๆ
๕. อยู่ในสถานที่ที่สงัด ได้แก่ อยู่ในสถานที่สงบมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม
๖. ฝึกหัดจิตใจให้สงบ ได้แก่ ฝึกหัดชำระจิต ให้สงบมีสุขภาพ มีคุณภาพ และประสิทธิภาพที่ดี

จะเห็นได้ว่า มนุษย์เรานอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกแล้ว และยังต้องมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัว ในการดำรงชีวิตมนุษย์ต้องมีความกับมนุษย์ด้วยกัน ปัญหาของมนุษย์อีกประการหนึ่งก็คือ ปัญหาจริยธรรม เกี่ยวกับหลักการปฏิบัติตนเอง และหลักการปฏิบัติต่อผู้อื่น เกี่ยวกับอุดมคติที่ว่า เราควรแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต แต่ส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นนั้น มนุษย์มีปัญหาว่า เราควรปฏิบัติกับผู้อื่นอย่างไร ปัญหาเหล่านี้อาจแยกได้เป็น ๓ ประเด็น คือ

๑. อะไร คือ อุดมคติของชีวิต หรืออะไรคือสิ่งที่ดีสูงสุดที่มนุษย์ทุกคนควรแสวงหา
๒. ในการแสวงหาสิ่งที่ดีสูงสุดนั้น อะไรคือเกณฑ์ตัดสินใจทำอะไรจึงจะถือได้ว่าสอดคล้องกับสิ่งที่สูงสุดนั้น

๓. ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมท่ามกลางสังคมนั้น อะไรคือหน้าที่และพันธกรณีของมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติต่อกัน ^{๖๔}

จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ ได้ทรงวางหลักการในการปฏิบัติ เพื่อให้สอดคล้องหรือให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ดีสูงสุดนั้นเป็นขั้นๆ หรือเป็นระดับ อย่างเป็นระบบที่เริ่มจาก ศีล สมาธิ และปัญญา ตามลำดับ และถือว่าเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาการกระทำทั้งปวงว่าสอดคล้องกับอุดมคติของชีวิตหรือไม่อย่างไร โดยให้ยึดหลักธรรมเป็นองค์ประกอบในการครองคน ครองตน ครองงาน และครองเรือน เพื่อพัฒนาการให้สังคมอยู่ดี มีสุข

๒.๖.๓ หลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับอนาถบิณฑิกคหบดี ดังนี้ว่า คหบดี สุข ๔ ประการนี้ อันคฤหัสถ์ผู้บริโศกคาม พึงได้รับตามกาลตามสมัย สุข ๔ ประการ คือ

๑. อตฺติสุข : สุขเกิดจากความมืทรัพย์สิน
๒. โภคสุข : สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สิน
๓. อาณัณยสุข : สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้
๔. อนวัชชสุข : สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ ^{๖๕}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ^{๖๖} ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า คนที่จะเรียกได้ว่าประสบความสำเร็จในการครองเรือน เป็น คฤหัสถ์หรือชาวบ้านที่ดี น่าเคารพนับถือเป็นแบบฉบับ ควรถือเป็นตัวอย่าง จะต้องวัดด้วยหลักเกณฑ์ ดังนี้

ก. มีความสุขสี่ประการ คือ ความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมีหรือความสุขที่ชาวบ้านควรพยายามทำให้เกิดขึ้นแก่ตนอยู่เสมอ เรียกสั้นๆ ว่า สุขของคฤหัสถ์ (กามโภคิสุข) ๔ คือ.-

๑. อตฺติสุข สุขอันเกิดจากการมีทรัพย์สิน คือ ความภูมิใจ เอิบอímและอุ่นใจว่าตนมีโภคทรัพย์ ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางชอบธรรม

^{๖๔} ดร. เคือน คำดี, พุทธปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอเค้นยสนสตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๔๒.

^{๖๕} อ. จตุกก. (ไทย) ๒๑ / ๖๒ / ๑๐๕ - ๒๐๗., อ. จตุกก. อ. ๒ / ๖๒ / ๒๐๕ - ๒๐๗.

^{๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.), ธรรมบุญชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๖๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วังทอง, ๒๕๔๗), หน้า ๔๔ - ๔๘.

๒. โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภาคภูมิใจ อิ่มเอิบใจว่า ตนได้ใช้ทรัพย์ ที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงผู้ที่ควรเลี้ยง และบำเพ็ญคุณประโยชน์

๓. อนุสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจว่า ตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

๔. อนุวัชสุข สุขเกิดจากความประพาสไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจว่า ตนมาความประพาสสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครคิดขโมยไม่ได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจบรรดาสุข ๔ อย่างนี้ อนุวัชสุข มีค่ามากที่สุด

ข. ขาวบ้านแบบฉบับ คนครองเรือน แยกได้เป็นหลายประเภท จัดเป็นชั้นๆ ได้ตั้งแต่ร้ายไปถึงดี และที่ดีก็มีหลายระดับ กฎหัตถ์ที่ดี น่าเคารพนับถือแท้จริงคือประเภทที่ ๑๐ ในขาวบ้าน ๑๐ ประเภทต่อไปนี้

กลุ่มที่ ๑. หาทรัพย์โดยทางไม่ชอบธรรม

๑. ได้ทรัพย์มาแล้ว ไม่เลี้ยงคนให้เป็นสุข ทั้งไม่เผื่อแผ่แบ่งปันและไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี (เสียทั้ง ๓ ส่วน)

๒. ได้ทรัพย์มาแล้ว เลี้ยงคนให้เป็นสุข แต่ไม่เผื่อแผ่แบ่งปันและไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี (เสีย ๒ ส่วน ดี ๑ ส่วน)

๓. ได้ทรัพย์มาแล้ว เลี้ยงคนให้เป็นสุขด้วย เผื่อแผ่แบ่งปันและใช้ทรัพย์นั้นทำความดีด้วย (เสีย ๑ ส่วน ดี ๒ ส่วน)

กลุ่มที่ ๒. หาชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง

๔. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๑ (เสีย ๓ ดี ๑)

๕. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๒ (เสีย ๒ ดี ๒)

๖. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๓ (เสีย ๑ ดี ๓)

กลุ่มที่ ๓. หาโดยชอบธรรม

๗. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๑ (เสีย ๒ ดี ๑)

๘. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๒ (เสีย ๑ ดี ๒)

๙. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๓ แต่ยังคิด ยังมัวเมา หมกมุ่น กินใช้ทรัพย์สมบัติ โดยไม่รู้เท่าทันเห็นโทษ ไม่มีปัญญาที่จะทำตนให้เป็นอิสระเป็นนายเหนือโภคทรัพย์ได้ (เสีย ๑ ดี ๓)

พวกพิเศษ ผู้ที่แสวงหาความชอบธรรม และใช้อย่างมีสติสัมปชัญญะ มีจิตใจเป็นอิสระ มีลักษณะดังนี้

๑๐. แสวงหาทรัพย์โดยทางชอบธรรม; ได้มาแล้ว เลี้ยงตนให้เป็นสุข; เผื่อแผ่ แบ่งปัน และใช้ทรัพย์นั้นทำความดี; ไม่ลุ่มหลง ไม่หมกมุ่นมัวเมา กินใช้ทรัพย์สมบัติโดยรู้เท่าทัน เห็นคุณโทษ ทางดีทางเสียของมัน มีปัญญา ทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้น เป็นนายเหนือ โภคทรัพย์

ประเภทที่ ๑๐ นี้ พระพุทธเจ้าสรรเสริญว่าเป็นผู้เลิศ ประเสริฐ สูงสุดควรชมทั้ง ๔ สถาน คือ เป็นคฤหัสถ์แบบฉบับที่น่าเคารพนับถือ

ก. กำกับชีวิตด้วยธรรมสี่ คือ ปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์ที่เรียกว่า ฆราวาสธรรม ๔ ประการ ดังนี้

๑. สัจจะ ความจริง คือ ดำรงมั่นในสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริใจ พุดจริง ทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยึดถือไว้วางใจได้

๒. ทมะ ฝึกตน คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีขึ้นอยู่เสมอ

๓. ขันติ อดทน คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่งานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็ง อดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ทอดถอย

๔. จาคะ เสียสละ คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลบำเพ็ญประโยชน์ สละโลก ละทิฐิมานะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจคน^{๖๔}

ง. รับผิดชอบชีวิตที่เกี่ยวข้อง คือ มีความสัมพันธ์อันดีงามอบอุ่นเป็นสุขภายในครอบครัว ตลอดถึงญาติมิตร ผู้ร่วมงาน และคนที่พึ่งพาอาศัยอยู่ในปกครองทั้งหมด โดยทำหน้าที่มิใช่เพียงบำเพ็ญประโยชน์ทางวัตถุมาให้เขาอย่างเดียว แต่นำประโยชน์สุขทางจิตใจมาให้ด้วย โดยประพฤติดนเป็นตัวอย่างช่วยชักจูงให้คนในครอบครัว และผู้เกี่ยวข้องใกล้ชิดทั้งหลายเจริญอกงามขึ้น ด้วยคุณธรรมที่เรียกว่า อารยวัติ ทั้ง ๕ ดังต่อไปนี้

๑. จอกลงด้วยศรัทธา คือ ให้มาความเชื่อความมั่นใจในพระรัตนตรัย และใน การที่จะทำความดี มีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ

๒. จอกลงด้วยศีล คือ ให้มีความประพฤติดีงาม สุจริต รู้จักเลิขชีวิตมีวินัย และมีกิริยามารยาทอันงาม

^{๖๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ.), ธรรมบุญชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๖๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พระจันทร์ทอง, ๒๕๔๗), หน้า ๔๖.

๓. จอกลงด้วยสุตะ คือ ให้มีความรู้จากการเล่าเรียนสดับฟัง โดยแนะนำหรือชวนชวนให้ศึกษาหาความรู้ที่จะฟื้นฟูปรับปรุงชีวิตจิตใจ

๔. จอกลงด้วยจาคะ คือ ให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มาน้ำใจต่อกัน และพอใจทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

๕. จอกลงด้วยปัญญา คือ ให้มีความรู้คิด เข้าใจเหตุผล รู้ดี รู้ชั่ว รู้คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง มีวิจารณ์ญาณรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาเหตุปัจจัย แก้ไขปัญหา และจัดทำดำเนินการต่างๆ ให้ได้ผลดี^{๖๕}

จ. ครองตนเป็นพลเมืองที่ดี นำชีวิตและครอบครัวของตนไปสู่ความเจริญ สงบสุข และเป็นพลเมืองที่สร้างสรรค์สังคม โดยประพฤติ ดังนี้

๑. น สาธารณทาสสุ ไม่คบชู้หามั่วหมกมุ่นในทางเพศ
๒. น ญญเช สาธุเมกโก ไม่ใจแคบเสพสิ่งเลิศจสผู้เดียว
๓. น เสเว กายคิก ไม่พรวาเวลาถกถ้อยที่เลื่อนลอยไร้สาระ
๔. สิลวา ประพฤติดี มีวินัย ตั้งอยู่ในศีล ๕
๕. วตุตสมปนโน ปฏิบัติกิจหน้าที่สม่ำเสมอโดยสมบูรณ์
๖. อปฺปมตฺโต ไม่ประมาท กระตือรือร้นตลอดเวลา
๗. วิจฺญาณ มิจจารณญาณ ทำการโดยใช้ปัญญา
๘. นีวาตฺตฺติ อตฺตทฺโร สุภาพ ไม่คือกระด้าง ยินดีรับฟังผู้อื่น
๙. สุรโต เสงี่ยมงาม รักความประณีตสะอาดเรียบร้อย
๑๐. สจฺจิลो มุทุ พุดจาพัง ทั้งใจกายก็อ่อนโยน ไม่หยาบคาย
๑๑. สงฺกฺเหตา จ มิตฺตานํ มีน้ำใจเอื้อสงเคราะห์ต่อมิตรสหาย
๑๒. สํวิภาสี เผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือคนทั่วไป
๑๓. วิชานวา รู้จักจัดการงานให้เรียบร้อยและได้ผลดี
๑๔. ตปฺเปยฺย บำรุงพระสงฆ์ทรงความรู้ ผู้ทรงศีลทรงธรรม
๑๕. ฌมฺกโม โกรธธรรม รักความสุจริต
๑๖. สุตาโร อ่านมากฟังมา รู้วิชาของตนเชี่ยวชาญ

^{๖๕} คุรยละเอียคใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๐/๓๘๐, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๐/๖๒.

๑๗. ปรีปจโก ชอบสอบถามกันว่า ใฝ่หาความรู้ยิ่งขึ้นไป^{๑๐}

๒.๖.๔ หลักสังคหัตถุธรรม ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว

หลักธรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจระหว่างบุคคลให้มีความประสานหมุนวนไว้ในความสามัคคี พระผู้มีพระภาคตรัสว่า หลักธรรม คือ หลักการสังเคราะห์ เรียกว่า สังคหัตถุ ๔ ประการ คือ

๑. ทาน : การให้
๒. เปยวัชชะ : วาจาเป็นที่รัก
๓. อตถจริยา : การประพฤติประโยชน์
๔. สมานัตตา : การวางตนสม่ำเสมอ^{๑๑}

หลักสังคหัตถุธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมใช้ในการสื่อสารในแง่พุทธวิธีเผยแผ่ธรรมได้ยึดหลักการสังเคราะห์ซึ่งกันและกันในสังคมที่อยู่ร่วมกัน เป็นการยึดเหนี่ยวน้ำใจ ดังกล่าวเป็นภาษิตสำนวนว่า“โอบอ้อมอารี วิจิไพเราะ สงเคราะห์ประชาชน วางตนเสมอ”ในสำนวนนี้นั้น คือ

๑. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒. ปิยวาจา หรือ เปยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาคุตม้น้ำใจ หรือวาจาซาบซึ่งใจ คือกล่าวคำสุภาพ ไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรี และความรักใคร่นับถือ ตลอดจนคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผล เป็นหลักฐานจูงใจให้ยอมตาม

๓. อตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือชวนช่วยช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจนช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔. สมานัตตา ความมาตนเสมอ คือ ทำตนเสมอคั่นเสมอปลายปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดจนวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.), ธรรมบุญชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๖๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ระฆังทอง, ๒๕๔๙), หน้า ๔๘..

^{๑๑} ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๑๓ / ๒๕๕, อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑ / ๓๒, ๒๕๖ / ๕๐ - ๕๑., อัง. อญชก. (ไทย) ๒๓ / ๒๔ / ๒๖๗ - ๒๖๘.

จะเห็นว่า สังกหัตถ์ ๔ นี้ เป็นสื่อและเป็นกำลังที่จะก้าวล่วงจากภย ๕ ประการ คือ อาชีวิตรัก : รักที่เป็นไปในชีวิต เช่น ความเจ็บเป็นต้น ๑ อสิลอกภย : รักที่เกิดจากการถูกตีเคียน ๑ ปริสสารักภย : รักที่เกิดจากความสะทกสะท้านยามที่เข้าไปในบริษัท (หมู่) ๑ มรณภย : รักคือความตาย ๑ ทุกติภย : รักคือการตายแล้วเข้าถึงทุกติ ๑

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เป็นหลักธรรมพัฒนาสังคม เพราะทำให้เกิดความสามัคคี พึงพาอาศัยกันและกัน ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข จักเห็นว่า ในวันธรรมสวนะ คือวันแห่งการฟังธรรม พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา ได้ชี้ประเด็นหัวข้อธรรมให้แก่ผู้ฟัง เพื่อเป็นการสื่อสารในแง่มุมใด และทำให้สังคมได้รับประโยชน์อย่างไร

๒.๖.๕ หลักแห่งศีลธรรม (เบญจศีล ๕, อุโบสถศีล หรือ ศีล ๘, เบญจธรรม ๕)

หลักธรรมแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตพัฒนาบุคคลให้ตั้งอยู่ในคุณความดีเป็นเบื้องต้นแห่งการดำรงอยู่ในสังคมและเป็นการฝึกหัดคัดตนทั้ง ทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ เมื่อวิเคราะห์แล้วเพราะคุณธรรมคือศีล ย่อมนำความสงบสุขสู่สังคมโลกเกิดสันติภาพ ด้วยอานิสงส์แห่งการรักษาศีล หรือด้วยอำนาจแห่งศีลธรรม จึงนำเป็นกฎเกณฑ์กลายเป็นระบบระเบียบให้ปฏิบัติทางสังคม ให้เกิดการรับรู้ อย่างทั่วถ้วนป เรียกว่า มี หิริโอตตปปะธรรม

ดังนั้น ศีลจึงเป็นจริยธรรม เป็นความงามอันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นแห่งคุณธรรม และเป็นเบื้องต้นแห่งคำสอนของพระพุทธองค์ และศีลเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งปวง ศีลที่หมดจดดีแล้ว ถือว่าเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย และผู้ประพฤตศีลย่อมถือว่าเป็นผู้มีหลักประกันทางสังคม

เบญจศีล หรือ ศีล ๕

ศีลเป็นหลักธรรมขั้นต้นแห่งชีวิต กล่าวคือศีลเป็นองค์ประกอบแห่งระเบียบทั้งปวง รวมทั้งระเบียบทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นคนดีมีศีลธรรม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในเบื้องต้นนั้น จะต้องเป็นผู้รู้จักควบคุมตนเองให้มีกาย วาจา สงบเรียบร้อย ด้วยศีล ๕ ข้อ คือ

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี : เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทานา เวรมณี : เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้
๓. กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี : เจตนางดเว้นจากการประพฤติกาม
๔. มุสาวาทา เวรมณี : เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ

๕. สุราเมรยมัชฌมาทฎฐานา : เจตนาถวเณจากการเสพของมีนเมาคือสุรา
และเมรยอันเหตุแห่งความประมาท^{๗๒}

อฎฐศีล หรือ ศีล ๘

ศีลห้าตามที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นสิกขาบทที่ทรงบัญญัติสำหรับคฤหัสถ์ผู้ตั้งใจจะ
รักษาศีลขั้นต้น เพื่อเป็นฐานแห่งการปฏิบัติธรรมขั้นสูงขึ้นไปสู่ปฏิบัติธรรมจึงสมาทานสิกขาบท
เพิ่มขึ้นอีก ๓ เรียกว่า ศีล ๘ หรือ ศีลอุโบสถ^{๗๓} เพราะเป็นการรักษาศีลในวันพิเศษ คือ วัน
อุโบสถเท่านั้น การรักษาศีล ๘ นี้ เป็นประเพณีวัตร หรือ พรหมจรรย์เป็นเจตนาถวเณสูงกว่า
เจตนาศีล ๕ อุโบสถศีล ๘ นี้^{๗๔} ในพระไตรปิฎก เรียกว่า อุโบสถมืองค์ ๘ หรือ อุโบสถ
ประกอบด้วยองค์ ๘ (อฎฐกสมนุณาคคํ อุโบสถํ) สิกขาบททั้ง ๘ คือ

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี

เวเณจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป

๒. อทินนาทานา เวรมณี

เวเณจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

๓. อพฺรหฺมจริยา เวรมณี

เวเณจากกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์ หรือ

เวเณจากประเพณีผิดพรหมจรรย์ คือ ร่วมประเวณี

๔. มุสสาวทา เวรมณี

เวเณจากการพูดเท็จ

๕. สุราเมรยมัชฌมาทฎฐานา เวรมณี

เวเณจากน้ำเมา คือ สุราและเมรยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

๖. วิกาลโภชนา เวรมณี

เวเณจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือ ตั้งแต่เที่ยงไปแล้ว จนถึงรุ่งอรุณ

ของวันใหม่

^{๗๒} ทิ. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๑๕ / ๓๐๒ - ๓๐๓., คูรายละเอียคใน อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๑๗๑, ๑๗๒, ๑๗๔ / ๒๘๗ - ๒๘๘.

^{๗๓} อจ. อฎฐก. (ไทย) ๒๓ / ๔๑ / ๓๐๓ - ๓๐๕., คูรายละเอียคใน อจ. ติก. (ไทย) ๒๐ / ๗๑ / ๒๗๕ - ๒๘๐.

^{๗๔} ปัญญา ไช้บางยาง, กัมภีร์อุโบสถศีล, (กรุงเทพมหานคร: ทิพยวิสุทธี, ๒๕๔๘), หน้า ๑, ๑๖.

๗. นจกิตติวาติตวิสุทตฺสณมมาลาคนฐวิเลปนธารณมณฺฑานวิภูสณฺฐานา เวมณฺธิ
เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการละเล่นอันเป็นข้าศึก (ต่อ
พรหมจรรย์) การตัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้ ซึ่งใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง

๘. อุจฺจาสนนมหาสนา เวมณฺธิ

เว้นจากที่นอนอันสูงใหญ่

ความแตกต่างระหว่างอุโบสถศีลกับศีล ๘^{๓๔} อุโบสถศีลกับศีล ๘ ยังมีบางคนเข้าใจ
คลาดเคลื่อนอยู่ เช่น เข้าใจว่าอุโบสถศีลกับศีล ๘ เป็นอย่างเดียวกัน แตกต่างกันแต่เพียงชื่อ
เท่านั้น หรือเข้าใจว่าผู้ถืออุโบสถศีลจะต้องนอนค้างคืนที่วัด นอนที่บ้านไม่ได้ ความจริงที่ควร
ทราบ ดังนี้

๑. อุโบสถศีลกับศีล ๘ มีข้อควรเว้น ๘ ข้อ เหมือนกัน
๒. คำอาราธนาสมาทานไม่เหมือนกัน
๓. อุโบสถศีลมีวันสมาทานรักษาไม่ทุกวัน ส่วนศีล ๘ สมาทานรักษาได้ทุกวัน
(นิจศีล) ไม่มีกำหนดอายุในการรักษา

๔. อุโบสถมีอายุ ๒๔ ชั่วโมง ส่วนศีล ๘ ไม่มีกำหนดอายุในการรักษา

๕. อุโบสถเป็นศีลสำหรับชาวบ้านผู้ครองเรือน หรือเป็นศีลสำหรับชาวบ้านผู้ไม่ครอง
เรือน เช่น นางชี

๖. โโบสถศีลเป็นต้นแบบของศีล ๘ คือศีล ๘ เกิดทีหลัง ปรับใช้กับอุบาสิกา คือแม่
ชีในปัจจุบัน

๗. สมาทานที่รักษาศีลนั้น ได้ทั้งที่บ้านและที่วัด

คำสมาทานอุโบสถศีลที่เป็นบาลีมีว่า “อิมํ อญฺจุทฺตสมนฺนาคตํ พุทฺธปญฺญตฺตํ อุโบสํ
อิมญฺจ รตฺตํ อิมญฺจ ทิวสํ สมฺมเทว อภิรทฺธิทฺตํ สมาทียาม. แปลว่า ข้าพเจ้าขอสมาทานอุโบสถ
อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ เพื่อจะรักษาไว้ให้ดีไม่ขาด
ไม่ให้ทำลาย ตลอดวันหนึ่งคืนหนึ่ง” ดังนี้

จากการวิเคราะห์ จะเห็นได้ว่า สำหรับศีลอุโบสถข้อที่ ๓ ซึ่งมีความแตกต่างจาก
นิจศีล (กามสุมิจฉาจารา เวมณฺธิ) คือ เว้นจากการประพฤติผิดพรหมจรรย์ เป็นการเว้นจากการ

^{๓๔} ปัญญา ใบบางขา, ธรรมาธิบาธหลักธรรมในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า

เสพอศัตรกรรมเป็นความมุ่งหมายในศีลข้อนี้ อันเป็นเบื้องต้นของพรหมจรรย์ แต่เป้าหมายสูงสุด คือ ความบริสุทธิ์ของจิตใจ จึงสำเร็จเป็นพรหมจรรย์ที่แท้จริง

ความหมายของพรหมจรรย์ คือ การครองชีวิตอันประเสริฐ เป็นอริยมรรคดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ ประโยชน์อันเนื่องมาจากการประพฤติธรรม ที่เป็นจุดหมายในระดับของอุโบสถศีล มีความสัมพันธ์กับระดับความเป็นอยู่ คุณค่าที่เป็นความดีงามและเครื่องเศร้าหมอง ชุมมัว จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ก็คือพรหมจรรย์ การปฏิบัติจึงเน้นถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดนี้

ข้อที่ว่า เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ได้แก่ ของเคี้ยวที่เป็นอามิสอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ให้ล่วงปากเข้าไป ตั้งแต่เวลาเที่ยงวันแล้วไปจนถึงรุ่งอรุณแห่งวันใหม่ ศีลข้อนี้มีความมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ประพฤติรู้จักประมาณในโภชนะ ไม่หมกมุ่นอยู่เกี่ยวกับเรื่องปากท้อง และมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ซึ่งจะส่งผลทางด้านจิตใจโดยตรง ข้อนี้เป็นการละกามสุข ที่หยาบเสียด้วยการงดการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล เป็นลักษณะด้านหนึ่งของความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม

ข้อที่ว่า เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ การทัดทรงดอกไม้ ของหอมและเครื่องถูปลั้ซึ่งเป็นเครื่องประดับตกแต่ง ได้แก่ ความคะนองกาย วาจา หมกมุ่นขึ้นชมยินดีในการสุขอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี และการบำรุงตนด้วยเครื่องหอมประดับตกแต่งอย่างใดอย่างหนึ่ง ในศีลข้อนี้ มีความมุ่งหมาย เพื่อความสำรวมระวังสิ่งเร้าอันเป็นเหตุให้เกิดความกำหนัดยินดี ในกามารมณ์ความสุขของปุถุชนทั่วไป ย่อมเสพเสวยอยู่กับความกำหนัด ยินดีในกาม ความงควุ่นอย่างถูกวิธี เป็นการเพิ่มคุณค่าให้แก่ชีวิตของตน ทำให้ชีวิตมีทาง ออกในทางความสุขที่แท้จริงที่ไม่ต้องเพิ่มเติมค้นหา อันก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ และ

ข้อที่ว่า เว้นจากที่นอนสูงใหญ่ หรุหร่าฟุ่มเฟือย ได้แก่ ความเป็นผู้มีการนอนอันสบายในที่นอนอันโอ่อ่านุ่ม ที่นอนเช่นนั้นเป็นปัจจัยให้ผู้นอนมีจิตคิดสัต์ส่ายในกามารมณ์ ซึ่งไม่ใช่ความเป็นอยู่อย่างพระอริยะ

ดังนั้น ในการศึกษาวิเคราะห์พึงสังเกตศีลอุโบสถ จะเห็นได้ว่า ความเป็นอยู่โดยปกติของมนุษย์ ซึ่งเรียกว่ามนุษยธรรม หรือ นิจศีล จะเน้นที่การไม่เบียดเบียน ส่วนอุโบสถศีลจะมุ่งเน้นถึง ๒ ประเด็น คือ นอกจากไม่เบียดเบียนแล้ว ยังเน้นถึงระบบการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติเพื่อลดตัณหา ซึ่งเป็นกิเลสก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ สิ่งใดเป็นไปในเรื่องของกาม ศีล

อุโบสถก็มุ่งเพื่อละกาม ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการประพาศพรหมจรรย์ อันเป็นจุดมุ่งหมายของการเข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

อุโบสถศีลนั้น เน้นความประพฤติมากขึ้น มีข้อกำหนดที่เป็นสิกขาบท ที่ละเอียดอ่อน ระเบียบง่าย เมื่อพิจารณาก็จะทราบได้ถึงความเป็นอยู่ของพระอริยบุคคล และรวมทั้งวิถีชีวิตที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่า บุคคลถ้าประพฤติตามรอยพระอริยบุคคล พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข ความเจริญ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

อานิสงส์ของศีล

เมื่อบุคคลรักษาศีลบริสุทธิ์ดีแล้ว ย่อมได้ความปลอดภัยในชีวิต ได้ความปลอดภัยในทรัพย์สิน ได้ความปลอดภัยในชีวิตครอบครัว ได้ความปลอดภัยในคำพูด และได้ความปลอดภัยในสติปัญญา เพราะผู้มีศีลนั้น ย่อมมีอวิปฏิสาร คือ ความไม่เคียดแค้นใจเป็นอานิสงส์อย่างประเสริฐ อวิปฏิสารนั้นจะเป็นเหตุให้เกิดปราโมทย์ (ความบันเทิงใจ) ความปราโมทย์ เป็นเหตุให้เกิดมีปีติ (ความอิ่มใจ) ปีติ เป็นเหตุให้เกิดปีติสัทธา (ความสงบกาย ความสงบใจ) ปีติสัทธาเป็นเหตุให้เกิดสมาธิ (ความตั้งใจมั่น) สมาธิเป็นเหตุให้เกิดญาณทัสสนะ (รู้เห็นตามความเป็นจริง) ขณิกญาณทัสสนะ เป็นเหตุให้เกิดนิพพิทา (ความเบื่อหน่ายในสังขาร) เกิดวิราคะ (ความคลายกำหนัด) ส่งผลให้บรรลุถึงวิมุตติญาณทัสสนะ คือ ความรู้ ความเห็นว่า จิตหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย^{๖๖}

เบญจธรรม หรือ ธรรม ๕

เบญจธรรม คือข้อปฏิบัติ ๕ ประการ หมายถึง คุณความดีซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้คนปฏิบัติที่จะทำคนให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข ไม่เคียดแค้น พบแต่สันติสุข เป็นสิ่งที่คู่กับเบญจศีล ดังนั้น การปฏิบัติตามเบญจธรรมจึงเป็นการละเว้นตามที่เบญจศีลกำหนด ซึ่งมีดังนี้

๑. เมตตาและกรุณา : ความเมตตากรุณา หมายถึง ความตั้งใจที่จะให้อื่นมีความสุข การละเว้นจากเบญจศีลข้อ ๑ คือละเว้นจากทำร้ายคนและสัตว์ ก็คือให้ความเมตตาแก่คนและสัตว์เหล่านั้น

^{๖๖} พระกิตติสารเมธี, อ้างใน พระภิกษุมนี (เสวี ธมฺมเวที), พระธรรมเทศนาอาหุเนยยาภิธาน, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖.

๒. สัมมาอาชีพะ : การเลี้ยงชีพโดยชอบ หมายถึงการประกอบอาชีพที่สุจริต สามารถหาเงินทองมาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ โดยไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่น เบญจธรรมข้อ ๒ นี้จะสอดคล้องกับกับศีลข้อ ๒ ที่ว่าให้ละเว้นจากการนำเอาสิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง เพราะบุคคลที่มีอาชีพสุจริตและสามารถเลี้ยงตนเองได้ ย่อมมีเงินทองมาใช้จ่ายใช้สอยซื้อสิ่งของที่ตนต้องการได้ การประกอบอาชีพโดยชอบ จึงสามารถทำให้ผู้ปฏิบัติละเว้นจากการนำสิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตนเองได้

๓. กามสังวร : ความสำรวมในกาม หมายถึง ความพอใจและความยินดีในคู่ครองของตนเองให้ความรัก และความซื่อสัตย์กับคู่ครองของตน ไม่แสดงความประพฤติปฏิบัติทางเพศสัมพันธ์ กับหญิงหรือชายอื่นที่มีคู่ครองแล้ว ซึ่งถ้าปฏิบัติตามเบญจธรรมข้อนี้ก็จะทำให้ไม่ประพฤติผิดในศีลข้อ ๓ ที่ห้ามประพฤติผิดในกาม คือ ให้ละเว้นจากการละเมิดทางเพศสัมพันธ์กับภรรยาหรือสามีของผู้อื่น

๔. สัจจะ : การพูดความจริง หมายถึง การพูดในสิ่งที่ควรพูด พูดเฉพาะสิ่งที่เป็นเรื่องจริงรวมทั้งการรักษาคำพูด การพูดจาอ่อนหวาน ซึ่งจะทำให้เป็นที่รักและเคารพนับถือจากคนทั่วไป ดังนั้น การไม่พูดปด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด และไม่พูดเพ้อเจ้อ ซึ่งเป็นเบญจธรรมข้อนี้ จึงตรงกับเบญจศีลข้อที่ ๔ คือ ละเว้นจากการพูดเท็จ

๕. สติสัมปชัญญะ : มีความระลึกถึงตัวอยู่เสมอ หมายถึง เป็นผู้ที่มีสติรอบคอบอยู่เสมอ ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ซึ่งจะทำให้ประสบความสำเร็จกิจการทั้งปวง เบญจธรรมข้อนี้ ถ้าผู้ใดยึดถือปฏิบัติก็จะไม่ประพฤติผิดศีลข้อ ๕ ที่ห้ามดื่มสุราและของมึนเมา เพราะการเสพสิ่งทีกล่าวนี้นี้จะทำให้ขาดสติ ไม่รู้ตัว ทำอะไรลงไปด้วยความประมาท^{๑๑}

จะเห็นได้ว่า เบญจศีลและเบญจธรรม เป็นหลักธรรมเบื้องต้นที่พุทธศาสนิกชนควรยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวันหรืออย่างน้อยควรรักษาให้ครบถ้วนในวันธรรมสวนะ ถ้าผู้ใดใครคนหนึ่งสามารถประพฤติดาหลักธรรมนี้ก็จะทำให้ชีวิตมีความสุข มีความเจริญในหน้าที่การงาน

ในคุณธรรม ๕ ประการนี้ เช่น ข้อ ๒ บางแห่งเป็นทาน (การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่), ข้อ ๓ บางแห่งเป็นสทาธัมม (ความพอใจด้วยภรรยาของตน), ข้อ ๕ บางแห่งเป็นอัปมาท (ความประมาท)^{๑๒}

^{๑๑} รุจิร ภู่อาระ, ดร., และคณะ, แนวหน้า ฉบับ บูรณาการมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศา.น.๖, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕๘ – ๑๕๙.

^{๑๒} ปัญญา ใบบาง, ธรรมอธิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๕๐.

๒.๖.๖ หลักธรรม อบายมุข คือ ปากทางแห่งความเสื่อม ๖ ประการ

หลักธรรมข้อปฏิบัติสำหรับประชาชน ผู้หวังความเจริญแห่งโลกะทั้งหลายพึง ผู้หวังเจริญแก่ตนเอง และครอบครัว ควรหลีกเลี่ยงไม่ข้องแวะอบายมุข คือ ปากทางของความเสื่อม,ทางแห่งความพินาศ,เหตุย่อยยับแห่งโลกะทรัพย์ เรียกว่า อบายมุข ๖ ประการนี้^{๗๗} คือ

อบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย หรือ ปากทางแห่งความเสื่อม ๖ ประการ

๑. คิมน้ำเมา

๒. เทียวกลางคืน

๓. เทียวดูการเล่น

๔. เล่นการพนัน

๕. คบคนชั่วเป็นมิตร

๖. เกียจคร้านทำงาน

๑. คิมน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. เสียทรัพย์ทันตาเห็น

๒. ก่อการทะเลาะวิวาท

๓. เป็นบ่อเกิดแห่งโรค

๔. เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง

๕. เป็นเหตุให้ไม่รู้จักอาย

๖. เป็นบันทอนกำลังปัญญา

๒. เทียวกลางคืน คือ การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน มีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาคณ

๒. เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษานุศรภรรยา

๓. เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ

๔. เป็นที่สงสัย ของคนอื่นด้วยเหตุต่าง ๆ

๕. มักถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่เป็นจริง

๖. ทำให้เกิดความลำบากมากหลายอย่าง

๓. เทียวดูการเล่น คือ การเที่ยวดูมหรสพ มีโทษตามวัตถุที่ดู ๖ ประการนี้ คือ

^{๗๗} ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๔๓, ๒๔๘, ๒๔๙, ๒๕๐, ๒๕๑, ๒๕๒, ๒๕๓ / ๒๐๒ - ๒๐๕.

๑. มีการรำที่ไหนไปที่นั่น
๒. มีการขับร้องที่ไหนไปที่นั่น
๓. มีประโคมที่ไหนไปที่นั่น
๔. มีเสภาที่ไหนไปที่นั่น
๕. มีการบรรเลงที่ไหนไปที่นั่น
๖. มีเถิดเทิงที่ไหนไปที่นั่น

๔. เล่นการพนัน คือ การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งประมาท มีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. ผู้ชนะยอมก่อเวร
๒. ผู้แพ้ยอมเสียทรัพย์ที่เสียไป
๓. เสียทรัพย์ทันตาเห็น
๔. ถ้อยคำที่พยานในศาล ก็เชื่อถือไม่ได้
๕. เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนฝูง
๖. ไม่มีใครประสงค์แต่งงานด้วย เพราะเห็นว่าชายผู้นี้เป็นนักเลงการพนันไม่สามารถจะเลี้ยงดูภรรยาได้

๕. คบคนชั่วเป็นมิตร คือ การหมกมุ่นอยู่กับคนชั่วก็จะกลายเป็นคนชั่วอย่างคนที่ตนคบ มีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. นำให้เป็นนักเลงการพนัน
๒. นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้
๓. นำให้เป็นนักเลงเหล้า
๔. นำให้เป็นคนหลงเขาด้วยของปลอม
๕. นำให้เป็นคนหลงเขาซึ่งหน้า
๖. นำให้เป็นคนหัวไม้

๖. เกียจคร้านทำงาน คือ โดยยกเหตุผล ๆ เป็นข้ออ้างผัดผ่อนไม่ทำงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่อยู่ก็หมดสิ้นไป โดยให้ข้ออ้างไปทั้ง ๖ กรณีว่า ย่อมมีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. มักอ้างว่า หนาวเกินไป แล้วไม่ทำงาน
๒. มักอ้างว่า ร้อนเกินไป แล้วไม่ทำงาน
๓. มักอ้างว่า เวลาเย็นเกินไป แล้วไม่ทำงาน

๔. มักอ้างว่า เวลายังเช้าเกินไป แล้วไม่ทำงาน

๕. มักอ้างว่า หิวเกินไป แล้วไม่ทำงาน

๖. มักอ้างว่า กระหายเกินไป แล้วไม่ทำงาน

บุคคลผู้หวังความเจริญด้วยโภคทรัพย์ พึงเว้นเหตุเครื่องฉิบหาย, พึงเว้นปากทางแห่งความเสื่อม, พึงเว้นจากทางแห่งความพินาศ ๖ ประการนี้เสีย แล้วพึงประพฤติปฏิบัติในกุศลธรรม คือ หมั่นรักษาศีล ตั้งมั่นในสมาธิ และบริหารจิตเจริญปัญญา มุ่งเน้นความสงบสุขอันเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต เพื่อความพ้นทุกข์ บรรลุผลยิ่งขึ้นไป ตามนัยแห่งพระอริยเจ้า

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้มองเห็นว่า เป็นหลักธรรมกับการพัฒนาชีวิต ในการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ จึงมีความจำเป็นต้องนำหลักธรรมคืออบายมุขนำเสนอ เพื่อแสดงถึงการพัฒนาชีวิต ต้องพัฒนาไปพร้อมกันทุกระบบทั้งทางร่างกาย จิตใจ พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา ได้สื่อสารธรรม เพื่อชำระจิตใจให้สะอาด แล้วนำสู่แห่งการปฏิบัติธรรมให้สูงขึ้น

๒.๖.๗ หลักธรรม การเจริญสมถกัมมัฏฐานและเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน

คำว่า กัมมัฏฐาน มีนักปราชญ์ท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับกัมมัฏฐานไว้ ดังนี้^{๙๐}

ท่านอาจารย์ สุมงคลละ ผู้จนาคัมภีร์ อภิธัมมัตถกถาวิณี (ฎีกาอภิธัมมัตถกถาสังคหะ) อธิบายความว่า “กัมมัฏฐาน” แม้ทั้งสองอย่างของภาวนาทั้งสองอย่างนั้น ได้แก่ อารมณ์ที่เป็นกัมมัฏฐานเพราะเป็นที่ตั้งให้การทำภาวนา ๒ อย่างดำเนินไปประการ ๑ และได้แก่ ภาวนาวิธีคือวิธีการในการทำภาวนาที่เป็นกัมมัฏฐาน เพราะเป็นปทัฏฐานแก่การทำโยคะให้ยิ่งขึ้นไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า กัมมัฏฐาน แปลว่า ที่ตั้งแห่งการงาน อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการงานของใจ อบายทางใจ

ธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวว่า กัมมัฏฐาน เป็นคำผสมของคำ ๒ คำ คือ กมฺม + จาน แปลว่า สถานที่ทำงาน พื้นฐานของการงาน

^{๙๐} พระสมภาร สมภาโว (ทวีรัตน์), ธรรมะภาคปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรม จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

ดังนั้น กัมมัญฐาน หรือ กรรมฐาน ในที่นี้ จึงหมายถึงอารมณ์อย่าง ๑ และวิธีการเจริญภาวนาอีกอย่าง ๑ คือ หมายถึง อารมณ์ที่โยคี^{๔๐} พึงยึดเป็นฐานที่ตั้งของการทำภาวนา และวิธีการเจริญภาวนา นั้นเอง

สมถกัมมัญฐาน และวิปัสสนากัมมัญฐาน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแปลกัมมัญฐาน ๒ อย่างนี้ไว้ว่า “สมถกัมมัญฐาน กัมมัญฐานเป็นอุบายสงบใจ, วิปัสสนากัมมัญฐาน กัมมัญฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญา” และโปรดประทานอธิบายไว้ว่า “กัมมัญฐานเนื่องด้วยบริกรรม ไม่เกี่ยวกับปัญญา จัดเป็นสมถกัมมัญฐาน, กัมมัญฐานเนื่อง ด้วยทักสะทางใน ในคติของธรรมชา ปราภสภาวะธรรม และสามัญญลักษณะ จัดเป็นวิปัสสนากัมมัญฐาน หรือ ภาวนา ๒ ก็เรียก”

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ป.ธ. ๘)^{๔๑} กล่าวว่า สมถกัมมัญฐาน เป็นวิธีฝึกจิตให้เกิดสมาธิ มีอารมณ์อยู่ ๔๐ อย่าง, วิปัสสนากัมมัญฐาน แปลว่า กัมมัญฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญารู้แจ้งเห็นจริง ตามความเป็น คือ เห็นปัจจุบัน รูปนาม พระไตรลักษณ์ มรรค ผล พระนิพพาน

ดังนั้น สมถกัมมัญฐาน หมายถึง อุบายสงบใจ เป็นการเจริญภาวนาเพื่อให้เกิดความสงบ และวิปัสสนากัมมัญฐาน หมายถึง อุบายเรื่องปัญญา เป็นการเจริญปัญญาให้เกิดความรู้เท่านั้นเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ซึ่งอธิบายตามหลักกัมมัญฐานทางพระพุทธศาสนา มี ๒ อย่าง คือ

๑. สมถกัมมัญฐาน หมายถึง อุบายสงบใจ คือฝึกอบรมจิตใจให้เกิดความสงบ มีอารมณ์บัญญัติการเจริญสมถกัมมัญฐานเพื่อให้เกิดสมาธิ มี ๓ ชั้น คือ

๑. บริกรรมภาวนา ภาวนาขั้นเตรียม คือ กำหนดอารมณ์กรรมฐาน
๒. อุปจารภาวนา ภาวนาขั้นจนวนเวียน คือ เกิดอุปจารสมาธิ
๓. อัปปนาภาวนา ภาวนาขั้นแน่วแน่ คือ เกิดอัปปนาสมาธิเข้าถึงญาณ

^{๔๐} โยคี หมายถึง ผู้ปฏิบัติตนคัดคน ผู้ยังลงสู่ความเพียร ผู้ประกอบความเพียร ผู้เจริญภาวนา คือ กำลังปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากัมมัญฐาน หรือ เรียกว่า โยคาวจร, โยคาพจร ก็มี อ้างใน, พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺญ), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๔๔.

^{๔๑} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ป.ธ. ๘), หลักปฏิบัติสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๒๐๓.

๒. วิปัสสนากัมมัฏฐาน หมายถึง อธิบายเรื่องปัญญา มีอารมณ์เป็นปรมาตม การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนใจมีอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความทุกข์ ได้แก่ การเห็นสังขาร รูปนามโดยพระไตรลักษณ์ คือ เป็นอนิจจตา ความไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ และอนัตตตา ความไม่มีอัตตา ตัวตน, การเจริญสมถะและวิปัสสนาควบคู่กันไป ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นสุดไป^{๘๓}

การเจริญสมถกัมมัฏฐานและการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างเป็นแบบแผน

วิธีฝึกอบรมเพื่อพัฒนาจิตใจเป็นการปฏิบัติสืบๆ กันมาในประเพณีการปฏิบัติธรรมของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค มีขั้นตอนที่ดำเนินไปตามลำดับ เริ่มตั้งแต่การเตรียมตัวเบื้องต้นก่อนฝึก วิธีเจริญแต่ละอย่างๆ และความก้าวหน้าในการฝึกจนได้รับผลในขั้นต่าง ๆ ตลอดถึงฉานสมาบัติและโลกียอภิปัญญาทั้งหลาย

ในเบื้องต้นของการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อเป็นการเจริญสมาธิภาวนา ตามนัยแห่งทางกัมมัฏฐานนั้น เบื้องต้นจะต้องตัดปณิโท (เครื่องกังวลใจ), แสวงหาถ้อยคำนิมิต (ครูอาจารย์ผู้ที่เก่งกล้าสามารถสอนสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เหมาะสมและถูกต้อง), แสวงหาวัดหรือสถานที่ที่เป็นสัปปายะ (เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม), และเลือกเจริญกัมมัฏฐานที่เหมาะสมแก่จริตของตน แล้วจากนั้นจึงขอฝากกายถวายตัวต่ออาจารย์เพื่อขอรับกัมมัฏฐานนำไปปฏิบัติต่อไป

ผู้ปฏิบัติพึงชำระศีลของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ หรือ ทำการสมาทานศีลก่อน เช่น ถ้าเป็นพระภิกษุ พึงแสดงอาบัติเสียก่อน และถ้าเป็นคฤหัสถ์ หรือ ภรรยา ให้สมาทานศีล ๕ หรือ ศีล ๘ เพราะศีลสนับสนุนให้ใจเป็น สมาธิ และสมาธิเป็นบาท หรือเป็นเหตุให้เกิดปัญญา

วิธีเจริญสมาธิอย่างเป็นแบบแผนนั้น กล่าวโดยสรุปตามความที่ท่านแสดงไว้เป็นบุพกิจในการปฏิบัติกัมมัฏฐาน มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

^{๘๓} อภ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๖๐/๒๓๖ - ๒๓๘.

๑. ตั้งตนอยู่ในศีล คือ ข้อที่พึงปฏิบัติ ได้แก่ ศีล ๕ หรือ อาชีวะฐานมศีล เป็นศีลของคฤหัสถ์ ศีล ๘ ศีลของอุบาสก อุบาสิกา ศีล ๑๐ เป็นศีลของสามเณร ปาติโมกขสังวรศีล (ศีล ๒๒๗) เป็นศีลของพระภิกษุ และศีล ๓๑๑ เป็นศีลของภิกษุณี เป็นต้น

ศีลของบุคคลผู้มีศีลบริสุทธิ์ดีแล้ว ย่อมกำจัดภัยมีการดำเนินเป็นเสียบได้โดยประการทั้งปวง และย่อมบันดาลให้เกิดเกียรติและความสรรเสริญในกาลทุกเมื่อ

๒. ตัดปิลิโพธ แปลว่า เครื่องผูกพันหรือหน่วงเหนี่ยว ซึ่งเป็นเหตุให้ใจพระวัคพระวงห้วงกังวล ไม่โปร่ง แปรผันง่าย ๆ ว่า ความกังวล เมื่อมีปิลิโพธ ก็จะทำให้ปฏิบัติก้าวหน้าไปได้ยาก ไม่อำนวยการโอกาสแก่การเกิดสมาธิ จึงต้องกำจัดเสีย ซึ่งข้อคิดข้อใจ หรือ เครื่องเป็นเหตุให้เกิดความกังวลที่เรียกว่า “ปิลิโพธ” ปิลิโพธนั้น มี ๑๐ ประการ คือ

๑. อาวาสปิลิโพธ : เครื่องกังวลคือที่อยู่ เช่น ที่อยู่อาศัย หรือ วัด คนมีของใช้เก็บสะสมไว้มาก หรือมีงานอะไรค้างอยู่เป็นกังวล แต่ถ้าใจไม่ผูกพันก็ไม่เป็นไร

๒. กุลปิลิโพธ : เครื่องกังวลคือตระกูล ได้แก่ ตระกูลอุปฐาก ซึ่งสนิทสนมห่างไปใจคอยห่วงควรทำใจให้ได้

๓. ลาภปิลิโพธ : เครื่องกังวลคือลาภสักการะ เช่นมีคนเลื่อมใสมาก มาหาถวายของ มัววุ่นอยู่ไม่เป็นปฏิบัติ ควรปลิกตัวไปหาที่สงัด

๔. คณปิลิโพธ : เครื่องกังวลคือหมู่คณะ เช่นมีคณะศิษย์ที่ต้องสอน ยุ่งอยู่กับงานสอนและแก้ความสงสัย ควรทำให้เสร็จเรื่องที่ค้าง หรือหาคนแทน เป็นต้น แล้วขอโอกาสลาไป

๕. กัมมปิลิโพธ : เครื่องกังวลคืออนิจกรรม ได้แก่ การงานโดยเฉพาะนวัตรกรรม (การก่อสร้าง) ควรทำให้เสร็จหมดกังวล

๖. อัทธานปิลิโพธ : เครื่องกังวลคือการเดินทาง ได้แก่ การเดินทางไกลด้วยกิจธุระ เช่น ไปบวชพระเณร ไปธุระกิจ ดิราชการ พึงทำให้เสร็จเสียก่อนเพื่อตัดความกังวล

๗. ญาติปิลิโพธ : เครื่องกังวลคือญาติ เช่น ทั้งญาติทางบ้าน และญาติทางวัด (อุปัชฌาย์ อาจารย์ ศิษย์ เพื่อนศิษย์) เจ็บป่วยต้องชวนช่วยรักษาให้หายจนหมดห่วง

๘. อาพาธปิลิโพธ : เครื่องกังวลคือโรคภัยไข้เจ็บ เช่น ตนเองป่วยไข้ รับประทานให้หาย ถ้าจะทำจะไม่ยอมหายก็ให้ทำใจรู้ว่าฉันจะไม่ยอมเป็นทาสของแก จะปฏิบัติละ

๙. คณปิลิโพธ : เครื่องกังวลคือการเล่าเรียน ได้แก่ ปรียัตถกรรม หรือ สิ่งทีเล่าเรียน เป็นปิลิโพธสำหรับผู้วนกับการรักษาความรู้ เช่น สาธยาย เป็นต้น ถ้าไม่วนก็ไม่เป็นไร

๑๐. อิทธิพล : เครื่องกังวลคือการแสดงอิทธิฤทธิ์ ได้แก่ ฤทธิ์ของปุณฺชน เป็นภาระในการรักษา แต่เป็นปติโพธสำหรับผู้บำเพ็ญวิปัสสนาเท่านั้น ไม่เป็นปติโพธแก่การ เจริญสมาธิโดยเฉพาะ เพราะผู้ที่เจริญสมาธิยังไม่มีฤทธิ์ที่จะห่วง

เมื่อตัดปติโพธคือความกังวลต่าง ๆ เสียได้แล้ว ไม่มีอะไรติดขัดข้องใจ พึงเข้าไปหา ท่านที่สามารถสอนกรรมฐานให้แก่ตนได้ ซึ่งมีคุณสมบัติดีงาม ใฝ่ใจช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น อย่างแท้จริง เรียกว่า “กัลยาณมิตร” ต่อไป

๓. แสวงหากัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูง ตลอดจน แนะนำสั่งสอนชักนำผู้อื่นให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ให้ประสบผลดีและความสุข ให้เจริญก้าวหน้า ให้พัฒนาในธรรม บุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรจึงครอบคลุม ตั้งแต่พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก บิคา มารดา ครู อาจารย์ หรือเพื่อนผู้รอบรู้ด้วยปัญญา (อาจอ่อนวัยกว่าก็ได้) ดังพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย “เราไม่เห็นธรรมแม้อย่างอื่น ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้กุศลที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเหมือนความมีกัลยาณมิตร (มิตรดี) นี้ เมื่อมีกัลยาณมิตรกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เสื่อมไป”^{๔๔} “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์มากเหมือนความมีกัลยาณมิตรนี้ ความมีกัลยาณมิตรย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์” และดังพุทธพจน์ตรัสว่า “เพราะพูดถึงองค์ประกอบภายนอก เราไม่มองเห็นองค์ประกอบอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์มากเหมือนความมีกัลยาณมิตรนี้ ความมีกัลยาณมิตรย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก” เมื่อหากัลยาณมิตรได้แล้ว พึงเข้าไปหา ทำวัตรปฏิบัติต่อท่านแล้ว ขอโอกาสเรียนกรรมฐานจากท่าน

ลักษณะและองค์คุณสมบัติประจำตนของกัลยาณมิตร ๓ ประการ ดังนี้

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค อธิบายว่า ผู้เป็นกัลยาณมิตรย่อมเป็นที่มีความประพฤติดังนี้^{๔๕}

๑. ปิโย : มีคุณสมบัติเป็นที่รัก เข้าถึงจิตใจ เป็นกันเอง น่าปรึกษาได้ถาม
๒. ครู : มีคุณสมบัติเป็นที่น่าเคารพ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ
๓. ภาวนีโย : มีคุณสมบัติเป็นที่น่าสรรเสริญ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาและเป็นผู้ฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ น่ายกย่องและควรเอาอย่าง

^{๔๔} อญ. เอกก. (ไทย) ๒๐ / ๗๑ / ๑๓, ๕๕ / ๑๖, ๑๑๑ / ๑๗.

^{๔๕} พระสมภาร สมภาโร (ทวิรัตน์), อ้างใน สมเด็จพระพุทธาจารย์, (อาจ อาสภมหาเถระ), คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประจวบคีรีขันธ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๑ – ๑๖๒.

๔. วตฺตา : เป็นผู้สามารถกล่าวคำตักเตือน คอยให้คำแนะนำ พูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วณฺกุชโม : เป็นผู้ดกกลั่นต่อถ้อยคำต่างๆ สูงๆ ได้ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถามแม้จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อง่าย ไม่เสียบารมณ

๖. คมภิรณฺจ กถํ กตฺตา : เป็นผู้สามารถชี้แจงถ้อยคำที่สับสนลุ่มลึกให้เข้าใจได้

๗. โน จญฺจเน นิโยชเย : ไม่แนะนำชักจูงไปในทางที่ไม่สมควร แต่ชักชวนให้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์

๔. หาสฺปายะ : เลือกหาวัดอันสมควรแก่การภาวนา คือ เข้าไปอยู่ในวัด ที่อยู่อาศัยหรือสถานที่ปฏิบัติ วัดและสถานที่นั้นประกอบด้วยองค์คุณ ๕ ประการ สมควรแก่การเจริญสมาธิภาวนา มีดังนี้

๑. วัดที่สมควรแก่การภาวนา ย่อมเป็นสถานที่ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก แต่โคจรคามมีทางไปมาสะดวกสบาย ปลอดภัย

๒. วัดที่สมควรแก่การภาวนา กลางวันไม่พลุกพล่านด้วยผู้คน กลางคืนเงียบสงัด ไม่มีเสียงอึกทึกคึกโครม

๓. วัดที่สมควรแก่การภาวนา ต้องไม่เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลานขบกัด ไม่มีสัมผัสอันเกิดแต่ลมและแดด

๔. ผู้ที่อยู่ในเสนาสนะนั้นไม่มีความผัดเคืองด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และยาแก้ไข้

๕. วัดที่สมควรแก่การภาวนา ย่อมมีภิกษุชั้นเถระ ผู้พหุสูต สำเร็จการศึกษา ปริยัติธรรม ทรงธรรม ทรงวินัย และทรงมคฺคา คือ หัวข้อแห่งธรรมวินัย ซึ่งลูกศิษย์สามารถจะเข้าไปเรียนถามได้ตามกาลอันควร

ดังนั้น เมื่อเสาะหาวัดหรือสถานที่ที่เป็นสํปายะดังที่กล่าวมาได้แล้ว ผู้ปฏิบัติธรรมจึงควรพิจารณาถึงจรีต^{๗๖} หรือจริยาของตนเพื่อจะกำหนดคบทกัมมัญฐาน

^{๗๖} จรีต หรือ จริยา ของบุคคล หมายถึง การแสดงออกถึงอุปนิสัย ซึ่งจะทราบได้โดย ๕ ประการ ดังนี้ คือ ๑. อิริยาบถ ๒. การงาน ๓. อาหาร ๔. การเห็น ๕. ความเกิดขึ้นแห่งธรรมะ ซึ่งกล่าวไว้ว่า สาเหตุมาจากกรรมที่สั่งสมมาแต่ชาติก่อน และมีธาตุและโทษเป็นเหตุเป็นปัจจัย. อ้างใน, สมเด็จพระพุทธาจารย์, (อาจ อาสภมหาราเถระ), กัมมวิวัฏฐิมนรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชูปริทัศน์ตั้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๓- ๑๘๑.

จริต หรือ จริยา ๖ อย่าง คือ

ความประพฤติปกติ, ความประพฤติซึ่งหนักไปในทางใดทางหนึ่ง อันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน, พื้นเพของจิต, อุปนิสัย, พื้นนิสัย, แบบหรือประเภทใหญ่ ๆ แห่งพฤติกรรมของคน ตัวความประพฤติ เรียกว่า จริยา บุคคลผู้มีความประพฤติอย่างนั้น ๆ เรียกว่า จริต^{๔๗}

๑. รากจริต ผู้มีรากจะเป็นความประพฤติปกติ ประพฤติหนักไปทางรักสวรั้งงาม

๒. โทสจริต ผู้มีโทสะเป็นความประพฤติปกติ ประพฤติหนักไปในทางใจร้อน หงุดหงิด

๓. โมหจริต ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติปกติ ประพฤติหนักไปทางเขลา เหมง ซึม งมแง

๔. สัทธาจริต ผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติปกติ ประพฤติไปทางมีจิตซาบซึ่ง ชื่นบาน น้อมใจเลื่อมใสโดยง่าย

๕. พุทธิจริต หรือ ญาณจริต ผู้มีความรู้เป็นความประพฤติปกติ ประพฤติหนักไปทางใช้ความคิดพิจารณา

๖. วิตกจริต ผู้มีวิตกเป็นความประพฤติปกติ ประพฤติหนักไปทางนึกคิดจับ จดฟุ้งซ่าน^{๔๘}

๕. กัมมัญฐาน : หมายถึง การรับเอากรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๔๐ อย่าง ที่เหมาะแก่การจริยาของตน เมื่อทราบจริตหรือจริยาแล้ว ผู้ที่จะปฏิบัติกัมมัญฐาน จึงพิจารณา กัมมัญฐานที่เหมาะสมกับจริตของตน ต่อไปนี้

กัมมัญฐานที่เป็นที่สบายและเหมาะสมแก่จริตทั้ง ๖ ในกัมมัญฐาน ๔๐ นั้น^{๔๙}

กัมมัญฐาน ๑๑ คือ อสุภะ ๑๐, กายคตาสติ ๑ ย่อมเหมาะสมแก่คนรากจริต

กัมมัญฐาน ๘ คือ พรหมวิหาร ๔, วรรณกสิณ ๔ เหมาะสมแก่คนโทสจริต

อานาปานสติกัมมัญฐาน ข้อเดียวเท่านั้นที่เหมาะสมแก่คนโมหจริต และคนวิตกจริต

^{๔๗} ปัญญา ใช้บางทาง, ธรรมาธิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕๑.

^{๔๘} วิสุทธิ. ๑ / ๔๐.

^{๔๙} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ สมถกรรมฐานที่ปณี ในปริเฉทที่ ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนกิจพาณิชย์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕๕ - ๒๐๓.

ก. กสิน อื่นๆ ได้แก่

๕. อาโลกกสิน : กสินคือแสงสว่าง กสินที่ใช้แสงสว่างเป็นอารมณ์
๑๐. อากาสกสิน : กสินคือที่ว่างเปล่า, ช่องว่าง, กสินที่ใช้อากาศ (ช่องว่าง)

เป็นอารมณ์^{๕๒}

กสิน ๑๐ นี้ จะใช้ของที่มีอยู่ตามธรรมชาติก็ได้ ตกแต่งจัดทำขึ้นให้เหมาะกับการใช้
เพ่งโดยเฉพาะก็ได้ แต่โดยมากนิยมวิธีหลัง^{๕๓}

อสุภ ๑๐ ได้แก่ ซากศพที่มีลักษณะ ๑๐ ประการ^{๕๔} คือ

๑. อุทฺธมาตกอสฺสุภะ : พิจารณาซากศพที่เน่าพองขึ้นน่าเกลียดเป็นอารมณ์
๒. วณฺเฑกอสฺสุภะ : พิจารณาซากศพที่มีสีเขียวคล้ำน่าเกลียดเป็นอารมณ์
๓. วิปฺพพกอสฺสุภะ : พิจารณาซากศพที่มีน้ำเหลืองไหลเยิ้มเป็นอารมณ์
๔. วิจฺฉิททกอสฺสุภะ : พิจารณาซากศพที่ขาดกลางตัวเป็นท่อนๆ เป็นอารมณ์
๕. วิภยิตกอสฺสุภะ : พิจารณาซากศพที่ถูกสัตว์กัดกินแล้ว เป็นอารมณ์
๖. วิกจิตกอสฺสุภะ : พิจารณาซากศพที่มีมือเท้าและศีรษะขาดเป็นอารมณ์
๗. หตทวิตฺตกอสฺสุภะ : พิจารณาซากศพที่ถูกสับฟันทั้งเป็นท่อนๆ เป็นอารมณ์
๘. โลหิตกอสฺสุภะ : พิจารณาซากศพที่มีโลหิตไหลออกน่าเกลียด เป็นอารมณ์
๙. ปุพฺพกอสฺสุภะ : พิจารณาซากศพที่เต็มไปด้วยตัวหนอนคลานคว่ำไปมาอยู่

เป็นอารมณ์

๑๐. อัญฺญิกอสฺสุภะ : พิจารณาซากศพที่เหลือแต่ร่างกระดูกเป็นอารมณ์^{๕๕}

อนุสสติ ๑๐ ได้แก่ การมีสติกำหนดระลึกถึง ๑๐ อย่าง คือ

๑. พุทธานุสสติ : ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์
๒. ธัมมานุสสติ : ระลึกถึงคุณของพระธรรมเป็นอารมณ์
๓. สังฆานุสสติ : ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์เป็นอารมณ์
๔. สีตานุสสติ : ระลึกถึงศีลของตนที่มั่นรักษาอยู่ไม่ค่างพร้อย เป็นอารมณ์

^{๕๒} อจ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๕/๕๖; วิสุทธิ. ๑/๑๕๒ - ๒๐๕.

^{๕๓} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๖/๓๖๑, ๓๖๐/๔๒๕.

^{๕๔} ปัญญา สดะทองตรง(ป.ธ. ๕, พ.ศ.), คู่มือการศึกษาธรรมศึกษาชั้นเอก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒) หน้า ๖๒ - ๖๓.

^{๕๕} วิสุทธิ. ๑/๒๓๕.

๕. จาคานุสสติ : ระลึกรถึงการบริจาคทานของตนที่ได้กระทำไปแล้วเป็นอารมณ์
 ๖. เทวตานุสสติ : ระลึกรถึงคุณธรรมที่ทำให้เป็นเทวดา^{๖๖} เป็นอารมณ์
 ๗. มรณัสสติ : ระลึกรถึงความตายที่จะมาถึงตนและคนอื่นเป็นอารมณ์
 ๘. กายคตาสติ : สติกำหนดพิจารณากายให้เห็นว่าเป็นของไม่งามน่าเกลียดโสโครกเป็นอารมณ์^{๖๗}
 ๙. อานาปานุสสติ : การกำหนดลมหายใจเข้า ออก ยาว, สั้น เป็นต้น เป็นอารมณ์
 ๑๐. อุปสมานุสสติ : ระลึกรถึงคุณทั้งหลายแห่งพระนิพพาน ที่นับว่าอันเป็นที่สงบ
 ระวังแห่งทุกข์ทั้งมวล เป็นอารมณ์^{๖๘}

อัปปมัญญ ๔ คือ ธรรมที่แผ่ออกไปในสัตว์มนุษย์ทั้งหลายอย่างมีจิตใจสม่ำเสมอทั่ว
 กัน ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต หรือ เรียกว่า พรหมวิหาร ๔ ได้แก่

๑. เมตตา : ความรักใคร่ คือปรารถนาดีมีไมตรี อยากให้มนุษย์สัตว์มีสุขทั่วหน้า
 ๒. กรุณา : ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์
 ๓. มุทิตา : ความพลอยยินดี คือ พลอยมีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อผู้อื่นอยู่ดีมี
 สุข และเจริญงอกงามประสบความสำเร็จยิ่งๆ ขึ้นไป
 ๔. อุเบกขา : ความมีเป็นกลาง คือ วางจิตเรียบสงบ สม่ำเสมอ เทียงตรงดุจ
 ตราขั้ว มองเห็นมนุษย์สัตว์ทั้งหลายได้รับผลดีร้ายตามเหตุปัจจัยที่ประกอบไม่เอนเอียงไปด้วย
 ชอบหรือชัง^{๖๙}

อาหารแปฏิกุลสัณญญา ๑ อย่าง

อาหารแปฏิกุลสัณญญา ความสำคัญว่าเป็นของแปฏิกุลน่าเกลียดในอาหาร การพิจารณา
 อาหารเป็นของแปฏิกุลนี้ ท่านให้พิจารณาด้วยอาการ ๘ คือ

๑. แปฏิกุล	โดยบริโภค
๒. แปฏิกุล	โดยที่อยู่ของอาหาร
๓. แปฏิกุล	โดยการสั่งสมอยู่นาน

^{๖๖} ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๒๗ / ๓๒๘, ๓๕๖ / ๓๘๘ - ๓๘๙.

^{๖๗} อัง. เอกก. (ไทย) ๒๐ / ๖๐๐ - ๖๑๑ / ๕๔ - ๕๖.

^{๖๘} วิสุทธิ. ๒ / ๑๔๖.

^{๖๙} ดูรายละเอียดใน, ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๐๘ / ๒๘๐.

๔. ปฏิภูณ ในกาลเมื่อยังไม่ได้ย่อย
๕. ปฏิภูณ ในกาลเมื่อย่อยแล้ว
๖. ปฏิภูณ โดยผล คือไปหล่อเลี้ยงร่างกายให้เจริญขึ้น
๗. ปฏิภูณ โดยอันหลังไหลออกมา
๘. ปฏิภูณ โดยทำให้แปลเปลี่ยน^{๑๑๑}

จตุธาตุวัตถุ ๑ อย่าง

จตุธาตุวัตถุคือการกำหนดพิจารณาการให้เห็นว่าเป็นแต่เพียงธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ มาประชุมกันเข้า อันเป็นของนำเกลียดปฏิบัติ ไม่งามทั้งสิ้น และกำหนดพิจารณาอย่าง

ต่อเนื่องให้เห็นว่า ในธาตุ ๔ นี้ มีลักษณะ อ่อน แข็ง ไหล เกาะกุม เย็น ร้อน ไหว เกร็งตึง^{๑๑๒}

อรุปลาน ๔ คือ ฌานมีรูปธรรมเป็นอารมณ์ มี ๔ ประการ^{๑๑๓} คือ

๑. อากาสนัญญายตนะ การเพ่งพิจารณาอากาศว่าไม่มีที่สุด เป็นอารมณ์
๒. วิญญูณัญญายตนะ การเพ่งพิจารณาวิญญูณว่าไม่มีที่สุด เป็นอารมณ์
๓. อากิญจัญญายตนะ การเพ่งพิจารณาความไม่มีของอรุปลวิญญูณที่แรก โดยปริกรรมว่า หน้อยหนึ่ง นิดหนึ่งไม่มี เป็นอารมณ์

๔. เนวสัณญานาสัณญายตนะ การเพ่งพิจารณาอรุปลวิญญูณที่สาม โดยปริกรรมว่า นี่ละเอียดยิ่งนักนี้ประณีตยิ่งนัก จะว่ามีสัณญูณก็ไม่ใช่ จะว่าไม่มีสัณญูณก็ไม่ใช่ เป็นอารมณ์

ดังนั้น ผู้ปรารถนาจะเจริญสมถกรรมฐาน พึงศึกษาให้เข้าใจในธรรมที่เป็นอารมณ์ของสมถกรรมฐานทั้ง ๔๐ อย่างนี้ ให้เข้าใจแม่นยำชำนาญแล้ว เมื่อทดลองปฏิบัติแล้วเห็นวาทกรรมฐานบทใดเหมาะสม กับอัธยาศัย ลูกจริตของตนก็พึงนึกถึงกรรมฐานบทนั้นเป็นอารมณ์

^{๑๑๑} ปัญญา สละทองตรง (ป.ธ. ๕, พ.กศ.), คู่มือการศึกษาธรรมศึกษาชั้นเอก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒) หน้า ๖๔.

^{๑๑๒} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โศภน ญาณสัทธ), อุดมวิชา. พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรม จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๔ - ๕.

^{๑๑๓} พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓๘๘.

วิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือ วิปัสสนาภาวนา

วิปัสสนากัมมัฏฐาน^{๑๑๓} กรรมฐาน คือ วิปัสสนา ความเห็นแจ้ง ได้แก่ เห็นตรงต่อความเป็นจริงของสภาวธรรม โดยปัญญาที่เห็นไตรลักษณ์อันเป็นเหตุให้อ่อนความหลงผิดรู้ผิดในสังขารเสียได้ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดภาวะของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นของมันเองโดยอิสระธรรมชาติ ธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ หรือการเจริญวิปัสสนา เรียกว่าวิปัสสนาภาวนา การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง หรือการเจริญปัญญา ทำให้เจริญยิ่งขึ้น^{๑๑๔}

ดังนั้น วิปัสสนา จึงแปลว่า เห็นแจ้ง เห็นพิเศษ ซึ่งได้แก่ตัวปัญญา และการเจริญวิปัสสนานั้น ก็ต้องกำหนดรู้อยู่ที่รูปนามปัจจุบัน เพื่อให้เห็นตามความเป็นจริงว่า มีสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และบังคับบัญชาไม่ได้

บทเริ่มต้นของการฝึกจิต คือ สมถกัมมัฏฐาน เป็นการฝึกจิตให้เกิดความสงบเพื่อให้จิตมีพลังเพิ่มขึ้น พลังจิตที่เพิ่มขึ้นจะทำให้เราทราบถึง ระดับพลังของจิตว่ามีที่ระดับ ตลอดจนคุณสมบัติ คุณสมบัติของแต่ละระดับพลังนั้น เพื่อสามารถคัดเลือกระดับพลังจิตที่เหมาะสมไปใช้งานตามจุดประสงค์ที่ต้องการได้

การนำระดับพลังจิตที่เหมาะสมไปใช้ศึกษากระบวนการทำงานของจิต ว่าจิตมีกระบวนการการทำงานอย่างไร และเมื่อเข้าใจกระบวนการทำงานของจิตแล้ว นำความเข้าใจที่ได้ไปสร้างวิธีการเพื่อฝึกจิต เพื่อพัฒนาจิตจนสามารถเป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ คือ วิปัสสนากัมมัฏฐาน วิปัสสนากรรมฐาน จึงเป็นวิธีการนำพลังจิตที่มีระดับพลังที่เหมาะสมไปฝึกจิตเพื่อให้จิตพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

วิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นหลักปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตที่สูงสุดที่มีปรากฏอยู่เฉพาะ ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ซึ่งเป็นวิชาและความรู้อีกแขนงหนึ่งที่จะทำให้จิตหลุดพ้นจากเครื่องผูกพันรัดคังจากกิเลสอาสวะ เพื่อพัฒนาจิตและปัญญาที่เห็นแจ้งในอารมณ์อันเกิดมีขึ้นในจิต วิปัสสนากัมมัฏฐานนั้น มีองค์ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ คือ

๑. ธรรมเป็นภูมิเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา

^{๑๑๓} พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๗๖.

^{๑๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๖.

๒. ธรรมเป็นรากเหง้า เป็นเหตุเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ของวิปัสสนา

๓. ธรรมคือตัววิปัสสนา

ธรรมเป็นภูมิเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา

๑.สังขารธรรมอันปัจจัยประชุมปรุงแต่งขึ้นโดยประชุมปรุงแต่งขึ้น อุปาทินนกลังขาร และอนุปาทินนกลังขาร

๒. นามและรูปที่พุทธานิพนธ์หรือธรรมที่เป็นภูมิให้วิปัสสนาเกิดขึ้นพิจารณาจนรู้แจ้งนั้น แยกออกโดยประเภทต่างๆ ได้แก่ จันท์ ๕ อายุคณะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ และอินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ และปฏิจกสมุปปาทองค์ ๑๒^{๑๑๕} ซึ่งหมายถึงว่าจะบรรลุนิพพานได้ก็จะต้องพิจารณาธรรมเหล่านี้ หากพิจารณาอย่างอื่นก็ไม่เรียกว่า วิปัสสนา เป็นต้น

ธรรมเป็นภูมิหรือเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา หรือที่เรียกว่า วิปัสสนาภูมิ คือ

๑. จันท์ ๕ หรือ เบญจจันท์

กองแห่งรูปและนามธรรม ๕ หมวด ที่ประชุมกันเข้าเป็นหน่วยรวม ซึ่งบัญญัติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา เป็นต้น ส่วนประกอบห้าอย่างที่รวมเข้าเป็นชีวิต

๑. รูปจันท์ : กองรูป คือ ส่วนที่เป็นรูป ร่างกาย พฤติกรรมและคุณสมบัติต่างๆ ของส่วนที่เป็นร่างกาย ส่วนระกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด เช่น สิ่งที่เป็นร่างพร้อมทั้งคุณ และอาการ

๒. เวทนาจันท์ : กองเวทนา คือ ส่วนที่เสพเสวยรสอารมณ์ เช่น ความรู้สึกสุข ทุกข์หรือเฉยๆ

๓. สัญญาจันท์ : กองสัญญา คือ ส่วนที่กำหนดหมาย เช่น การกำหนดได้หมายรู้ ในอารมณ์ ๖

๔. สังขารจันท์ : กองสังขาร คือ ส่วนที่เป็นความปรุงแต่ง สภาพที่ปรุงแต่งจิตให้ดี หรือชั่ว หรือเป็นกลางๆ เช่น คุณสมบัติต่างๆ ของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ ที่ปรุงแต่งคุณภาพของจิตให้เป็นกุศล อกุศล อัพยากฤต เป็นต้น

๕. วิญญาณจันท์ : กองวิญญาณ คือ ส่วนที่เป็นความรู้แจ้งอารมณ์ เช่น ความรู้อารมณ์ทางอายตนะทั้ง ๖ มีการเห็นและได้ยิน เป็นต้น ได้แก่ วิญญาณ ๖^{๑๑๖}

^{๑๑๕} วิสุทธิ. ๓ / ๑ / ๑๕.

^{๑๑๖} ส. ข. (ไทย) ๑๓ / ๕๕ / ๑๘๐, ๑๖๔ / ๒๕๗. ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ. ๓ / ๑ / ๑๕ - ๑๒๓.

อายตนะ ๑๒ หมายถึง ที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ หรือ แคนต่อความรู้ฝ่ายภายในและภายนอกเชื่อมต่อกัน กล่าว คือ อายตนะภายใน ๖^{๐๐} มีจักขุ (ตา) เป็นต้น อายตนะภายนอก ๖ มีรูป เป็นต้น กระทบกันต่อเชื่อมถึงกันเกิดความรู้สึกรู้สึขึ้นเกิดสภาวะนาม และรูปขึ้นจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ของสื่อทั้งสอง อายตนะ ๑๒ อย่าง ประกอบด้วย

๑. จักขวยตนะ จักขุ ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิต เจตสิกเกิดองค์ธรรมได้แก่ จักขุปสาท

๒. โสตายตนะ สุตะ ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิต เจตสิกเกิดองค์ธรรมได้แก่ โสตะปสาท

๓. ฆานายตนะ ฆานะ ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิต เจตสิกเกิดองค์ธรรมได้แก่ ฆานุปสาท

๔. ชิวหายตนะ ชิวหา ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิต เจตสิกเกิดองค์ธรรมได้แก่ ชิวหาปสาท

๕. กายายตนะ กายะ ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิต เจตสิกเกิดองค์ธรรมได้แก่ กายปสาท

๖. รูปายตนะ รูปารมณ์ ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิต เจตสิกเกิดองค์ธรรมได้แก่ สีต่าง ๆ

๗. สัททายตนะ สัททารมณ์ ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิต เจตสิกเกิดองค์ธรรมได้แก่ เสียงต่าง ๆ

๘. คันธายตนะ คันธารมณ์ ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิต เจตสิกเกิดองค์ธรรมได้แก่ กลิ่นต่าง ๆ

๙. รสายตนะ รสารมณ์ ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิต เจตสิกเกิดองค์ธรรมได้แก่ รสต่าง ๆ

๑๐. โผฏฐัพพายตนะ โผฏฐัพพารมณ์ ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิต เจตสิกเกิดองค์ธรรมได้แก่ สัมผัสต่าง ๆ

๑๑. มนายตนะ จิต ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิต เจตสิกเกิดองค์ธรรมได้แก่ จิตทั้งหลาย

^{๐๐๐} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๕ - ๓๑๖.

๑๒. รัมมายนะ สภาพธรรมต่างๆ ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิต เจตสิก เกิดองค์ธรรมได้แก่ เจตสิก^{๑๘๘}

ในอายตนะ^{๑๘๙} เหล่านั้น ธรรมชาติเป็นเหตุให้กระทบกันซึ่งอาศัยกันเกิดและอาศัย กันดับ ย่อมทำหน้าที่ คือเป็นใหญ่ในกิจของตน เช่น จักขุปสาท เป็นใหญ่ในการ เห็น เป็นต้น

ธาตุ มี ๑๘ คือ

จักขุธาตุ รูปธาตุ จักขุวิญญาณธาตุ โสตธาตุ สัทธาตุ โสตวิญญาณธาตุ ฆาน ธาตุ คันธธาตุ ฆานวิญญาณธาตุ จีวรธาตุ รสธาตุ จีวรวิญญาณธาตุ กายธาตุ โผฏฐัพพ ธาตุ กายวิญญาณธาตุ มโนธาตุ รัมมธาตุ มโนวิญญาณธาตุ ชื่อว่าธาตุทั้งหลาย^{๑๙๐}

อินทรีย์ ๒๒ คือ

จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์ ฆานินทรีย์ จีวหินทรีย์ กายินทรีย์ มนินทรีย์ อิตถินทรีย์ ปุริสินทรีย์ จีวิตินทรีย์ สุจินทรีย์ ทุกจินทรีย์ โสมมณัสสินทรีย์ โทมณัสสินทรีย์ อุเบกขินทรีย์ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิินทรีย์ ปัญญินทรีย์ อนัญญัตถัญญัสสามิตินทรีย์ อัญญินทรีย์ อัญญาตาวินทรีย์ ชื่อว่า อินทรีย์^{๑๙๑} อันเป็นอันต่อจากธาตุ

อริยสัจ มี ๔ คือ

ทุกขอริยสัจ ทุกขสมัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ชื่อว่าสัจจะ^{๑๙๒} อันเป็นลำดับจาก อินทรีย์

ปฏิจจสมุปบาทอุบาย มี ๑๒ คือ

ก. กล่าวโดยอนุโลม

เพราะอวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร

เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ

^{๑๘๘} พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรังสี), วิปัสสนาภูมิ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุญศิริการ พิมพ์จำกัด), หน้า ๑๗.

^{๑๘๙} วิสุทธิ. ๓ / ๑ / ๑๒๔.

^{๑๙๐} วิสุทธิ. ๓ / ๑ / ๑๓๕.

^{๑๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

^{๑๙๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖.

เพราะวิญญูณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป
 เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายนะ
 เพราะสพายนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ
 เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา
 เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา
 เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน
 เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ
 เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ
 เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส
 อุปายาส นี่คือการเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวง***

ข. กล่าวโดยปฏิโลม

เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ
 เพราะสังขารดับ วิญญูณจึงดับ
 เพราะวิญญูณดับ นามรูปจึงดับ
 เพราะนามรูปดับ สพายนะจึงดับ
 เพราะสพายนะดับ ผัสสะจึงดับ
 เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ
 เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ
 เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ
 เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ
 เพราะภพดับ ชาติจึงดับ
 เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงดับ
 นี่คือการดับแห่งกองทุกข์ทั้งปวง***

อวิชชา

ในที่นี้ อวิชชา คือความไม่รู้หรือสงสัย ๔

*** พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), และคณะ, วิมุตติมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๖.

*** เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน,

สังขาร คือกายกรรม วจีกรรม และมนโกรรม
วิญญาน คือปฏิสนธิวิญญาน
นามรูป หมายถึง เจตสิกที่เกิดร่วมกันปฏิสนธิวิญญานและกลละ
สพายตนะ หมายถึง อายตนะภายใน ๖
ผัสสะ หมายถึง กลุ่มแห่งผัสสะ ๖
เวทนา หมายถึง กลุ่มแห่งเวทนา ๖
ตัณหา หมายถึง กลุ่มแห่งตัณหา ๖
อุปาทาน หมายถึง อุปาทาน ๔
ภพ หมายถึง กามภพ รูปภพ และอรุภพ ซึ่งเป็นที่ทำการ
ชาติ หมายถึง การอุบัติแห่งชั้นทั้งหลายในภพ
ชรา หมายถึง ความแก่แห่งสังขารทั้งหลาย
มรณะ หมายถึง การทำลายชั้น^{๓๔}

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีขั้นตอนและวิธีการที่สำคัญในการปฏิบัติ ดังนี้

ในเบื้องต้นของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ผู้ปฏิบัติพึงชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์หรือสมาทานศีลก่อน เช่น ถ้าเป็นพระภิกษุ พึงแสดงอาบัติก่อนและถ้าเป็นฆราวาส ให้สมาทานศีล ๘ หรือ ศีล ๕ (อาชีวัฏฐมกศีล)^{๓๕}
เพราะศีลสนับสนุนให้ใจมีสมาธิ และสมาธิเป็นบาท หรือเป็นเหตุให้ได้ปัญญา^{๓๖}

^{๓๔} เรื่อง เดียวกัน, หน้า ๒๓๗.

^{๓๕} อาชีวัฏฐมกศีล หมายถึง ศีลเป็นส่วนอาทิพรหมจรรย์ คือ เป็นหลักความประพฤติเบื้องต้นของพรหมจรรย์ กล่าวคือ มรรค เป็นสิ่งที่ต้องประพฤติให้บริสุทธิ์ในขั้นต้นของการดำเนินตามอริยอัฏฐังคิกมรรค กล่าวโดยสาระ อาชีวัฏฐมกศีล คือ องค์มรรค ๓ ข้อ ในหมวดศีล คือ ข้อที่ ๓, ๔, ๕ ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ นั่นเอง (อ้างใน พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตฺโต, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับ ประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๗).

^{๓๖} พระสมภาร สมภาโร (ทวีรัตน์), ธรรมภาคปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร :บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๖.

วิธีสมาทานและวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

วิธีสมาทาน ผู้ที่จะสมาทานพระกัมมัฏฐาน^{๓๓} พึงปฏิบัติต่อไปนี้

๑. ถวายสักการะต่อพระอาจารย์ ผู้ให้พระกัมมัฏฐาน
๒. จุติรูป เทียน บูชาพระรัตนตรัย
๓. ถ้าเป็นพระภิกษุ ให้แสดงอาบัติก่อน ถ้าเป็นอุบาสก อุบาสิกา ให้สมาทาน

ศีลเสียก่อน

๔. มอบกายนถวายชีวิตต่อพระรัตนตรัย

“ อิม่าหิ ภควา อุตฺตภาวํ ตุมฺหากํ ปริจฺจขามิ.”

ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์ขอมอบกายถวายชีวิตต่อพระรัตนตรัย คือ พระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์

๕. มอบกายนถวายตัวต่อพระอาจารย์

“ อิม่าหิ อาจริย อุตฺตภาวํ ตุมฺหากํ ปริจฺจขามิ.”

ข้าแต่พระอาจารย์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายตัวต่อครูบาอาจารย์ เพื่อเจริญ

วิปัสสนากัมมัฏฐาน

๖. ขอพระกัมมัฏฐาน

“ นิพฺพานสฺส เม ภนฺเต สจฺฉิกรณฺตถาป กมฺมมฺภูจฺฉานํ เทหิ.”

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงให้กรรมฐานแก่ข้าพเจ้า เพื่อให้แจ้งซึ่ง มรรค ผล นิพพาน ต่อไป

๗. แผ่เมตตา

“ อหิ สุจิโต โหมิ, นิทฺทุกฺโข โหมิ, อเวโร โหมิ, อพฺยาปชฺโฆ โหมิ, อนินฺโฆ โหมิ, สุชี อตฺตานํ ปริหรามิ.”

ขอให้ข้าพเจ้าถึงความสุข ปราศจากความทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีควาเมียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่มีควาไม่สบาย ไม่มีควาเคืองร้อน ขอให้มีความสุข รักษาตนอยู่เถิด

“ สพุเพ สตุตา สุจิตา โหนตุ, นิทฺทุกฺขา โหนตุ, อเวรา โหนตุ, อพฺยาปชฺฌา โหนตุ, อนินฺมา โหนตุ, สุชี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ.”

^{๓๓} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ป.บ. ๕), วิธีสมาทานและวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘, (ม.ป.ท., ๒๕๔๔), หน้า ๕.

ขอให้สัตว์ทั้งหลายทุกตัวตน ตลอดเทพบุตรเทพธิดาทุกองค์ พระภิกษุสามเณร และผู้ปฏิบัติธรรมทุกๆ ท่าน จงเป็นผู้มีความสุข ปราศจากทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มี ความเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่มีความลำบาก ไม่มีความเดือดร้อน ขอให้มีความสุข รักษาตน.

๘. เจริญมรณานุสติ

“ อทุฐว เม ชีวิตํ, ฐว มรณํ, อวสุสํ มยา มริตพฺพํ, มรณปริโยสานํ เม ชีวิตํ, ชีวิตเมว อนนิยตํ มรณํ นิยตํ.”

ชีวิตเป็นของไม่ยั่งยืน ความตายเป็นของยั่งยืน เราจะต้องตายแน่ เพราะว่าชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด ชีวิตเป็นของไม่แน่นอน ความตายเป็นของแน่นอนแท้ เป็นโชคอันดีที่เราได้เข้ามาปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในโอกาสบัดนี้ไม่เสียที่ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา

๘. ตั้งสัจจอธิษฐาน และปฏิญาณตนต่อพระรัตนตรัย ต่อครูบาอาจารย์

“เขเนว ยนฺติ นิพฺพานํ พุทฺธาเตสญฺจสาวกา เอกายเนน มกุเคน สติปญฺฐานสญฺณินา.”

“พระพุทธเจ้า และเหล่าพระอริยสาวก ได้ดำเนินไปสู่พระนิพพานด้วยหนทางเส้นนี้ อันเป็นทางสายเอก ซึ่งนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลายรู้ทั่วกันแล้ว ว่าได้แก่สติปัฏฐาน ๔

ข้าพเจ้า ขอตั้งสัจจอธิษฐานปฏิญาณตนต่อพระรัตนตรัย และต่อครูบาอาจารย์ว่า “ตั้งแต่นี้ต่อไป ข้าพเจ้าจะตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติจริงๆ เท่าที่ตนสามารถ เท่าที่ตนมีโอกาสจะปฏิบัติได้ เพื่อให้ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน เจริญรอยตามพระองค์ท่าน ”

“อิมาย ธมฺมานุสรมฺปิปฏิบัติยา รตนคฺคยํ ปุเชมิ.”

ข้าพเจ้าขอบูชาพระรัตนตรัย ด้วยการปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ มรรค ผล นิพพานนี้ ด้วยสัจจวาจาที่กล่าวอ้างมานี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้บรรลุ มรรค ผล นิพพานด้วยเทอญ

๑๐. สวดพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ

๑๑. ถ้าอยู่ป่า อยู่ถ้ำ ให้สวดกรณียเมตตสูตร (กรณียมตฺถ) จันทรปริตร (วิรูปกฺเข)

อาฏานาฏิยสูตร (วิปสฺสสิสฺส นมตฺถ)

วิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ คือ^{๑๑๑}

^{๑๑๑} พระสมภาร สมภาโร (ทวีรัตน์), ธรรมภาคปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๗),

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยการตามกำหนดรู้อาการของกาย ได้แก่ การตามรู้อิริยาบถใหญ่ทั้ง ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง และนอน การตามรู้อิริยาบถย่อยต่างๆ เช่น การเหยียด การคู้ การเหลียว การแล การเคลื่อน การก้ม การหัน การเอี้ยว การชัน การตะแคง การถูก การละ เป็นต้น ตลอดจนการตามรู้ ลมหายใจที่ปรากฏขึ้น ซึ่งมีวิธีปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

อิริยาบถยืน

วิธีปฏิบัติ ให้ยืนตรง ยกมือไขว้หลัง หรือจับกันไว้ข้างหน้าก็ได้ ถ้ามือไขว้หลัง มือขวาจับมือซ้ายวางไว้ตรงกระเบนเหน็บ หน้าตรง สันตา สติจับอยู่ที่อาการยืน กำหนดว่า “ยืนหนอ” ๓ ครั้ง แต่ละครั้งให้ตั้งสติดูอาการยืน ช่วงแรกกำหนดว่า “ยืนหนอ” ให้จิตจับอยู่กับอาการยืน คือ อาการตั้งตรงของกายทุกส่วนที่เป็นวาโยธาตุ ซึ่งมีลักษณะตั้ง ในขณะนั้นผู้ปฏิบัติไม่ควรทำความรู้สึกที่อวัยวะที่ละส่วนเป็นต้นว่า ศีรษะ ลำตัว แขน ขา เพราะอวัยวะเหล่านั้นเป็นสมมติบัญญัติ ฉะนั้น การกำหนดรู้อาการยืนนี้ ควรกำหนดอย่างน้อย ๓ ครั้ง แล้วปัญญาจะประจักษ์ว่าอาการ ยืน และจิตที่ตามรู้เป็นความละส่วนกัน จากนั้น จะเกิดปัญญารู้แจ้งความเกิดดับอย่างรวดเร็วของอาการยืน และจิตที่ตามรู้ ปัญญาที่เกิดขึ้นนี้ได้รับแจ้งไตรลักษณ์ เห็นรูปนามปัจจุบัน คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความเป็นอนัตตา ของสภาวะธรรมเหล่านั้น กำหนดยืนแล้วทอดส่ายไปข้างหน้าประมาณ ๔ ศอก สติจับอยู่ที่เท้าเตรียมพร้อมที่จะเดินเมื่อกำหนด “ยืนหนอ” ๓ ครั้ง แล้วจึงตั้งต้นเดินจงกรม หรือเรียกว่า เดินสมาธิ

อิริยาบถเดิน

การเดินจงกรม มี ๖ ระยะ ได้แก่

ระยะที่ ๑. ขว่ายาหนอ - ซ้ายย่างหนอ

ระยะที่ ๒. ยกหนอ - เหยียบหนอ

ระยะที่ ๓. ยกหนอ - ย่างหนอ - เหยียบหนอ

ระยะที่ ๔. ยกสันหนอ - ยกหนอ - ย่างหนอ - เหยียบหนอ

ระยะที่ ๕. ยกสันหนอ - ยกหนอ - ย่างหนอ - ลงหนอ - ถูกหนอ

ระยะที่ ๖. ยกสันหนอ - ยกหนอ - ย่างหนอ - ลงหนอ - ถูกหนอ - กดหนอ

จุดประสงค์การเดินหนอ “หนอ” ลงตอนท้าย^{๒๐} (ไม่ต้องยาวมากไป) ในการกำหนดทุกครั้งเพื่อให้สมาธิมีกำลังเพิ่มมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเดินคำว่า “หนอ” เข้าไปให้จำนวนครบพอดีกับสภาวะที่เกิดขึ้น การก้าวข้างเดินมิให้ยาวหรือสั้นจนเกินไป สั้นเท่ากับ ปลายเท้า^{๒๑} ห่างกันประมาณ ๒ นิ้ว หรือ ๑ คืบ เป็นอย่างมาก เมื่อเดินสุดเสื่อ หรือ สุดถนน หรือสุดสถานที่ให้เอาเท้าเคียงกัน แล้วหยุดยืนภาวนาว่า “ยืนหนอ ยืนหนอ ยืนหนอ” ซ้ำๆ ตัก ๓ ครั้ง หรือ ๔ ครั้ง ขณะนั้นให้มีสติอยู่ที่ร่างกาย อย่าให้สติออกนอกกายแล้วกลับจะกลับข้างซ้ายหรือข้างขวาก็ได้ เวลากลับสั้นเท้าอยู่กับพื้น ยกปลายเท้าข้างที่จะกลับแล้วภาวนาว่า “กลับหนอ” พร้อมกับหมุนเท้าไป ส่วนเท้าอีกข้างหนึ่งให้ยกขึ้นแล้วหมุนไปตามโดยภาวนาว่า “กลับหนอ ๆ” เช่นเดียวกันให้หมุนไปอย่างนี้จนกว่าจะได้ที่ที่ตนต้องการ แล้วยืนภาวนาว่า “ยืนหนอ ยืนหนอ ยืนหนอ” ๓ ครั้ง หรือ ๔ ครั้ง แล้วเดินจงกรม ขว้างหนอ ซ้ายอย่างหนอ ต่อไป

ให้เดินกลับไปกลับมาอยู่อย่างนี้ ประมาณ ๓๐ นาที เป็นอย่างต่ำ หรือ ๑ ชั่วโมง เป็นอย่างสูง

เดินจงกรมระยะที่ ๑. กำหนดภาวนาว่า “ขว้างหนอ ซ้ายอย่างหนอ”

วิธีปฏิบัติดังนี้ : ยกเท้าขวาขึ้นพร้อมกับกำหนดภาวนาว่า “ขวา” เลื่อนเท้าไปข้างหน้าประมาณ ๓ นิ้ว เป็นอย่างมาก พร้อมกับกำหนดภาวนาว่า “ย่าง” แล้วเหยียบเท้าลงบนพื้นโดยให้เท้าค่อยๆ ลง พร้อมกับกำหนดภาวนาว่า “หนอ” ก็จะได้คำบริกรรมภาวนาว่า “ขว้างหนอ” เท้าซ้ายก็กำหนดเหมือนเท้าขวา กำหนดภาวนาว่า “ซ้ายอย่างหนอ” เมื่อเดินสุดทางแล้ว กำหนดภาวนาว่า “ยืนหนอ” ๓ ครั้ง จากนั้นจึงกำหนดกลับโดยกำหนดภาวนาว่า “กลับหนอ” ๓ ครั้ง กำหนดกลับ ๓ คู่ระยะ เมื่อกำหนด ครั้งที่ ๑ ยกปลายเท้าขวาขึ้น สั้นเท่าติดพื้นหมุนปลายเท้าไปทางขวา ๖๐ องศา พร้อมกำหนดภาวนาว่า “กลับ” แล้ววางปลายเท้าลงกับพื้นซ้ำๆ พร้อมกับกำหนดภาวนาว่า “หนอ” จะได้คำกำหนดบริกรรมภาวนาว่า “กลับหนอ” ครั้งที่ ๒ กำหนดยกเท้าซ้ายเคลื่อนตามมาชิดเท้าขวา ให้กำหนดภาวนาว่า “กลับหนอ” เป็นคู่ที่ ๒ และคู่ที่ ๓

^{๒๐} ภททันตะ อาสภเถระ, วิปัสสนาทีปนิฎฐา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๐๓-๑๐๖.

^{๒๑} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โศคน ป.ธ. ๘), วิธิตาปานและวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘, (ม.ป.ท., ๒๕๔๔), หน้า ๕.

ทำเหมือน คู่ที่ ๑ แล้วกำหนดการยืนว่า “ยืนหนอ ยืนหนอ ยืนหนอ” ๓ ครั้ง จากนั้นจึงกำหนดเดินกลับไปกลับมาจนหมดเวลาที่กำหนด

เดินจงกรมระยะที่ ๒. กำหนดภาวนาว่า “ยกหนอ เขยิบหนอ”

วิธีปฏิบัติดังนี้ : ค่อยๆ ยกเท้าขวาขึ้นให้สูงจากพื้นประมาณ ๓ นิ้ว ขณะกำลังยกเท้ากำหนดภาวนาว่า “ยก” เมื่อยกเท้าแล้วจึงกำหนดภาวนาว่า “หนอ” แล้วเลื่อนเท้าไปข้างหน้าช้าๆ ห่างจากเท้าซ้ายไม่เกิน ๓ นิ้ว ค่อยๆ เขยิบเท้าลงไปพร้อมกัน ขณะที่เท้าเหยียบพื้น กำหนดภาวนาว่า “เหยียบ” เมื่อเหยียบพื้นเรียบร้อยแล้วจึงกำหนดภาวนาว่า “หนอ” จึงได้กำหนดบริกรรมภาวนาว่า “ยกหนอ เขยิบหนอ” กำหนดเท้าซ้ายก็ทำแบบเดียวกันเหมือนเท้าขวา เมื่อสุดทาง ให้กำหนดยืนบริกรรมภาวนาว่า “ยืนหนอ ยืนหนอ ยืนหนอ” ๓ ครั้ง และ กำหนดกลับ ๓ คู่ ปฏิบัติเหมือนเดินจงกรมระยะที่ ๑

เดินจงกรมระยะที่ ๓. กำหนดภาวนาว่า “ยกหนอ ย่างหนอ เขยิบหนอ”

วิธีปฏิบัติดังนี้ : ขณะกำหนด “ยก” เท้าขวาสูงจากพื้นประมาณ ๓ นิ้ว ยกเรียบร้อยแล้วจึงกำหนดภาวนาว่า “หนอ” ขณะกำหนด “ย่าง” ให้เลื่อนเท้าขวาออกไปข้างหน้าช้าๆ ห่างจากเท้าซ้าย ๓ นิ้ว เป็นอย่างมาก แล้วกำหนดภาวนาว่า “หนอ” ขณะกำหนดว่า “เหยียบ” ให้เอาเท้าเหยียบลงพื้นพร้อมกันแล้วจึงกำหนดภาวนาว่า “หนอ” จึงเป็นการกำหนดภาวนาว่า “ยกหนอ ย่างหนอ เขยิบหนอ” กำหนดเท้าซ้ายก็ทำแบบเดียวกันเหมือนเท้าขวา เมื่อสุดทาง ให้กำหนดยืนบริกรรมภาวนาว่า “ยืนหนอ ยืนหนอ ยืนหนอ” ๓ ครั้ง และ กำหนดกลับ ๓ คู่ ปฏิบัติเหมือนเดินจงกรมระยะที่ ๑

เดินจงกรมระยะที่ ๔. กำหนดภาวนาว่า “ยกสั่นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ เขยิบหนอ”

วิธีปฏิบัติดังนี้ : ขณะกำหนด “ยกสั่น” ให้ยกสั่นเท้าขึ้นช้าๆ ให้พร้อมและพอดีกับที่กำหนด เมื่อยกสั่นขึ้นเรียบร้อยแล้วจึงกำหนดว่า “หนอ” ส่วน “ยกหนอ ย่างหนอ เขยิบหนอ” ปฏิบัติเหมือนเดินจงกรมระยะที่ ๓

เดินจงกรมระยะที่ ๕. กำหนดภาวนาว่า “ยกสั่นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ”

วิธีปฏิบัติดังนี้ : ปฏิบัติเหมือนระยะที่ ๔ แต่เพิ่ม “ลงหนอ” ขณะกำหนด “ลงหนอ” ให้ลดเท้าลงมา ๒ นิ้ว กำหนดให้เท้าสูงจากพื้น ๑ นิ้ว เมื่อกำหนด “ถูกหนอ” ปฏิบัติเช่นเดียวกันกับที่กำหนดภาวนาว่า “เหยียบหนอ” ในการเดินจงกรมระยะที่ ๔.

เดินจงกรมระยะที่ ๖. กำหนดภาวนาว่า “ยกสั้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูหนอ กดหนอ”

วิธีปฏิบัติดังนี้ : ให้ปฏิบัติเหมือนการเดินจงกรมระยะที่ ๕ แต่เพิ่ม “กดหนอ” ขณะกำหนด “ถู” ใช้เท้าแตะพื้นเบาๆ สั้นเท้ายังไม่ถูกพื้นเมื่อปลายเท้าถูกพื้นแล้ว จึงกำหนดภาวนาว่า “หนอ” ขณะกำหนดภาวนาว่า “กด” ใช้ปลายเท้ากดพื้นเบาๆ เมื่อกดเรียบร้อยจึงกำหนดภาวนาว่า “หนอ” จึงได้คำบริกรรมภาวนาว่า “กดหนอ” เท่าซ้ำกำหนดแบบเดียวกัน

ในการเดินจงกรมนั้นให้กำหนดรู้เฉพาะอิริยาบถเดินแต่อย่างเดียวการเคลื่อนไหวส่วนอื่นของร่างกายจึงไม่ควรมีการเดินให้เดินช้าๆ เพื่อกำหนดได้ทัน เมื่อเดินจนสุดระยะทางที่กำหนดให้หยุดแล้วจึงกำหนดขึ้น แล้วกำหนดบริกรรมภาวนาว่า “ขึ้นหนอ ขึ้นหนอ ขึ้นหนอ” ๓ ครั้ง แล้วจึงกำหนดภาวนาว่า “กลับหนอ กลับหนอ กลับหนอ” ๓ คู่

การกำหนดพิจารณาอิริยาบถ^{๒๒} เมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่า เราเดิน, เมื่อขึ้น ก็รู้ชัดว่า เราขึ้น, เมื่อนั่ง ก็รู้ชัดว่า เรานั่ง, หรือเมื่อนอน ก็รู้ชัดว่า เรานอน มีสติกำหนดพิจารณาการเกิดดับของกาย

อิริยาบถนั่ง

วิธีนั่งปฏิบัติดังนี้ : ก่อนนั่งให้เตรียมจัดอาสนะสำหรับนั่งไว้ก่อน เวลานั่งให้ค่อยๆ ย่อตัวลง พร้อมกับภาวนาว่า “นั่งหนอๆ” ให้ภาวนาอย่างนี้เรื่อยไปจนกว่าจะนั่งเสร็จเรียบร้อย วิธีนั่งนั้น ให้นั่งขัดสมาธิ คือ ขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งตัวให้ตรง แต่จะนั่งเก้าอี้ หรือนั่งพับเพียบก็ได้

นั่งเรียบร้อยแล้วให้หลับตา เอาสติมาจับอยู่ที่ท้อง “พองยุบ” เวลาหายใจเข้าท้องพอง ให้กำหนดภาวนาว่า “พองหนอ” ใจที่นึกกับท้องที่พองต้องให้ทันกัน อย่าให้ก่อนหรือหลังกันเวลาหายใจออกท้องยุบ ให้กำหนดภาวนาว่า “ยุบหนอ” ใจที่นึกกับท้องที่ยุบต้องให้ทันกัน อย่าให้ก่อนหรือหลังกัน

ข้อสำคัญให้สติจับอยู่ที่อาการ “พอง-ยุบ” เท่านั้น อย่าไปคิดลมที่จมูกและตะเบ็งท้อง ให้นั่งภาวนาอย่างนี้ตลอดไป อย่างต่ำประมาณ ๓๐ นาที อย่างสูงประมาณ ๑ ชั่วโมง

^{๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๓๗๕ / ๓๐๔.

อิริยาบถนอน

วิธีนอนปฏิบัติดังนี้ : เวลานอนให้กำหนดรู้ว่ากำลังจะนอน ให้ค่อยๆ เอนลง พร้อมกับภาวนาว่า “นอนหนอๆ” จนกว่าจะนอนเรียบร้อย ขณะนอนนั้นให้สติจับอยู่กับอาการเคลื่อนไหวของร่างกาย เมื่อนอนเรียบร้อยแล้วให้สติมาไว้ที่ท้อง พร้อมกับภาวนาว่า “พองหนอ ยุบหนอๆ” ต่อไป ต่อไปให้คอยสังเกตให้ตัวจะหลับตอนพองหรือตอนยุบ^{๒๓}

อิริยาบถใหญ่ ดังที่กล่าวมาเช่น การยืน การเดิน การนั่ง และการนอน นั้นมีความชัดเจนและกำหนดได้ง่าย นอกจากนี้ยังมีอิริยาบถย่อยที่โยคีผู้ปฏิบัติจะต้องกำหนดให้ละเอียดในอิริยาบถย่อย คือ ในเวลารับประทานอาหาร อาบน้ำ เปลี่ยนเสื้อผ้า เข้าห้องน้ำ เขี่ยคู้ เห็นปัสสาวะ ถ่ายอุจจาระ เป็นต้น และยังให้โยคีผู้ปฏิบัติให้กำหนดต้นจิต ต้นจิตได้แก่ “ความอยาก” นั้นเอง เติมลงไปในทุกอิริยาบถย่อย โดยกำหนดภาวนาว่า “อยากหนอๆ” เป็นต้น

อิริยาบถย่อย และวิธีการกำหนด^{๒๔} อิริยาบถย่อย : มีมาก สุดแต่แต่กายจะเคลื่อนไหวไปมา เช่น ก้าวไป ถอยกลับ เหลียวซ้าย แลขวา ดังกล่าวแล้วข้างต้น เมื่อกล่าวโดยย่อๆ ก็ได้แก่ อาการเคลื่อนไหวไปมาต่างๆ ของร่างกายนั่นเอง การ กำหนดอิริยาบถย่อย จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐาน เพราะได้กำหนดรู้รายละเอียดในรูปแบบปัจจุบัน

วิธีกำหนด :

๑. ขณะก้าวไปข้างหน้า	กำหนดว่า	ขวาย่างหนอ – ซ้ายย่างหนอ
๒. ขณะถอยหลังกลับ	กำหนดว่า	ถอยหนอ – กลับหนอ
๓. ขณะเหลียวซ้ายแลขวา	กำหนดว่า	เหลียวหนอ
๔. ขณะคู้แขนหรือขาเข้า	กำหนดว่า	คู้หนอๆ – มาหนอๆ
๕. ขณะเขี่ยคู้แขนหรือขาออก	กำหนดว่า	เขี่ยคู้หนอๆ – ไปหนอๆ
๖. ขณะก้ม	กำหนดว่า	ก้มหนอ
๗. ขณะเงย	กำหนดว่า	เงยหนอ

^{๒๓} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ป.ธ. ๘), วิธิตานานและวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘, (ม.ป.ท., ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

^{๒๔} ดร. ภัททันตะ อาสภมหาเถระ, หลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท แพลเน็ต จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า ๖๗ – ๖๘.

๘. ขณะกิน, นอน	กำหนดว่า	กินหนอ – นอนหนอ
๙. ขณะเดิน	กำหนดว่า	เดินหนอ ฯลฯ
๑๐. ขณะค้ม	กำหนดว่า	ค้มหนอ ฯลฯ

เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยการตามกำหนดความรู้อาการเวทนาขึ้น มีวิธีปฏิบัติ ดังนี้คือ

การกำหนดเวทนา

คือ ตามกำหนดเห็นอาการของเวทนาอย่างหนึ่ง ในบรรดาอาการเวทนาทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ทั้งที่เป็น ทุกข์ สุข หรือ อุเบกขา ทั้งทางกาย และทางใจ ดังนี้

ทุกขเวทนา เช่น ความเจ็บ ความปวด ความเมื่อย ความชา ความคัน ความร้อน ความหนาว ความอับอ้าว ความแสบ อาการวิงเวียน คลื่นไส้ อยากจะอาเจียน อาการแน่น อาการจุกเสียด เสียใจ อยากจะร้องไห้ น้อยใจ กลุ่มใจ อึดอัดใจ ไม่สบายใจ เป็นต้น

สุขเวทนา ได้แก่ ความสบายกาย ความสบายใจ ความอิ่มใจ ความดีใจ ขบขัน สนุก อยากจะยิ้ม อยากจะหัวเราะ เป็นต้น

อุเบกขาเวทนา คือความรู้สึกเป็นกลางๆ วางเฉย ต่ออารมณ์ต่างๆ มีมากระทบทางกาย ทางวาจา และทางใจ เป็นต้น

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

คือ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยการตามกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางจิต มีวิธีปฏิบัติ ดังนี้ คือ ตามกำหนดเห็นอาการของจิตอย่างหนึ่ง นามบรรดาอาการของจิตที่ปรากฏอยู่ จิต มโน หรือวิญญาณนี้ เป็นนามซึ่งเป็นอารมณ์ที่ประณีตละเอียดอ่อนมากที่สุดรู้เห็นยาก ชอบตกไปในอารมณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา มีความรวดเร็วมาก ไม่มีตัวตนเหมือนรูป เห็นได้ยากกว่าอาการ ของรูป เพียงสามารถบอกได้ว่า นามข้อมมีสภาพนุ่มไปหรือสามารถรับรู้อารมณ์ได้เท่านั้น รู้ได้ทางมโนทวาร (ใจ) โดยการคิด นึก ในขณะที่เดียวกัน จิตก็เป็นอารมณ์ของกัมมัฏฐานด้วย คือจิตที่ฟุ้งซ่าน สงสัย โลภ โกรธ หลง อิจฉา ริษยา หดหู่ เชื่องซึมไม่พอใจ เป็นต้น ในพระพุทธศาสนามีวิธีที่ รู้ความเป็นไปของนาม ด้วยการตามกำหนดด้วยความตั้งใจ เมื่อตั้งสติตามกำหนดแล้ว กิเลสก็ไม่สามารถเข้ามาเจือจิตได้ ก็นำความสุขมาสู่ผู้ปฏิบัติ เป็นต้น

๓ ครั้ง เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ถ้ากำหนดครั้ง หรือ สองครั้งก็น้อยไป หากกำหนดเกิน ๓ ครั้ง ก็มากเกินไปทำให้เสียเวลา คำว่า “อยาก” ในที่นี้มีได้สื่อความหมายที่เป็นต้นเหตุ แต่เป็นความต้องการที่ประกอบด้วยกุศล เป็นความพอใจที่จะบำเพ็ญภาวนากุศล ในการปฏิบัติภาวนากุศลในการปฏิบัติธรรม

ดังนั้น ผู้ปฏิบัติจะเริ่มฝึกการกำหนดคณจิต เมื่อสมาธิเริ่มแก่กล้า เห็นรูปนาม เริ่มปรากฏชัด กล่าวคือ สามารถแยกแยะแยกนามได้ว่า รูปก็อีกอย่างหนึ่ง นามก็อีกอย่างหนึ่งเมื่อผู้ปฏิบัติมีจิต ที่ว่องไวจึงสามารถกำหนดคณจิตได้

ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

เป็นการกำหนดธรรมโดยกำหนดตามสภาวะธรรมที่เข้ามาทางทวารทั้ง ๖ ได้แก่ จักขุ ทวารโสททวาร ฆานทวาร จีวาทวาร กายทวาร และมโนทวาร หรือ อายตนะ ภายใน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กล่าวคือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การถูกต้องสัมผัส และการรู้อาการของธรรมอย่างหนึ่งในบรรดาอาการของธรรมทั้งหลายที่ปรากฏอยู่

การเห็น : คือทุกครั้งที่เราเห็นนั้น ขณะเห็นอย่างแจ่มชัด พึงกำหนดการเห็นนั้นว่า เห็นหนอๆ เมื่อการกำหนดเช่นนี้ได้ทำไปบ่อยครั้งแล้ว บางครั้งอาจได้กำหนดสิ่งที่เห็น บางครั้งอาจกำหนดจิตผู้เห็น บางครั้งก็อาจกำหนดจักขุปสาทที่เป็นสื่อให้เห็น เมื่อไม่กำหนดให้รู้ในการเห็นอย่างจริงจังแล้ว การเห็นนั้นก็กลายเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ทำให้สัทธิกายทิฐิที่คอยอยู่แล้วสามารถแทรกเข้ามา แล้วให้ยึดความเที่ยง ความสุข ความเป็นตัวตน ซึ่งล้วนเป็นกิเลสที่จะส่งเสริมให้ประกอบกรรมทั้งนั้น และกรรมนี้แหละที่จะยังผลให้ต้องไปเกิดอีก เป็นจักรแห่งปฏิภังคสมุปบาท ย่อมหมุนไปให้เผชิญกับนานาภยันตรายอย่างไม่รู้จบได้ ดังนั้นเพื่อให้พ้นจากการที่จะต้องไปท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏทุกขณะที่เราเห็น พึงใช้สติกำหนดรู้ซึ่งการเห็นนั้นว่า “เห็นหนอๆ” เมื่อรูปารมณปรากฏขึ้นมา ให้กำหนดเห็นหนอ การที่ผู้ปฏิบัติหรีตาสง หรือ ลืมตาเพียงครั้งเดียวจะเห็นเพียงสักแต่ว่ารูปเป็นรูปปรมาณัลล้วนๆ ปราศจากสมมติบัญญัติ

การได้ยินเสียง : ขณะที่ได้ยิน ก็มีแต่รูปแต่นามเท่านั้น การได้ยินนั้นย่อมอาศัยโสทปสาทกระทบกับเสียงซึ่งเป็นรูปด้วยกันทั้งคู่ จากการกระทบนี้จึงทำให้เกิดนาม คือการรู้ในการได้ยินเพื่อให้รู้ในความจริงข้อนี้ พึงกำหนดในขณะที่ได้ยินว่า “ได้ยินหนอๆ” เพราะคลื่นเสียงมีความถี่สูงเป็นคลื่นต่อคลื่นมีไซคลื่นเดียวกันมีการเกิดดับต่อเนื่องกันไม่ขาดสาย ถ้าผู้ปฏิบัติตั้งใจกำหนดให้ได้อารมณ์ปัจจุบัน

การได้กลิ่น : คือ เมื่อกลิ่นกระทบจมูกเกิดความรู้สึกขึ้น พึงกำหนดว่า “ได้กลิ่นหนอฯ” เพียงสักแต่ว่าได้กลิ่นเท่านั้นไม่ให้เลยไปกว่านี้ เพราะถ้าไม่หยุดเพียงเท่านี้ กิเลสก็สามารถเข้าได้ เพียงสักแต่ว่า รู้กลิ่นเท่านั้นไม่ปรุงแต่งต่อเติมเสริมงานให้กำหนดเพียงเท่านั้น

การลิ้มรส : คือ เมื่อลิ้นกระทบกับรสเกิดความรู้สึกขึ้น พึงกำหนดว่า “รู้รสหนอฯ” เพียงสักแต่ว่าได้ลิ้มรสเท่านั้นไม่ให้เกินเลยไปกว่านั้น เพราะถ้าไม่หยุดเพียงเท่านี้ กิเลสก็สามารถเข้าได้ เพียงสักว่าลิ้มรสเท่านั้นไม่ปรุงเสริมแต่งเติมต่อไป

การถูกต้องสัมผัส : การถูกต้องกระทบสัมผัสทางกายนั้น ส่วนของร่างกายที่หล่อด้วยโลหิต ย่อมมีความใสอยู่ชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่า “กายปสาท” เมื่อกายปสาทนี้ได้ถูกกระทบสัมผัส ไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ตาม กายวิญญาณจิต ก็ย่อมเกิดรู้ซึ่งการกระทบสัมผัสนั้นๆ ทันทีที่กายปสาทที่เป็นรูปเมื่อได้ถูกกระทบจนเกิดความรู้รูปรนาม แล้วพึงกำหนดให้ทันรู้ซึ่งการถูกกระทบนั้นๆ ว่า “ถูกหนอฯ” ให้กำหนดเพียงสักว่าเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป เป็นเช่นนั้นเอง

การกำหนดรอบสติปัฏฐานทั้ง ๔

องค์ประกอบของสติปัฏฐานทั้ง ๔ ประการ ดังกล่าวนี เป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นทางกายทางเวทนา ทางจิต และทางธรรม (กาย เวทนา จิต ธรรม) ซึ่งโยคีบุคคลพึงมีโยนิโสมนสิการตั้งสติกำหนดรู้เห็นสภาวะธรรมดังกล่าวของรูปนาม สังขารตามความเป็นจริงไม่ให้คลาดเคลื่อนไปจากปัจจุบันอารมณ์ ไม่เผลอ ไม่ลงลึม ไม่ขาดสติ แนวทางปฏิบัติวิปัสสนา “พอง-ยุบ” หรือ พองหนอ ยุบหนอ ไม่ให้ตามลมหายใจ ถึงแม้ลมหายใจจะเป็นเหตุเป็นปัจจัย เป็นสมุฏฐานพอง-ยุบ จะเป็นผลก็ตาม ผู้ปฏิบัติไม่ต้องใส่ใจพิจารณาเหตุปัจจัยดังกล่าว เพียงแต่ตามรู้อาการเคลื่อนไหวขึ้นลงของท้องเท่านั้น ท้องมีอาการพองที่เป็นรูปปรมาณก็กำหนด “พองหนอ” เป็นคั่น ธาตุทั้ง ๔ ได้แก่ ปฐวีธาตุ เตโชธาตุ อาโปธาตุ และวาโยธาตุ ต่างเป็นรูปปรมาณก็กำหนดรู้อาการพองของท้องว่า “พองหนอ” นี้เป็น นามปรมาณ

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เมื่อมีจิตฟุ้งซ่านก็กำหนดตามว่า “ฟุ้งหนอฯ” หลายๆ ครั้ง อาการฟุ้งจะค่อยๆ จางไปๆ จนหายไปที่สุดในที่สุด สติเจตสิกนี้ มีอิทธิพลสูงมาก การที่จิตฟุ้งซ่านนี้อุทฺธจเจตสิก และองค์ธรรมคือโมหเจตสิกต่างก็เป็นอกุศล สติเจตสิกเป็นผู้ควบคุมบัญชาการเป็นกุศลทำให้ความฟุ้งซ่านค่อยๆ ลดลงไปจางไปจนหาย พออาการฟุ้งหายไปผู้ปฏิบัติก็กลับมากำหนด “พอง-ยุบ” ต่อไม่ใช่กำหนดฟุ้งหนอครั้งเดียวแล้วหันมากำหนด พอง-ยุบ

ดังจะเห็นได้ว่า การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานนั้น เป็นการติดตามดูการทำงานของจิตที่มีหน้าที่รับอารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ที่เป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม แต่ธรรมชาติของจิตจะมีแนวโน้มเป็นอกุศลมีกิเลส คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ผู้ปฏิบัติเมื่อเข้าปฏิบัติธรรมเพื่อ

ประหณกิเลสขณะตั้งสติกำหนดตามอาการอยู่นั้นจิตปราศจากกิเลสก็เป็นกุศล ส่วนหน้าที่ของสติเป็นตัวควบคุมจิต ฉะนั้น ถ้าผู้ปฏิบัติไม่กำหนดตามแล้ว ก็ไม่ประกอบด้วยสติเป็นการรู้เฉยๆ หรือรู้ด้วยโมหะตามสภาวะนี้^{๑๕}

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นเรื่องสงบไม่ใช่เรื่องยุ่ง เย็นใจตลอดเวลา การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นการปฏิบัติธรรมชั้นสูงสุดของพระพุทธศาสนา เป็นการปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ ถึงขั้นต้อย่างแท้จริง

ถ้าผู้ใดประมาทขาดการกำหนดติดต่อกัน ผู้นั้นจะได้ผลช้า อาจจะเลยไปถึง ๕ วัน ๑๕ วัน หรืออาจจะไม่ได้ผลเลยก็เป็นได้

ถ้าผู้ใดไม่ประมาท ผู้นั้นจะได้ผลดี โดยไม่นานเลย ประมาณ ๒-๓ วันเท่านั้น^{๑๖}

อานิสงส์ของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

๑. เพื่อความบริสุทธิ์แห่งจิตของสัตว์ทั้งหลาย
๒. เพื่อระงับความเศร้าโศก และความคร่ำครวญ
๓. เพื่อดับความทุกข์ และความโทมนัส
๔. เพื่อบรรลุนิพพาน คือ อริยมรรค
๕. เพื่อเห็นแจ้งพระนิพพาน

ผลของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีอยู่ ๕ อย่างคือ

๑. เป็นผู้มีสติสมบูรณ์
๒. เป็นผู้มีสுகดีโลกสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า
๓. เป็นอุปนิสัยติดตามตัวในภพนี้และภพหน้า
๔. เวลาใกล้จะตาย เป็นผู้ไม่หลงตาย จะมีสติตลอดเวลา
๕. เมื่อปฏิบัติ ๗ ปี ถ้าอินทรีย์แก่กล้าจะได้เป็นพระอรหันต์ หรือเป็นพระอนาคามี หรือ ไม่ก็สามารถบรรลุมรรคผลขั้นใดขั้นหนึ่งได้ในชาตินี้^{๑๗} และผู้หนึ่งผู้ใดในเหล่าพุทธ

^{๑๕} พระสมภาร สมภาโร (ทวีรัตน์), ธรรมภาคปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓๔.

^{๑๖} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โศภน ป.ธ. ๘), วิธิตามทานและวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘, (ม.ป.ท., ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

^{๑๗} กัททันตะ อาสภมหาเถระ, คร., หลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท แพลเน็ต จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า ๑๖.

บริษัทเจริญ (สติปัญญา ๔ เหล่านี้) โดยลำดับแห่งภาวนา พึงหวังได้ พึงปรารถนาได้ เป็นอย่าง
แน่นอน^{๑๒๘}

การไหว้พระก่อนปฏิบัติกรรมฐาน^{๑๒๙}

อิมีนา สักการณะ, พุทชัง อะภิปุชะยามะ

อิมีนา สักการณะ, รัมมัง อะภิปุชะยามะ

อิมีนา สักการณะ, สังฆัง อะภิปุชะยามะ

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา พุทชัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ. (กราบ)

สุวากขาโต ภะคะวะตา รัมโม รัมมัง นะมัสสามิ. (กราบ)

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สังฆังนะมามิ. (กราบ)

(นำ) หันทะ มะยัง พุทธัสสะ ภะคะวะโต ปุพพะภาคะนะมะการัญเจะ พุทธานุสสะติ
นะยังจะ กโรมะ เส.

(รับ) นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ. (ว่า ๓ จบ)
อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะ วิทู,
อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวาติ ฯ

(หมอบกราบลงว่า)

กาเยนะ วาจาเย วะ เจตะสา วา พุทธะ กุกัมมัง ปะกะตัง มะชา ยัง

พุทโธ ปะฐักคัณหะตุ อังจะยันตัง กาลันตะเร สังวะริตุง วะ พุทธะ.

(นำ) หันทะ มะยัง รัมมานุสสะตินะยัง กะโรมะ เส.

(รับ) สุวากขาโต ภะคะวะตา รัมโม, สันติญฺฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก
ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญู หิติ ฯ

(หมอบกราบลงว่า)

กาเยนะ วาจาเย วะ เจตะสา วา รัมเม กุกัมมัง ปะกะตัง มะชา ยัง

รัมโม ปะฐักคัณหะตุ อังจะยันตัง กาลันตะเร สังวะริตุง วะ รัมเม.

(นำ) หันทะ มะยัง สังฆานุสสะตินะยัง กะโรมะ เส.

(รับ) สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อสุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,

^{๑๒๘} ธนิต อยู่โพธิ์, สติปัญญาสำหรับทุกคน, (กรุงเทพ มหานคร : โรงพิมพ์ประจักษ์, ๒๕๑๘), หน้า ๒๓๑.

^{๑๒๙} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ป.บ. ๘), ธีรทานและวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘,
(ม.ป.ท., ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

ญาอะปะฎิปปินโน ณะกะวะโต สาวะกะสังโฆ, สามิจิปะฎิปปินโน ณะกะวะโต
สาวะกะสังโฆ, ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา,เอสะ ณะกะวะโต
สาวะกะสังโฆ, อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย อัญชะลีกะระณีโย, อะนุตตะรัง
ปัญญักเขตตัง โลกัสสาติ ฯ

(หมอบกราบลงว่า)

กาเยนะ วาจาเยนะ เจตะสา วา สังฆะ กุกัมมัง ปะกะตัง มะยา ยัง
สังโฆ ปะฎิภักคิณหะตุ อัจจะยันตัง กาลันตะเร สังวะริตุง วะ สังฆะ.

คำแผ่ส่วนบุญส่วนกุศล

ทุกครั้ง หลังจากการเลิกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ให้สวดบทแผ่เมตตา, แผ่ส่วน
บุญส่วนกุศล ดังนี้

อิทัง เม ปุญญะภากัง สัพพะสัตตตานัง เทมิ^{๑๐๐}

ข้าพเจ้า ขออุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศล ที่ได้บำเพ็ญมานี้ให้แก่ บิดา มารดา ครู อาจารย์
ท่านผู้มีพระคุณ ท่านผู้มีบุญคุณทุกๆ ท่าน เจ้ากรรมนายเวร ญาติพี่สางทั้งหลาย เทพบุตร
เทพธิดาทุกๆ องค์ ของได้อนุโมทนาในส่วนบุญกุศลที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญมานี้ สัตว์ทั้งหลายที่
ถึงทุกข์ ขอให้พ้นจากทุกข์ ที่ถึงสุขอยู่แล้ว ขอให้สุขยิ่งขึ้น ขึ้นไปด้วยกันทุกท่านทุกคน ทุกตน
เทอญ ฯ

ต่อด้วยไหว้พระ ทุกครั้งที่เลิกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน จะเห็นได้ว่า ในการปฏิบัติ
วิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งเป็นแนวทางพระพุทธศาสนา แม้พุทธบริษัทมีความต้องการความสำเร็จ
และประโยชน์ที่พึงจะได้รับ ต่างมุ่งหวังและคาดหมายของแต่ละบุคคลย่อมไม่เหมือนกัน ทั้งนี้
เพราะเกิดจากความเชื่อ แรงจูงใจต่างกัน ดังกล่าวแล้วเรื่องจริต ๖ ประการ ถ้าศึกษาให้อ่องแท้แล้ว
ทุกคนต่างก็เป็นทาสของจริตคือมีแนวคิดไปต่างๆ นานา แต่ประโยชน์ที่จะพึงได้รับ และความ
พึงใจ ย่อมก่อให้เกิดความคาดหวังได้

จากเนื้อหาสาร (Message) เกี่ยวกับธรรมะที่ถูกนำมาเผยแผ่วันธรรมสวนะที่สำคัญๆ
จะสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน หลัก ๆ กล่าวคือ ส่วนหนึ่งเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับตัวเนื้อหา
ธรรมะ และการปฏิบัติ ซึ่งธรรมะต่างๆ ที่คัดเลือกนำมาเผยแผ่มักจะเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐาน
ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของประชาชน เพื่อให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข และอยู่

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในการเปิดรับเนื้อหาธรรมะ ของประชาชนในวันธรรมสวนะ ว่าประชาชนเปิดรับเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะในประเด็นเรื่องอะไรบ้าง มากน้อยเพียงใด และในการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้นำงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบในการศึกษาค้นคว้า เพื่อให้งานสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นอกจากทฤษฎีที่นำมาเป็นกรอบในการวิจัยในครั้งนี้แล้ว ยังมีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับสื่อในการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ ดังนี้

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ

เวนเนอร์ (Wenner)^{๑๑๑} ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อ เพื่อประโยชน์และความพึงพอใจในการบริโภคข่าวสาร โดยสร้างออกมาเป็นแผนที่แสดงความพึงพอใจ ในการบริโภคข่าวสาร (Media News Gratifications Map) ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๔ กลุ่ม คือ

๑. Orientational Gratifications หมายถึงการใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ทางด้านข้อมูลเพื่อการอ้างอิง และเพื่อเป็นแรงเสริมในความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม รูปแบบของความต้องการที่แสดงออกมา ได้แก่ การติดตามข่าวสาร การได้มาซึ่งข้อมูลเพื่อช่วยในการตัดสินใจ (Decisional Utility) หรือเพื่อช่วยในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (Vote Guidance) เป็นต้น

๒. Social Gratifications เป็นการใชข่าวสารหรือเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลเกี่ยวกับสังคมซึ่งรับรู้จากข่าวสารเข้ากับเครือข่ายส่วนบุคคล ของปัจเจกชน เช่น การนำข้อมูลไปใช้ในการสนทนากับผู้อื่นใช้เป็นข้อมูลเพื่อการชักจูงใจ เป็นต้น

๓. Para - social Gratifications หมายถึง กระบวนการใช้ประโยชน์ข่าวสาร เพื่อดำรงเอกลักษณ์ของบุคคล หรือเพื่อการอ้างอิงผ่านตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสื่อหรือปรากฏในเนื้อหาของสื่อ เช่น การยึดถือ หรือความชื่นชมผู้อ่านข่าวเป็นแบบอย่างในทางพฤติกรรม เป็นต้น

^{๑๑๑} Lawrence A. wenner, “The Nature of News Gratifications,” in *Current Perspectives in Media Gratifications Research* (eds.) Karl Erik Rosengren, Lawrence A. wenner, and Philip Palmgreen (Beverly Hills : Sage Publications, ๑๙๘๕), pp. ๑๗๑ – ๑๙๓.

๔. Para- orientational Gratifications หมายถึง กระบวนการใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ในการลด หรือผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์หรือเพื่อปกป้องตนเอง เช่น เป็นการใช้เวลาให้หมดไป เพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน เพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงพอใจอย่างอื่น เป็นต้น

โรบินสัน (Robinson)^{๑๓๒} ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของผู้รับสารกับการใช้สื่อ และระดับความรู้ทางด้านข้อมูลข่าวสารของบุคคล พบว่า กลุ่มคนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน จะใช้สื่อและมีระดับความรู้ในเรื่องข้อมูลข่าวสารต่างกันไปด้วย กล่าวคือ กลุ่มคนที่มีความรู้สูง เป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ด้านข้อมูล ข่าวสารดี และจะเพิ่มความรู้ทางด้านนี้ของตนให้มากขึ้นโดยการใช้สื่อมวลชน

แซร์ (Sears) และ ฟรีดแมน (Freedman)^{๑๓๓} พบว่า ระดับการศึกษาและระดับชั้นทางสังคมเป็นตัวแปรด้านบุคคลที่ทำนายพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนที่ดีที่สุดโดยตัวแปรตัวหลังใช้อาชีพเป็นเครื่องชี้

โรเซนเกรน (Rosengren)^{๑๓๔} ได้ศึกษาความสัมพันธ์กันระหว่างประโยชน์กับความพึงพอใจ พบว่า ทั้ง ๒ ค่า มีความสัมพันธ์กันในแง่ที่ว่า ประโยชน์สามารถนำไปสู่ความพึงพอใจ และความพึงพอใจอาจได้รับจากประโยชน์ เพราะฉะนั้น นักวิจัยอาจศึกษาเฉพาะตัวหนึ่งตัวใดโดยมีเป้าหมายถึงทั้ง ๒ ตัวก็ได้

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ

พระมหาสารวย จารุณโณ (บุญส่ง)^{๑๓๕} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ผลในการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคม ณ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร.” : ศึกษาเฉพาะกรณีของพุทธศาสนิกชนผู้มาปฏิบัติธรรมใน

^{๑๓๒} Joho P. Robinson, “Mass Communication and Information Diffusion.” In Kine and Tichenor, **Current Perspectives in Mass Communication Research** (London : Sage Publications, ๑๙๗๒), p. ๗๒.

^{๑๓๓} David O. Sears and Jonathan L. Freedman, “Selective Exposure to Information : A Critical Review,” **Public Opinion Quarterly** ๑๓ (Spring ๑๙๖๗) : ๑๙๔-๒๑๓.

^{๑๓๔} Karl Erik Rosengren. “Uses and Gratifications : A Paradigm Outlined,” in the **Uses of Mass Communications : Current Perspectives on Gratifications Research**, eds. J.G. Blumler and Katz (Beverly Hills : Sage, ๑๙๗๔), pp. ๒๖๕ – ๒๘๕.

^{๑๓๕} พระมหาสารวย จารุณโณ (บุญส่ง), “ศึกษาความสัมพันธ์ผลในการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ณ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร,” **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑ - ๒.

ระหว่างปี ๒๕๔๑ ถึง ๒๕๔๒ และผู้มาร่วมทำกิจกรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ ๘ คำ ๑๕ คำหรือ ๑๔ คำ) วันเสาร์ – วันอาทิตย์ วันหยุดราชการ หรือวันนักขัตฤกษ์ พร้อมทั้งผู้ที่มีส่วนร่วมกิจกรรมในวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความสัมฤทธิ์ผลในการเปิดรับสารด้านธรรมะเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อมรวมถึงปัจจัยต่างๆที่มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารด้านธรรมะ เพื่อการพัฒนาจิตใจ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับปรุงชุมชนให้ดีขึ้น และการนำข่าวสารด้านธรรมะไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสังคมต่อไป

จากการศึกษาดังกล่าวพุทธศาสนิกชนให้ข้อเสนอแนะว่าต้องการให้มีสถานที่ปฏิบัติธรรมให้มากขึ้น พระสงฆ์ควรประยุกต์หลักธรรมให้ทันสมัยเป็นที่น่าสนใจของประชาชนทุกระดับชั้น และเพิ่มรายการธรรมะทางวิทยุ และโทรทัศน์มากกว่าที่เป็นอยู่ แก่ใจภาพพจน์การเสนอข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ให้เหมาะสม และควรให้มีการเปิดโอกาสให้สาธุชนผู้มาปฏิบัติธรรมได้สอบถามข้อข้องใจ หลังจากฟังธรรมะและปฏิบัติธรรมเสร็จแล้ว จะเป็นประโยชน์ในการนำผลไปใช้ในการวางแผนกำหนดยุทธวิธีการสื่อสารด้านพุทธธรรม เพื่อความเจริญด้านธรรมแห่งพระพุทธศาสนา

พระปลัดสุบิน วิจริบุญ (สิงห์ทอง)^{๓๖} “การศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมของผู้ฟังรายการธรรมะจากสถานีวิทยุกองพันทหารม้าที่ ๒ : รายการเสียงธรรมจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้ฟังรายการธรรมะ พฤติกรรมการรับฟังรายการความพึงพอใจการใช้ประโยชน์จากการรับฟังรายการและศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้ฟังรายการธรรมะกับพฤติกรรมการรับฟัง

จากการทดสอบสมมติฐานเพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ใช้การวิจัยครั้งนี้ พบว่าลักษณะทางประชากรศาสตร์กับพฤติกรรมของผู้ฟังรายการเสียงธรรมจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจากสถานีวิทยุกองพลทหารม้าที่ ๒ พบว่า เพศ อายุ อาชีพรายได้ และการศึกษา มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการรับฟังรายการเสียงธรรมจากสถานีวิทยุกองพลทหารม้าที่ ๒

^{๓๖} พระปลัดสุบิน วิจริบุญ (สิงห์ทอง), “ การศึกษาพฤติกรรมของผู้ฟังรายการธรรมะจากสถานีวิทยุกองพลทหาร ม้าที่ ๒ : รายการเสียงธรรมจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ก.

พระมหากานนท์ พุทธิเมธี (พิลาพันธ์)^{๓๓๖} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจต่อนิตยสารพุทธจักรของสมาชิก และนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงผลสัมฤทธิ์ในการใช้ประโยชน์จากการอ่านนิตยสารพุทธจักร และความพึงพอใจต่อการอ่านการนำไปใช้ประโยชน์ของสมาชิก และนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพร้อมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ในการใช้ประโยชน์กับความพึงพอใจ เป็นการสำรวจข้อมูลเสนอต่อมหาวิทยาลัย (คณะผู้จัดทำนิตยสารพุทธจักร) จะได้ใช้เป็นแนวทางแก้ไขปรับปรุงพัฒนาการสื่อสารงานประชาสัมพันธ์ด้านนิตยสารพุทธจักร ให้ตรงกับความต้องการของสมาชิกและนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อจะเอาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสมกับเหตุการณ์

ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับนิตยสารพุทธจักรที่สมาชิกและนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยส่วนใหญ่ประสบคือ ปัญหาด้านการไม่ได้รับนิตยสารพุทธจักรตามกำหนด เนื่องจากนิตยสารออกล่าช้า ปัญหาด้านการจัดส่งล่าช้า ปัญหาที่ไม่มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายประชาสัมพันธ์ตามวิทยาเขตต่างๆ คู่มือรับผิดชอบงานประชาสัมพันธ์ในส่วนนี้ และปัญหาด้านขาดบทความหรือคอลัมน์ ที่เหมาะสมกับเยาวชนและประชาชนทุกระดับ

พระมหาสาธิต หวานคำ^{๓๓๗} ได้ทำการการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในงานสวัสดิการสังคม : ศึกษากรณีพระสงฆ์ที่ได้รับรางวัลดีเด่น.” ครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อทราบถึงบทบาทของพระสงฆ์แนวทางของพระสงฆ์ในการให้สวัสดิการสังคม และปัจจัยเกื้อหนุนต่อการทำงานทาง ด้านสวัสดิการสังคม อีกทั้งปัจจัยที่เป็นปัญหาการปฏิบัติงาน รวมถึงวิธีแก้ไขในการให้บริการสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์ดีเด่น บทบาทของพระสงฆ์ในงานด้านสวัสดิการสังคม ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ด้านสุขภาพ ด้านบริการสังคม ด้านที่อยู่อาศัย ด้านความมั่นคง และด้านนันทนาการ พระสงฆ์ได้ให้บริการสังคมอันเกิดมาจากการตระหนักในปัญหาของสังคมที่ได้รับความเดือดร้อน จากสภาวะทางสังคมในรูปแบบต่างๆ ที่มีผลกระทบ

^{๓๓๖} พระมหากานนท์ พุทธิเมธี (พิลาพันธ์), “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจต่อนิตยสารพุทธจักรของสมาชิกและนิสิตมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ก – ข.

^{๓๓๗} พระมหาสาธิต หวานคำ, “บทบาทของพระสงฆ์ในงานสวัสดิการสังคม : ศึกษากรณีพระสงฆ์ที่ได้รับรางวัลดีเด่น.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการแรงงานและสวัสดิการสังคม (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๒), หน้าบทคัดย่อ.

ต่อประชาชน พระสงฆ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจึงได้ตระหนักต่อสภาพปัญหาเหล่านั้น โดยเข้าไปช่วยเหลือบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนเหล่านั้น

ฉะนั้นผู้ศึกษาจึงมีความเห็นว่า พระสงฆ์ควรตระหนักในหน้าที่ ๒ ประการ เป็นสำคัญคือ หน้าที่หรือบทบาทตามพุทธโอวาท และหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม จึงควรร่วมมือกับอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ในฐานะเป็นผู้นำของสังคม อีกทั้งทำความเข้าใจอย่างจริงจังและถูกต้องในความเป็นพระสงฆ์ ตลอดจนการพิจารณาสมณศักดิ์ ก็ควรพิจารณาการที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ทั้ง ๒ ประการ โดยไม่คำนึงการสร้างแต่ศาสนสถานหรือการสร้างถาวรวัตถุอย่างเช่นในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเหตุให้มีการระดมทุนหรือปัจจัยในรูปแบบต่างๆ จนเป็นต้นเหตุให้ประชาชนเดือดร้อน อีกทั้งควรร่วมมือและประสานงานต่างๆ กับทั้งหน่วยงานภาครัฐเอกชน ตลอดจนประชาชนทั่วไปทั้งในระดับองค์กรและในระดับบุคคล เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งในระดับมหภาคและจุลภาคโดยทั่วถึง

พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก)^{๓๓๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต.” จากงานวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีมนุษย์บริโภคอยู่ทุกวัน ตั้งแต่ตื่นนอนจนกระทั่งหลับ ว่าอายตนะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างไร เพราะการเรียนรู้โลกทั้งหมด มนุษย์เรียนรู้ได้โดยอาศัยอายตนะเท่านั้น แต่อายตนะนั้นมีขอบเขตจำกัดในการเห็น การได้ยิน แต่ความต้องการอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ไม่ที่สิ้นสุด มนุษย์จึงพัฒนาเครื่องมือที่ช่วยในการดู การฟังทำให้สามารถรับรู้เรื่องราวต่างๆ ได้ทั่วโลกในระยะเวลาอันรวดเร็ว แต่เรื่องราวที่รับรู้ย่อมมีทั้งคุณและโทษ ถ้าไม่รู้จักเลือกรับเลือกพิจารณาที่จะรับรู้ เมื่ออายตนะมีความสำคัญอย่างนี้ มนุษย์รู้จักควบคุมหรือพัฒนาอายตนะให้เกิดประโยชน์อย่างไร ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๕ บท จึงเสนอแนะให้มีการส่งเสริมการศึกษาและสอนวิธีฝึกสติตามแนวของมหาสติปัฏฐานสูตรได้มาก เพราะผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติดีแล้ว สามารถพัฒนาตนเองให้ไปสู่ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปได้

^{๓๓๕} พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก), “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า บทคัดย่อ.

บุษราคัม เอี่ยมอำไพ^{๑๑๑} การวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารจากสถานีวิทยุ จส. ๑๐๐ และการเป็นสมาชิกชมรม จส.๑๐๐.” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการรับฟังสถานีวิทยุ จส. ๑๐๐ ของคนกรุงเทพฯ ฯ ศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ จส. ๑๐๐ รวมทั้งศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารและการเป็นสมาชิกชมรม จส.๑๐๐

จากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า คุณลักษณะทางประชากรศาสตร์อันได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ รายได้ และระดับการศึกษา การใช้ประโยชน์จากข่าวสารที่ได้รับและความพึงพอใจที่มีต่อสถานีวิทยุ จส. ๑๐๐ มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารจากสถานีวิทยุ จส. ๑๐๐ และการเป็นสมาชิกชมรม จส.๑๐๐ ยิ่งไปกว่านั้น การเปิดรับข่าวสารจากสถานีวิทยุ จส.๑๐๐ มีผลต่อการเป็นสมาชิกชมรม จส.๑๐๐ ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ พฤติกรรมการฟังวิทยุของคนกรุงเทพฯ โดยเฉพาะการฟังวิทยุ จส.๑๐๐ พบว่า เนื่องจาก จส.๑๐๐ เป็นวิทยุเฉพาะคลื่นซึ่งเน้นในเรื่องการให้ข้อมูลข่าวสารการจราจร ดังนั้น เวลาที่คนส่วนใหญ่ฟังจะเป็นเวลาที่อยู่ระหว่างการเดินทาง ซึ่งเป็นช่วงที่มีปัญหาการจราจรทั้งเช้า และ เย็น และจากการศึกษาครั้งนี้จะเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ในครั้งต่อไป และผลการศึกษางานบางส่วนสามารถใช้เป็นข้อมูล ในการปรับปรุงรูปแบบการดำเนินรายการให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ฟังได้

ชยาภรณ์ ตามไทย และคณะ,^{๑๑๒} การศึกษาเรื่อง “ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของอาจารย์สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.” ความมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์ถึงระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานปัจจัยต่าง ๆ ที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน รวมตลอด ถึงปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของอาจารย์สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โดยกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา คืออาจารย์ราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ที่ปฏิบัติหน้าที่ประจำ

จากการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของอาจารย์สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาแยกพิจารณาเป็น ๒ ปัจจัยใหญ่ๆ คือ

^{๑๑๑} บุษราคัม เอี่ยมอำไพ, “ปัจจัยที่มีต่อการเปิดรับข่าวสารจากสถานีวิทยุ จส. ๑๐๐ และการเป็นสมาชิกชมรม จส. ๑๐๐.” วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๑๒} ชยาภรณ์ ตามไทย และคณะ, “ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของอาจารย์สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา” ภาคนิพนธ์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๕), หน้าบทคัดย่อ.

- ปัจจัยด้านบุคคล พบว่าเกือบทุกมติดีกเว้น มิติด้านการฝึกอบรม รายได้อื่นและความคิดที่จะเปลี่ยนงานไม่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

- ปัจจัยด้านองค์การ พบว่า ทุกมิตีมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน โดยทิศทางของความสัมพันธ์เป็นไปในทิศทางเดียวกันเชิงบวก โดยเมื่อพิจารณามิติต่าง ๆ ในปัจจัยด้านองค์การพบว่า มิติตความก้าวหน้าในอาชีพ ผลประโยชน์ตอบแทน ความสำเร็จของงาน และการก้าวหน้าที่มีอิทธิพลหรืออำนาจในการอธิบายความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของอาจารย์สถานบันราชภัฏฯ ตามลำดับ

ปิ่นนัดดา นพพานวัน^{๑๑๒} ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย.” ซึ่งสรุปได้ว่า พระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ไม่มีการวิจัยประเมินผลในการเผยแพร่ธรรมะเพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน หรือพื้นฐานของผู้ฟังแต่กลุ่มเป้าหมาย และสถาบันสงฆ์มีการประชาสัมพันธ์และการใช้สื่อมวลชน ในการเผยแพร่ธรรมะในปริมาณน้อยมาก และขาดการประสานความร่วมมือจากหลายฝ่าย และพบว่า ในการศึกษากระบวนการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ พระสงฆ์บางรูปที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของประชาชนในปัจจุบัน การเผยแพร่ธรรมะเป็นที่น่าสนใจและน่าเลื่อมใส

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบวิธีการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะนั้นนับตั้งแต่สุโขทัยจนถึงปัจจุบัน เริ่มจากการใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลโดยมีพระมหากษัตริย์ และพระภิกษุสงฆ์เป็นหลัก ต่อมีการใช้หนังสือ สิ่งพิมพ์ธรรมะและโสตทัศนูปกรณ์ในการศึกษาสมัยใหม่เข้ามาช่วย อีกทั้งมีการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อมวลชนแหล่งต่าง ๆ มากยิ่งขึ้นด้วย และได้มีการพัฒนารูปแบบวิธีการเผยแพร่ธรรมะจากการเทศน์ตามประเพณีดั้งเดิม มาสู่การบรรยายธรรมะ สนทนาธรรม ปาฐกถาธรรม และการจัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนา

การใช้สื่อในการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์และวัดต่าง ๆ พบว่า ส่วนใหญ่ยังคงใช้เพียงเครื่องขยายเสียงเป็นหลัก มีแต่วัดพระธรรมกายเท่านั้นที่มีการใช้สื่อและโสตทัศนูปกรณ์สมัยใหม่อย่างสมบูรณ์แบบ

^{๑๑๒} ปิ่นนัดดา นพพานวัน, “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้าบทคัดย่อ.

ผศ.บำรุง สุขพรรณ^{๑๑๑} ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการรับข่าวจากสื่อมวลชนของพระสงฆ์มีอิทธิพลต่อการเผยแพร่ และพัฒนาความคิดจิตใจของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของสำนักงานพัฒนาชุมชนเขต ๔ (จังหวัดอุตรธานี)” ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนของพระสงฆ์ในเขตพัฒนาชุมชนซึ่งอยู่ในท้องถิ่นชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๒) เพื่อศึกษาผลของการรับข่าวสารจากสื่อมวลชน ที่มีต่อระดับ ความรู้ ทักษะคติชนบทรณนิยมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม ศาสนาความคิดจิตใจของพระสงฆ์ในชนบทที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เทศนาสั่งสอนอบรมประชาชน และเป็นผู้นำประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น

๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการรับข่าวสารของสื่อแต่ละประเภทของพระสงฆ์ในเขตพัฒนาชุมชนชนบทไทย

๔) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของสื่อประเภทต่างๆ ที่เข้าถึงพระสงฆ์และเกิดการยอมรับข่าวสารของพระสงฆ์ และมีผลต่อความคิดจิตใจการพัฒนาท้องถิ่นโดยตรง ซึ่งจะมีผลในการเผยแพร่และถ่ายทอดไปยังประชาชนในชนบท

๕) เพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาท้องถิ่นของพระสงฆ์ที่มีส่วนรับผิดชอบต่อการพัฒนาท้องถิ่นและร่วมมือกับทางราชการในการพัฒนาท้องถิ่น

๖) เพื่อแสวงหารูปแบบความคิดรวบยอดหรือแนวความคิด (Concept) และกระบวนการทัศน์(Paradigm) ที่จะเผยแพร่ข่าวสารไปยังพระสงฆ์ เพื่อใช้เป็นสื่อบุคคลเผยแพร่ข่าวสารในการพัฒนาเพื่อประโยชน์ของชุมชน (Public Interest)

รศ.บำรุง สุขพรรณ^{๑๑๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาศาภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างระบบการบริหารการศึกษาของสงฆ์ สํารวจข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการศึกษาของสงฆ์ในปัจจุบัน สํารวจความต้องการด้านการศึกษาของคณะสงฆ์และ

^{๑๑๑} ผศ.บำรุง สุขพรรณ, “พฤติกรรมการรับข่าวจากสื่อมวลชนของพระสงฆ์มีอิทธิพลต่อการเผยแพร่ และพัฒนาความคิดจิตใจของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของสำนักงานพัฒนาชุมชนเขต ๔ จังหวัดอุตรธานี.” คณะวารณศาสตรและสื่อสารมวลชน, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้าบทคัดย่อ.

^{๑๑๑} รศ.บำรุง สุขพรรณ, “การศึกษาศาภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์.” คณะวารณศาสตรและสื่อสารมวลชน, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้าบทคัดย่อ.

พระภิกษุ สามเณร และทราบแนวทางการพัฒนาการศึกษาของสงฆ์ อีกทั้งศึกษาถึงความแตกต่างระหว่างนักเรียน ที่อยู่ในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ กับการได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้ตรงความต้องการให้หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ส่วนหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญศึกษา และอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยสงฆ์ ศึกษาถึงความแตกต่างระหว่างนักเรียน นิสิตนักศึกษาที่อยู่ในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ กับการมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความพร้อมในการจัดการเรียนการสอน การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้ตรงตามความต้องการ รวมทั้งศึกษาความแตกต่างระหว่างความพร้อมในการจัดการเรียนการสอน กับการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้ตรงตามความต้องการตลอดจนศึกษาถึงความแตกต่างระหว่างนิสิตนักศึกษาที่อยู่ในสถาบันที่ต่างกัน กับการมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความพร้อมในการจัดการเรียนการสอน และการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้ตรงตามความต้องการ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างระบบการบริหารการศึกษาของ เป็นการศึกษาค้นคว้าเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้สอนและผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการศึกษาของสงฆ์ และศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา คือ พระภิกษุสามเณรที่ศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญศึกษา และอุดมศึกษามหาวิทยาลัยสงฆ์ สำหรับสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ร้อยละ และสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่ ค่าไคสแควร์ (Chi – Square)

ผลการวิจัยกลุ่มตัวอย่างผู้สอนหรือผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า โครงสร้างหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ควรกำหนดโครงสร้างหลักสูตรให้ชัดเจน โดยกำหนดระยะเวลาการศึกษาแต่ละหลักสูตรให้ชัดเจนเนื้อหาวิชาควรปรับปรุงให้ทันสมัยเอื้ออำนวยต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และควรเชื่อมโยงเนื้อหาวิชาของหลักสูตรกับสถานการณ์ปัจจุบัน อีกทั้งใช้เทคโนโลยี มาช่วยสอน การวัดผลควรปรับปรุงให้ได้มาตรฐานสากล

รศ.กิตติมา สุรสนธิ^{๑๑๕} ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน(Mass Communication) ว่าการสื่อสารมวลชนเป็นการสื่อสารกับคนจำนวนมากมีความเป็นสาธารณะ รวดเร็วกว้างขวาง และครอบคลุมผู้รับสารในพื้นที่ต่างๆ ได้มากกว่าการสื่อสารประเภทอื่นๆ และการสื่อสารมวลชน

^{๑๑๕} รศ. กิตติมา สุรสนธิ, ความรู้ทางการสื่อสาร, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๘๕.

ชนจึงมีองค์ประกอบที่มีลักษณะแตกต่างจากการสื่อสารทั่วไป คือ ผู้ส่งสารจะเป็นบุคคล หรือ กลุ่มบุคคลที่ตั้งก่อกำเนิดอยู่ในสถาบันหรือองค์กรสื่อสารมวลชน ข้อมูลข่าวสาร มีความหลากหลาย มากกว่า สื่อเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดจะถูกผลิตขึ้นมาในลักษณะอย่างเดียวกันจำนวนมาก เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วารสาร นิตยสาร หรือภาพยนตร์ เป็นต้น ผู้รับสารก็จะเป็นมวลชนที่มีความแตกต่างกันในเรื่องคุณลักษณะทางด้านประชากรศาสตร์ และ ไม่เป็นที่รู้จักของผู้ส่งสาร ด้วยคุณลักษณะของการสื่อสารมวลชนดังกล่าวจึงทำให้สื่อสารมวลชนมีความน่าเชื่อถือ น่าเลื่อมใส และทำหน้าที่เปรียบเสมือนผู้เฝ้าประตูที่จะคอยกั้นกรอง เรื่องราว เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์เกี่ยวข้องกับสาธารณชนโดยทั่วไป ความน่าเชื่อถือ ผลกระทบของสื่อสารมวลชนที่มีทั้งต่อบุคคลและต่อสังคม ดังนั้น เราจึงจำเป็นต้องศึกษาถือโครงสร้าง และระบบของสื่อสารมวลชนในสังคมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบสื่อมวลชนในระบบอำนาจนิยม เผด็จการนิยมแบบสังคมนิยม เสรีนิยม และระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งไม่ว่าสื่อมวลชนจะอยู่ในระบบใดก็ตาม แต่ก็จะมีหน้าที่ๆ สำคัญอยู่ ๔ ประการ คือ

หน้าที่ในการรายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้แก่ประชาชนได้ทราบ หน้าที่ในการให้การศึกษาประสานสัมพันธ์ส่วนต่าง ๆ ให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน หน้าที่ในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นชักจูงโน้มน้าวใจในประเด็นปัญหาเรื่องราวต่าง ๆ และหน้าที่ในการให้ความบันเทิง

ส่วนผลของการสื่อสารมวลชนที่เกิดขึ้นนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีทั้งผลในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งถือเป็นผลระดับเล็ก (Micro Level) และผลที่เกิดขึ้นกับระบบโครงสร้างของสังคมซึ่งเป็นผลระดับใหญ่ (Macro Level) ลักษณะของผลที่เกิดขึ้นนั้นอาจเกิดขึ้นทั้งในแง่ของสติปัญญา ความรู้ ทักษะคติ และพฤติกรรมของบุคคล เมื่อผู้รับสารได้รับสารแล้วย่อมมีปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นในด้านความรู้สึกรู้สึกนึกคิด อารมณ์ รวมไปถึงความรู้ความเข้าใจของผู้รับสารนั้นด้วย

ม.ร.ว.สมพร สุทัศนีย์^{๑๑๑} ได้กล่าวถึงเรื่อง มนุษย์สัมพันธ์ว่า เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการเข้ากับคน มนุษย์สัมพันธ์เป็นศาสตร์หมายถึง วิทยาการหรือความรู้ที่เป็นระบบระเบียบที่เชื่อถือได้ และสามารถศึกษาหาความรู้ได้อย่างมีระบบ ส่วนมนุษย์สัมพันธ์ที่เป็นศิลปะนั้น

^{๑๑๑} สมพร สุทัศนีย์, ม.ร.ว., มนุษย์สัมพันธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

หมายถึงการประมวลวิทยาการสาขาต่างๆ มาผสมกลมกลืนกันให้เป็นศิลปะในการต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวที่ต้องใช้ความสามารถ สติ ปัญญา ประสบการณ์ ความรู้ เวลา สถานที่ สถานการณ์ และกรณีแวดล้อมอื่น ๆ เช่น เหตุผลทางประเพณี วัฒนธรรมและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มาบูรณาการกันให้เกิดความเหมาะสม

อย่างไรก็ตามการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ทำให้ตนเองมีความสุข ผู้อื่นมีความสุข และสังคมมีประสิทธิภาพนอกจากจะประกอบด้วย การศึกษาและปรับปรุงตนเอง เข้าใจผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม แล้วยังรวมถึง “การให้และรับ” อย่างเหมาะสม หรือจะพูดให้เหมาะกับสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการแลกเปลี่ยนว่า “การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน” การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ในที่นี้มีได้หมายถึงการแลกเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของเพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมถึงการให้ความช่วยเหลือ ความเอื้ออาทร การให้เกียรติ การให้โอกาส การให้อภัย ฯลฯ และการให้ความรู้สึที่ดี ๆ ต่อกัน เช่น เคนกล่าวคำทักทายดวง ดวงถามทุกข์สุขเด่นและคนที่เด่นรักด้วย เป็นต้น

จากนั้น ยังได้กล่าวถึงเทคนิคการสร้างมนุษยสัมพันธ์ว่า เป็นกลวิธีในการติดต่อสัมพันธ์เพื่อสร้างความประทับใจ และความพึงพอใจให้เกิดแก่คนทั่วไปในสังคม ซึ่งอาจจะประมวลได้ ดังนี้.-

๑. ยิ้มแย้มแจ่มใส แม้ว่าบุคคลที่เรายิ้มด้วยเขาจะไม่ยินดีในร้าย ก็จงพยายามต่อไป
๒. พยายามศึกษาบุคคลอื่นให้ลึกซึ้ง ศึกษาภูมิหลังของเขาว่าเป็นคนภูมิภาคใด นับถือศาสนาอะไร เรียนจบอะไร มีปมเด่นปมด้อยอย่างไร เพื่อจะได้ปรับตัวให้เข้ากับเขาได้ง่าย โดยเฉพาะจะทำให้เราระวังการพูดจาไม่ให้กระทบปมด้อยของเขา และเลือกปมเด่นของเขา มาพูด

๓. รู้จักฟังให้มากกว่าการพูด การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นพูดทำให้บุคคลพอใจ เพราะเขารู้สึกว่าเขาได้รับความสำคัญ และการฟังทำให้เราได้รับประโยชน์มาก

๔. ศึกษาสภาพแวดล้อมในสังคมหรือในที่ทำงาน เพื่อให้ทราบว่ามีใครมีความขัดแย้งกับใครจะได้ระมัดระวังตัว ไม่พูดเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะการพูดเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งย่อมทำให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่พอใจได้

๕. ให้ความสำคัญแก่ผู้อื่น วิธีการที่แสดงว่าผู้อื่นสำคัญ มีดังนี้.-

๕.๑ พูดให้คนอื่นรู้ว่าเขาเก่ง ดี ร่ารวย มีเกียรติ หรือเป็นคนสำคัญ

๕.๒ แสดงกิริยาสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตนต่อเขา

๕.๓ ให้สิ่งที่ดีที่สุดแก่เขาให้โอกาสในการทำสิ่งต่างๆ ก่อนตัวเราเสมอถ้าทำได้

- ๕.๔ ปฏิบัติต่อผู้อื่นเยี่ยงบุคคลพิเศษ เช่น ให้นั่งเก้าอี้ที่ดีที่สุดเท่าที่มีอยู่เป็นต้น
๖. ไม่ควรทำตัวเด่นเกินไปหรือทำตัวเป็นผู้รอบรู้ แล้วแสดงความรู้ความสามารถไปหมดทุกเรื่อง ทำให้กลายเป็นคนที่ “น่าหมั่นไส้” คนอื่นไม่ชอบหน้าและการทำตัวเช่นนี้บางครั้งเป็นการทำงานข้ามหน้าผู้อื่นเพราะความอยากแสดงออกทำให้เป็นอันตรายยิ่ง
๗. ไม่ควรมีความมั่นใจจนเกินไปการแสดงความมั่นใจจนเกินไป คือจะไม่ยอมแพ้ใคร ไม่ค่อยจ้านในเหตุผลของผู้อื่น ส่วนมากเป็นลักษณะการแสดงความคิด คนที่มีความมั่นใจจนเกินไปจะกลายเป็นคนกล้าคิด กล้าทำ จนทำให้กลายเป็นคนดื้อดึง ก้าวร้าว ไม่มีคนชอบการแก้ไข คือ คิดว่ามีอีกหลายอย่างที่เราไม่รู้ คิดว่าคนอื่นจะต้องเก่งกว่าเรา ทำเป็นยอมเข้าข้างเพื่อจะได้รับความรักจากคนอื่น ๆ
๘. ควรวางตัวให้เหมาะสมกาลเทศะ และบุคคล ตัวอย่างของการรู้จักกาลเทศะ คือควร จะรู้ว่าเวลานั้นเป็นเวลาที่เราควรไปหาใคร หรือสนทนากับใคร และควรรู้ว่าสถานที่นั้นเป็นงานศพ งานเลี้ยง สังสรรค์ หรืองานพิธี สำหรับการรู้จักบุคคล คือ ต้องรู้ว่าบุคคลนั้น คือใคร มีฐานะ ตำแหน่งอะไร อยู่ในภาวะอย่างไร ควรจะทำตัวอย่างไร
๙. สร้างความประทับใจในการพูดเช่นสนใจเรื่องเดียวกับผู้ฟังมีอารมณ์ขันมีความจริงใจต่อกันพูดในสิ่งที่มีความประโยชน์สร้างสรรค์ พูดสุภาพอ่อนหวาน ไม่พูดคุยเรื่องของตนเองมากเกินไป รู้จักชมเชยยกย่องผู้พูดบ้าง แสดงเป็นผู้มีน้ำใจ ในทุกระดับ เป็นต้น^{๑๔๓}
- อรรพณ ปิณฑน์โอวาท^{๑๔๔} ได้กล่าวถึงวิธีการถ่ายทอดสาร ของพระพุทธเจ้าตามหลัก วาทวิทยาว่า วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า คือการต้องการให้ประชาชนผู้มีสติปัญญาแตกต่างกัน เข้าใจได้ง่ายที่สุด และจดจำได้ง่ายที่สุดง่าย ต่อการท่องจำ ง่ายต่อการบอกเล่าต่อๆ กันมา วิธีการที่สำคัญสรุปได้ ดังนี้.-
๑. ทรงใช้พระธรรมเทศนาซึ่งมีความยาวต่างกัน คือ ขนาดยาว ขนาดกลาง ขนาดสั้น
๒. ทรงถ่ายทอดสารด้วยวิธียกนิทานมีคติสอนใจ (Parable) และชาดก (Jataka)
๓. ทรงใช้วิธีการสนทนา (Dialogue) เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น
๔. ทรงใช้การยกตัวอย่างเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย (Metaphor) ในพระธรรมเทศนา และการสนทนาได้ตอบ

^{๑๔๓} เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

^{๑๔๔} อรรพณ ปิณฑน์โอวาท, หลักและปรัชญาของวาทวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓๘ - ๒๔๕.

๕. ทรงชี้ให้เห็นถึงปัจจัย ๔ อย่างที่ทรงคำนึงถึงเมื่อจะมีพระพุทธดำรัส ปัจจัยทั้ง ๔ อย่าง คือ ความจริง ความได้ประโยชน์ ความพึงพอใจของผู้ฟัง และกาลถูกเวลา

๖. ทรงสอนไม่ให้เชื่ออย่างงมงายไร้เหตุผล โดยเหตุที่ความเชื่อเป็นรากฐานให้เกิดการพูด การแสดงความคิดเห็น ดังที่ปรากฏในกาลามสูตร

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้วิจัยได้นำมาศึกษานั้น จะเห็นได้ว่า งานวิจัยของทุกเล่มนั้นจะสรุปได้ชัดเจน และเหมือนกันว่าการที่บุคคลเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจสื่อมวลชนมีผลต่อการโน้มน้าวก่อให้เกิดการเพิ่มพูนความรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทัศนคติ ค่านิยม เจตคติ อารมณ์ ในเรื่องของการปฏิบัติตน ซึ่งมีผลดีทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง หากได้นำกระบวนการของการสื่อสารมาใช้ในการเผยแพร่ธรรมะด้วยแล้วจะก่อให้เกิดประโยชน์อันมหาศาล เพราะในปัจจุบันโลกแห่งการสื่อสารได้พัฒนาการเจริญขึ้น

หากแต่ว่าการเผยแพร่ธรรมะในวันธรรมสวนะ มีขบวนการสื่อสารยังด้อยประสิทธิภาพ กล่าวคือ พระสงฆ์ในฐานะผู้ส่งสารควรใช้ความรู้ความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะให้มากกว่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน พระสงฆ์ขาดการฝึกอบรมทั้งทางภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และพระสงฆ์ยังขาดหลักวิธีนำเสนอที่เหมาะสมกับเนื้อหาสาระธรรม คือวิธีนำเสนอไม่เข้าใจ ขาดหลักการเผยแพร่และไม่สามารถโน้มน้าวใจของประชาชนคือผู้ฟัง (ผู้รับสาร) โดยเฉพาะปัจจุบันนี้ประชาชนหันหน้าออกจากวัด ไม่อยากจะเข้าวัดฟังธรรมะ ด้วยเหตุผลอื่นๆ หลายประการ เช่น อิทธิพลทางวัฒนธรรมทางตะวันตกไหลเข้ามาสู่สังคมไทยแบบต่อเนื่องและยาวนาน การสื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ยังมีปริมาณน้อยมากที่ให้ความสำคัญในการเผยแพร่ธรรมะ^{๓๙}

ดังนั้น การเผยแพร่ธรรมะในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน จึงเป็นการนำเสนอหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาออกสู่มวลชน เพื่อให้เกิดประโยชน์และความพึงพอใจต่อเนื้อหาสาระ ต่อสื่อบุคคล เพื่อเปลี่ยนแปลงละลายพฤติกรรมของผู้รับสารทุกกลุ่ม ทุกสังคม จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจของทุกฝ่าย โดยเฉพาะคณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ มีหน้าที่โดยตรง ควรตระหนักจะต้องปรับปรุงทักษะกระบวนการรูปแบบ และยุทธวิธีหรือกลยุทธ์วิธีการประยุกต์ให้ทันสมัยเรียกว่า “แบบบูรณาการ” และปฏิบัติการเผยแพร่เชิงรุกในการเผยแพร่ธรรม เช่น การทำสังคมสงเคราะห์หรือสังคหวัดอุทธรณ์ที่พระพุทธเจ้าสอนไว้^{๔๐} นี่คือ ธรรมเนียมในการเผยแพร่ในพระพุทธศาสนา^{๔๑} จึงจะทำให้การประกาศธรรมและเผยแผ่

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว หน้า ๑๓๐.

^{๔๐} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่เชิงรุก. (กรุงเทพมหานคร : สามลดา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

ธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสำเร็จดังความมุ่งหวังของทุกๆ คน ในวันอื่นๆ ก็
เช่นกันมิใช่เฉพาะวันธรรมสวนะเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อพุทธบริษัทจะได้นำหลักธรรมคำสั่งสอน
ขององค์สมเด็จพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า มาใช้เพื่อเป็นการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องถูกทาง
เป็นสัมมาทิฐิ พบแต่ความสุขเจริญตลอดไป

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีการวิจัย

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง “ความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร.” นั้น เป็นการศึกษาถึงระดับความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อผู้นำเสนอธรรม เนื้อหาธรรม และวิธีการนำเสนอธรรม รวมถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัย ดังนี้.-

๓.๑ รูปแบบการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) แบบวัดเพียงครั้งเดียว (One- Short Case Study) เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน ในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๓.๒ กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาปฏิบัติธรรมและฟังธรรมในวันธรรมสวนะ อันได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ สามเณร จีพรหมณ์ คณะครูอาจารย์ ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัท พนักงานธนาคาร นักเรียน นิสิต นักศึกษา พ่อบ้านแม่บ้าน พ่อค้าแม่ค้า เป็นต้น ที่วัดใหม่พิเรนทร์, วัดราช สิทธาราม, วัดอรุณราชวราราม, วัดโมลีโลกยาราม, วัดเคลือวัลย์, วัดหงส์รัตนาราม, วัดสังข์กระจาย, วัดนาคกลาง, วัดเจ้ามูล, วัดท่าพระ, วัดประคูลิมพลี, วัดประคูล์ ในทรงธรรม และวัดคีรีวงศ์

กลุ่มตัวอย่าง

ใช้วิธีกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง Purposive Sampling จากพุทธบริษัทที่เข้ามาฟังธรรมและปฏิบัติธรรมในวัดต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยผู้วิจัยได้ทำการแจกแบบสอบถาม

ให้แก่พุทธบริษัทในวัดต่าง ๆ จำนวนทั้งสิ้น ๓๐๐ คน จากการใช้แบบตาราง การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ของ Yamane

๑. วัดใหม่พิเรนทร์	จำนวน	๔๐	รูป/คน
๒. วัดราชสิทธิาราม	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๓. วัดอรุณราชวราราม	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๔. วัดโมลีโลกยาราม	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๕. วัดเคลือวัลย์	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๖. วัดหงส์รัตนาราม	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๗. วัดสังข์กระจาย	จำนวน	๔๐	รูป/คน
๘. วัดนาคนกลาง	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๙. วัดเจ้ามุต	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๑๐. วัดท่าพระ	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๑๑. วัดประดู่ฉิมพลี	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๑๒. วัดประดู่ในทรงธรรม	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๑๓. วัดคิควด	จำนวน	๒๐	รูป/คน
	รวม	๓๐๐	รูป/คน

๓.๓ ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ สามารถแบ่งออกได้ดังนี้-

๑. คุณลักษณะของประชากร ประกอบไปด้วย เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้
๒. การเปิดรับสื่อ ได้แก่ ความถี่ (ความบ่อยครั้ง) ในการไปฟังธรรม ระยะเวลาที่ใช้ในการฟังธรรม
๓. ความพึงพอใจในการฟังธรรมะ แบ่งเป็น ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด
๔. ประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมะ ได้แก่ ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันแบ่งเป็น ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

๓.๔ การวัดค่าตัวแปร

การวัดค่าตัวแปรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

๑. ตัวแปรด้านคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้

๒. การเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะ วัดจากความถี่ในการฟังธรรม โดยกำหนดการเปิดรับฟังธรรมตามระยะเวลา ดังนี้

- ฟังธรรมมากกว่า ๑๐ ปีขึ้นไป
- ฟังธรรมมากกว่า ๕-๑๐ ปี
- ฟังธรรมมากกว่า ๓-๕ ปี
- ฟังธรรมมากกว่า ๒-๓ ปี
- ฟังธรรมมากกว่า ๑-๒ ปี
- ฟังธรรมน้อยกว่า ๑ ปี

๓. การวัดระดับความพึงพอใจ ผู้ศึกษาวิจัย ได้แยกการประเมินออกเป็น ๓ ส่วน คือ ผู้นำเสนอธรรม เนื้อหาธรรม และวิธีการนำเสนอธรรม โดยแบ่งระดับความพึงพอใจออกเป็น ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- มีความพึงพอใจ มากที่สุด	ได้คะแนน	๕	คะแนน
- มีความพึงพอใจ มาก	ได้คะแนน	๔	คะแนน
- มีความพึงพอใจ ปานกลาง	ได้คะแนน	๓	คะแนน
- มีความพึงพอใจ น้อย	ได้คะแนน	๒	คะแนน
- มีความพึงพอใจ น้อยที่สุด	ได้คะแนน	๑	คะแนน

๔. การใช้ประโยชน์จากการฟังธรรมในวันธรรมสวนะ แบ่งระดับการใช้ประโยชน์ออกเป็น ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยการให้คะแนนแบ่งได้ดังนี้

- การใช้ประโยชน์ มากที่สุด	ได้คะแนน	๕	คะแนน
- การใช้ประโยชน์ มาก	ได้คะแนน	๔	คะแนน
- การใช้ประโยชน์ ปานกลาง	ได้คะแนน	๓	คะแนน
- การใช้ประโยชน์ น้อย	ได้คะแนน	๒	คะแนน
- การใช้ประโยชน์ น้อยที่สุด	ได้คะแนน	๑	คะแนน

๓.๕ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ “แบบสอบถาม” (Questionnaire) ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยได้สร้างขึ้นโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย เพื่อให้แบบสอบถามครอบคลุมในสิ่งที่ต้องการทราบ ผู้ศึกษาวิจัยได้แบ่งคำถามออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ คำถามแบบปลายปิด (Close – Ended Question) และคำถามแบบปลายเปิด (Open – Ended Question) โดยให้ประชากรกลุ่มตัวอย่างกรอกคำตอบเอง (Self-administered Questionnaire) ซึ่งจำแนกออกเป็น ๕ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับ ข้อมูลส่วนบุคคลของประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีจำนวน ๖ ข้อ โดยสอบถามเกี่ยวกับ เพศ, อายุ, สถานภาพ, ระดับการศึกษา, อาชีพ, และรายได้

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับ การเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะ ของประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีจำนวน ๖ ข้อ โดยสอบถามเกี่ยวกับ การฟังธรรมในวันธรรมสวนะ, แนวทางแสดงธรรมที่ชอบ, เนื้อหาธรรมะที่ต้องการรับฟัง, วันที่ฟังธรรมมากที่สุด, ระยะเวลาในการฟังธรรม และช่วงเวลาที่สามารถรับฟังธรรม

ตอนที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับ ความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะของประชากรกลุ่มตัวอย่าง โดยแบ่งประเด็นหัวข้อของการประเมินออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

๑. ผู้นำเสนอธรรม จำนวน ๖ ข้อ ดังนี้

- ๑.๑ มีความรู้เกี่ยวกับธรรมที่เสนอดี
- ๑.๒ มีความน่าเชื่อถือ
- ๑.๓ มีความสามารถถ่ายทอดได้เข้าใจ
- ๑.๔ มีมนุษยสัมพันธ์ดี
- ๑.๕ มีทักษะในการสื่อสารที่ดี
- ๑.๖ มีอุปกรณ์ที่ทันสมัย

๒. เนื้อหาธรรมะ จำนวน ๖ ข้อ ดังนี้

- ๒.๑ น่าสนใจน่าติดตาม
- ๒.๒ เป็นประโยชน์ต่อตัวท่าน
- ๒.๓ ยากเกินความเข้าใจ
- ๒.๔ เข้าใจได้ง่าย
- ๒.๕ ตรงต่อความต้องการ

๒.๖ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

๓. วิธีการนำเสนอธรรม จำนวน ๕ ข้อ ดังนี้

๓.๑ น่าสนใจน่าติดตาม

๓.๒ ทำให้เข้าใจธรรมะได้ง่ายขึ้น

๓.๓ ใช้วิธีการนำเสนอให้เรื่องยากกลายเป็นเรื่องง่าย

๓.๔ ใช้เวลาได้อย่างเหมาะสม

๓.๕ เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง

ผู้ศึกษาวิจัย ได้แบ่งระดับการประเมินความพึงพอใจออกเป็น ๕ ระดับได้แก่ มากที่สุด, มาก, ปานกลาง, น้อย, น้อยที่สุด,

ตอนที่ ๔ เป็นคำถามเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะของประชากรกลุ่มตัวอย่าง โดยเลือกประเด็นหัวข้อที่เป็นประโยชน์นำมาประเมินจำนวน ๑๒ ข้อ ได้แก่

๑. ทำให้ละเว้นความชั่ว

๒. ทำให้กระทำแต่ความดี

๓. ทำให้จิตใจสะอาดผ่องใส

๔. ทำให้ได้รับความรู้หลากหลาย

๕. ทำให้เพิ่มศรัทธามากขึ้น

๖. สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาชีวิต และสังคมได้

๗. ทำให้ได้รับการยอมรับนับถือจากผู้อื่นมากขึ้น

๘. ทำให้เกิดความบันเทิงในธรรม และอยากฟังธรรมในวันธรรมสวนะ

๙. เป็นการเสริมสร้างกุศล และบารมี สำหรับชาตินี้ และชาติหน้า

๑๐. ทำให้มองเห็นปัญหาอันเกิดจากขาดหลักธรรมของสังคมปัจจุบัน

๑๑. ทำให้เห็นความสำคัญของวันธรรมสวนะมากขึ้น

๑๒. ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของวันธรรมสวนะ

ผู้ศึกษาวิจัย ได้แบ่งระดับการประเมินประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ ออกเป็น ๕ ระดับ คือ มากที่สุด, มาก, ปานกลาง, น้อย, น้อยที่สุด

ตอนที่ ๕ เป็นคำถามที่ให้ประชากรกลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะอื่นๆ เพิ่มเติม เกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ รวมถึงการนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และการทำงาน

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมโดยแจกแบบสอบถามพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรม และฟังธรรมในวันธรรมสวนะ รวมถึง พระภิกษุสงฆ์ คณะครูอาจารย์ ข้าราชการ พนักงานบริษัท พนักงานธนาคาร ผู้ทรงคุณวุฒิ นักเรียนนักศึกษา พ่อบ้านแม่บ้าน พ่อค้าแม่ค้า เป็นต้น

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น หลังจากที่ผู้ศึกษาวิจัยได้รับแบบสอบถามคืนแล้ว ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของข้อมูลแล้ว ผู้ศึกษาวิจัยจึงได้ทำการสรุปข้อมูลและนำข้อมูลไปประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for the Social Science) ซึ่งเป็นโปรแกรมสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์เพื่อนำไปวิเคราะห์ทางสถิติ ดังนี้

๓.๗.๑ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) จากข้อมูลที่ได้มานั้นผู้ศึกษาวิจัยได้ใช้ ค่าร้อยละ (Percentage) เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ, อายุ, สถานภาพ, ระดับการศึกษา, อาชีพ, รายได้, การเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะ, วันที่รับฟังธรรม, ระยะเวลาที่ฟังธรรมะ, ช่วงเวลาที่ฟังธรรม, ระดับความพึงพอใจและประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ รวมทั้งใช้ตารางแจกแจงความถี่ เพื่ออธิบายถึงความถี่ของการรับฟังเนื้อหาธรรมะในเรื่องต่างๆ และสื่อที่เปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะ นอกจากนั้นยังใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) เพื่ออธิบายความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ของประชากร กลุ่มตัวอย่าง

๓.๗.๒ สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ผู้ศึกษาวิจัยได้ใช้ในการทดสอบเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม โดยใช้สถิติ one-way Anova คุณลักษณะทางประชากรศาสตร์มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในเรื่องต่างๆ ในการเผยแผ่ธรรมะในวันธรรมสวนะ อันได้แก่ ความพึงพอใจในตัวผู้เผยแผ่ ความพึงพอใจในเนื้อหา ในวิธีการ และในประโยชน์ที่ได้รับ เป็นต้น

บทที่ ๔

การวิเคราะห์และประเมินผลการรวบรวมข้อมูล

จากการสำรวจ และศึกษาวิจัยถึงความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน ในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จากประชากรกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถาม จำนวน ๓๐๐ ชุด มาวิเคราะห์ค่าทางสถิติ ซึ่งจะได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้.-

๔.๑ ข้อมูลคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์

๔.๒ ข้อมูลการเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะ

๔.๓ ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ

๔.๔ ประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ

๔.๑ ข้อมูลคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์

ผู้ศึกษาวิจัย ได้นำข้อมูลเบื้องต้นด้านประชากรศาสตร์ของประชากรกลุ่มตัวอย่าง อันได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ มาวิเคราะห์เป็นอัตราร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอในรูปตารางตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ เพศ

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง โดยจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๑๓๔	๔๔.๖
หญิง	๑๖๖	๕๕.๓
รวม	๓๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ร้อยละ ๕๕.๓ และ ๔๔.๖ ตามลำดับ

๔.๑.๒ อายุ

ตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง โดยจำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๓๔	๑๑.๓
๒๐ - ๒๙ ปี	๖๐	๒๐
๓๐ - ๓๙ ปี	๔๖	๑๕.๓
๔๐ - ๔๙ ปี	๕๗	๑๙
๕๐ - ๕๙ ปี	๔๒	๑๔
๖๐ ปีขึ้นไป	๖๑	๒๐.๓
รวม	๓๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไปมีจำนวนมากที่สุด ร้อยละ ๒๐.๓ รองลงมาคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ ๒๐ - ๒๙ ปี ร้อยละ ๒๐ และถัดไปคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ ๔๐ - ๔๙ ปี ร้อยละ ๑๙ ตามลำดับ

๔.๑.๓ สถานภาพ

ตารางที่ ๔.๓ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง โดยจำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
โสด	๑๒๙	๔๓
สมรส	๑๒๕	๔๑.๗
หม้าย	๔๒	๑๔
แยกกันอยู่	๔	๑.๓
รวม	๓๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพโสดมีจำนวนมากที่สุด ร้อยละ ๔๓ รองลงมาคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพสมรส ร้อยละ ๔๑.๗ และถัดไปคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพหม้าย ร้อยละ ๑๔ ตามลำดับ

๔.๑.๔ ระดับการศึกษา

ตารางที่ ๔.๔ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามระดับการศึกษา

	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษา	๖๕	๒๓.๐
มัธยมศึกษาตอนต้น	๓๘	๑๒.๓
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	๕๔	๑๘.๐
ปวส./อนุปริญญา	๒๑	๗.๐
ปริญญาตรีขึ้นไป	๑๑๘	๓๙.๓
รวม	๓๐๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีมีจำนวนมากที่สุด ร้อยละ ๓๙.๓ รองลงมาคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา ร้อยละ ๒๓.๐ และถัดไปคือ กลุ่มที่มีการศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช. ร้อยละ ๑๘ ตามลำดับ

๔.๑.๕ อาชีพ

ตารางที่ ๔.๕ แสดงจำนวนและร้อยละของตัวอย่าง จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
นักเรียน / นักศึกษา	๕๐	๑๖.๓
ข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ	๕๘	๑๙.๓
พนักงานบริษัท / ธนาคาร	๓๒	๑๐.๓
พ่อบ้าน / แม่บ้าน	๔๕	๑๖.๓
ค้าขาย	๒๕	๘.๓
ประกอบอาชีพส่วนตัว	๒๒	๗.๓
ผู้เกษียณอายุ / ผู้ว่างงาน	๒๐	๖.๓
เกษตรกร	๕	๑.๖
อื่น ๆ	๓๕	๑๑.๓
รวม	๓๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ เป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนมากที่สุด ร้อยละ ๑๕.๓ รองลงมาคือ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียน / นักศึกษา ร้อยละ ๑๖.๗ และถัดไป คือ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นพ่อบ้าน / แม่บ้าน ร้อยละ ๑๖.๓ ตามลำดับ

๔.๑.๖ รายได้

ตารางที่ ๔.๖ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามรายได้

รายได้ประจำต่อเดือน	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ บาท	๗๖	๒๕.๓
๓,๐๐๑ - ๖,๐๐๐ บาท	๖๘	๒๒.๗
๖,๐๐๑ - ๙,๐๐๐ บาท	๕๕	๑๘.๓
๙,๐๐๑ - ๑๒,๐๐๐ บาท	๓๑	๑๐.๓
๑๒,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท	๒๐	๖.๗
๑๕,๐๐๑ บาทขึ้นไป	๕๐	๑๖.๗
รวม	๓๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้น้อย (ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ – ๖,๐๐๐ บาท) มีจำนวนมากที่สุด ร้อยละ ๔๘ รองลงมาคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ปานกลาง (๖,๐๐๑ – ๑๒,๐๐๐ บาท) ร้อยละ ๒๘.๖ และถัดไปคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้สูง (๑๒,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาทขึ้นไป) ร้อยละ ๒๓.๔ ตามลำดับ

๔.๒ ข้อมูลการเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะ

ผู้ศึกษาวิจัย ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลการเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะของกลุ่มตัวอย่าง โดยจำแนกออกเป็นการฟังธรรม แนวการแสดงธรรม เนื้อหาธรรม วันที่ฟังธรรม ระยะเวลาที่ฟังธรรม ช่วงเวลาที่ฟังธรรม และสื่อที่รับฟังธรรม มาวิเคราะห์เป็นร้อยละ ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

๔.๒.๑ การพึงธรรมในวันธรรมสวนะ

ตารางที่ ๔.๗ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่เคยฟัง และไม่เคยฟังธรรมในวันธรรมสวนะ

การพึงธรรมในวันธรรมสวนะ	จำนวน	ร้อยละ
เคย	๒๗๗	๙๒.๓
ไม่เคย	๒๓	๗.๗
รวม	๓๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เคยฟังธรรมในวันธรรมสวนะมีมากกว่ากลุ่มตัวอย่างไม่เคยฟังธรรมะ ร้อยละ ๙๒.๓ และ ๗.๗ ตามลำดับ

๔.๒.๒ รูปแบบการแสดงธรรมที่ชอบฟัง

ตารางที่ ๔.๘ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง โดยจำแนกตามรูปแบบการแสดงธรรม

รูปแบบการแสดงธรรม	จำนวน	ร้อยละ
แนวสนุกสนาน	๘๐	๒๖.๗
ปรับประยุต์	๑๕๒	๕๐.๗
ธรรมะล้วนๆ	๖๓	๒๑
อื่นๆ	๕	๑.๖
รวม	๓๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า รูปแบบการแสดงธรรมที่กลุ่มตัวอย่างชอบฟังมากที่สุด คือ แนวปรับประยุต์ ร้อยละ ๕๐.๗ รองลงมาคือ แนวสนุกสนาน ร้อยละ ๒๖.๗ และถัดไปคือ รูปแบบการเสนอธรรมะล้วนๆ ร้อยละ ๒๑ ตามลำดับ

๔.๒.๓ เนื้อหาธรรมะ

ตารางที่ ๔.๕ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเนื้อหาธรรมะ

เนื้อหาธรรมะ	จำนวน	ร้อยละ
มงคลชีวิต ๓๘ ประการ	๑๕๓	๒๑.๕๓
สังคหวัตถุ ๔ ประการ	๕๒	๗.๒๖
เบญจศีล ๕ ประการ	๕๑	๑๒.๓๐
อุโบสถศีล หรือ ศีล ๘	๘๕	๑๑.๘๓
สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน	๑๑๓	๑๕.๓๘
โอวาทปาติโมกข์ (แก่นพระพุทธศาสนา)	๖๐	๘.๓๓
สุขของคฤหัสถ์ ๔ ประการ	๗๑	๙.๕๑
อบายมุขทางแห่งความเลื่อม ๖ ประการ	๗๕	๑๑.๐๓
อื่น ๆ	๘	๑.๑๑
รวม	๗๑๖	๑๐๐

* กลุ่มตัวอย่างเลือกตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเลือกฟังเนื้อหาธรรม เรื่อง มงคลชีวิต ๓๘ ประการ มากที่สุด ร้อยละ ๒๑.๕๓ รองลงมาคือ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ร้อยละ ๑๕.๓๘ และถัดไปคือ เบญจศีล ๕ ประการ ร้อยละ ๑๒.๓๐ ตามลำดับ

๔.๒.๔ วันที่พึงธรรมะ

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามวันที่พึงธรรมมากที่สุด

วันที่พึงธรรม	จำนวน	ร้อยละ
วันจันทร์ - วันศุกร์	๑๕	๕
วันเสาร์ - วันอาทิตย์	๓๐	๒๓.๓๐
วันธรรมสวนะ (วันพระ)	๑๒๖	๔๒
วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๘๕	๒๕.๓๐
รวม	๓๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า กลุ่มตัวอย่างนิยมพึงธรรมะในวันธรรมสวนะมากที่สุด ร้อยละ ๔๒ รองลงมาคือ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ร้อยละ ๒๕.๓๐ และถัดไปคือ วันเสาร์-อาทิตย์ ร้อยละ ๒๓.๓๐ ตามลำดับ

๔.๒.๕ ระยะเวลาในการพึงธรรมในวันธรรมสวนะ

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามระยะเวลา

ระยะเวลาในการพึงธรรม ในวันธรรมสวนะ	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า ๑ ปี	๕๘	๑๙.๓
มากกว่า ๑ - ๒ ปี	๒๘	๙.๓
มากกว่า ๒ - ๓ ปี	๒๐	๖.๖
มากกว่า ๓ - ๕ ปี	๔๒	๑๔
มากกว่า ๕ - ๑๐ ปี	๔๔	๑๔.๖
มากกว่า ๑๐ ปีขึ้นไป	๑๐๘	๓๖
รวม	๓๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ฟังธรรมในวันธรรมสวนะมาก (๖ – ๑๐ ปี ขึ้นไป) มีจำนวนมากที่สุด ร้อยละ ๕๐.๗ รองลงมาคือ กลุ่มตัวอย่างที่ฟังธรรมน้อย (น้อยกว่า ๑ – ๒ ปี) ร้อยละ ๒๘.๖ และถัดไปคือ กลุ่มตัวอย่างที่ฟังธรรมปานกลาง (๒ – ๕ ปี) ร้อยละ ๒๐.๗ ตามลำดับ

๔.๒.๖ ช่วงเวลาในการฟังธรรมะ

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามช่วงเวลา

ช่วงเวลาในการฟังธรรมในวันธรรมสวนะ	จำนวน	ร้อยละ
เวลา ๐๘.๐๐ - ๑๐.๐๐ น.	๑๕๑	๖๓.๓
เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๕.๐๐ น.	๒๐	๖.๓
เวลา ๑๗.๐๐ - ๑๘.๐๐ น.	๒๔	๘
เวลา ๑๙.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.	๖๕	๒๑.๓
รวม	๓๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า กลุ่มตัวอย่างฟังธรรมะในช่วงเวลา ๐๘.๐๐ – ๑๐.๐๐ น. มากที่สุด ร้อยละ ๖๓.๓ รองลงมาคือ ช่วงเวลา ๑๙.๐๐ – ๒๐.๐๐ น. ร้อยละ ๒๑.๓ และถัดไปคือ ช่วงเวลา ๑๗.๐๐ – ๑๘.๐๐ น. ร้อยละ ๘ ตามลำดับ

๔.๒.๗ สื่อที่ใช้ในการเปิดรับธรรมในวันธรรมสวนะ

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสื่อต่าง ๆ

สื่อในการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ	จำนวน	ร้อยละ
พระสงฆ์	๑๕๗	๒๙.๔๕
วิทยุกระจายเสียง	๑๔๐	๒๖.๒๗
อินเทอร์เน็ต	๕	๑.๖๕
ซีดี. / วีซีดี.	๓๐	๕.๖๓
วิทยุโทรทัศน์	๑๔๕	๒๗.๒๐
เทป	๓๕	๖.๕๗
วีดีโอ.	๑๒	๒.๒๕
อื่นๆ	๕	๐.๙๔
รวม	๕๓๓	๑๐๐

* กลุ่มตัวอย่างเลือกตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า กลุ่มตัวอย่างฟังธรรมในวันธรรมสวนะจากพระสงฆ์เป็นจำนวนมากที่สุด ร้อยละ ๒๙.๔๕ รองลงมาคือ วิทยุโทรทัศน์ ร้อยละ ๒๗.๒๐ และถัดไปคือ วิทยุกระจายเสียง ร้อยละ ๒๖.๒๗ ตามลำดับ

๔.๓ ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ

ในการเผยแผ่ธรรมะนั้น ต้องมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ ผู้เสนอธรรม เนื้อหาธรรม และวิธีการนำเสนอธรรม ผู้ศึกษาวิจัยจึงได้ประเมินองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการ ตามระดับความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง โดยจำแนกออกเป็นประเด็นต่างๆ ดังแสดงตามตารางต่อไปนี้

๔.๓.๑ ผู้เสนอธรรม

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงค่าเฉลี่ยของความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อผู้เสนอธรรม

ประเด็น	$\bar{X}$	S.D.
๑. มีความรู้เกี่ยวกับธรรมที่เสนอดี	๓.๕๖	๐.๗๐๕
๒. มีความน่าเชื่อถือ	๓.๕๖	๐.๖๘๘
๓. มีความสามารถถ่ายทอดได้เข้าใจ	๓.๘๔	๐.๗๒๖
๔. มีมนุษยสัมพันธ์ดี	๓.๕๒	๐.๗๓๖
๕. มีทักษะในการสื่อสารที่ดี	๓.๘๘	๐.๗๒๖
๖. มีอุปกรณ์ที่ทันสมัย	๓.๔๗	๐.๘๗๕
	$\bar{X} = ๓.๘๓$	๐.๗๔๓

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมโดยรวมอยู่ในระดับดี และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า คุณลักษณะของผู้ส่งสารที่กลุ่มตัวอย่างพึงพอใจมากที่สุดมี ๒ ประเด็น คือ มีความรู้เกี่ยวกับธรรมที่เสนอ และความน่าเชื่อถือ ($\bar{X} = ๓.๕๖$) รองลงมาคือ พึงพอใจในเรื่องมนุษยสัมพันธ์ ($\bar{X} = ๓.๕๒$) และถัดไปคือ พึงพอใจในเรื่องทักษะในการสื่อสารที่ดี ($\bar{X} = ๓.๘๘$) ตามลำดับ

๑. ความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนต่อผู้เสนอธรรม

จากคะแนนเต็ม ๓๐ คะแนน (คำถาม ๖ ข้อ) สามารถนำมาแบ่งระดับความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนต่อผู้เสนอธรรม ออกเป็น ๓ ระดับ โดยอาศัยเกณฑ์การแบ่งดังนี้

ร้อยละ ๕๐ หรือน้อยกว่า (๑๕ คะแนนหรือน้อยกว่า)	คือ พึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมน้อย
ร้อยละ ๕๑ ถึงร้อยละ ๗๕ (๑๖ – ๒๒ คะแนน)	คือ พึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมปานกลาง
มากกว่าร้อยละ ๗๕ (๒๓ – ๓๐ คะแนน)	คือ พึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมมาก

	จำนวน	ร้อยละ
พึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมน้อย	๒	.๓
พึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมปานกลาง	๑๒๔	๔๑.๓
พึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมมาก	๑๗๔	๕๘.๐
รวม	๓๐๐	๑๐๐.๐

๔.๓.๒ เนื้อหาธรรม

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงค่าเฉลี่ยของความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อเนื้อหาธรรม

ประเด็น	$\bar{X}$	S.D.
๑. น่าสนใจน่าติดตาม	๓.๕๐	๐.๗๔๐
๒. เป็นประโยชน์ต่อตัวท่าน	๔.๐๑	๐.๗๒๗
๓. ยากเกินความเข้าใจ	๓.๑๗	๐.๘๘๔
๔. เข้าใจได้ง่าย	๓.๗๓	๐.๗๑๑
๕. ตรงต่อความต้องการ	๓.๖๔	๐.๗๕๑
๖. สามารถนำไปประยุกต์	๓.๘๑	๐.๗๖๕
	$\bar{X} = ๓.๗๑$	๐.๗๖๓

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรมโดยรวมอยู่ในระดับดี และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า เนื้อหาธรรมะที่กลุ่มตัวอย่างพึงพอใจมากที่สุดคือ เป็นประโยชน์ต่อตัวท่าน ($\bar{X} = ๔.๐๑$) รองลงมาคือ พึงพอใจในเรื่องน่าสนใจน่าติดตาม ($\bar{X} = ๓.๕๐$) และถัดไปคือพึงพอใจในเรื่องสามารถนำไปประยุกต์ ($\bar{X} = ๓.๘๑$) ตามลำดับ

๒. ความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนต่อนือาธรรม

จากคะแนนเต็ม ๓๐ คะแนน (คำถาม ๖ ข้อ) สามารถนำมาแบ่งระดับความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนต่อนือาธรรม ออกเป็น ๓ ระดับ โดยอาศัยเกณฑ์การแบ่งดังนี้

ร้อยละ ๕๐ หรือน้อยกว่า (๑๕ คะแนนหรือน้อยกว่า) คือ พึงพอใจต่อนือาธรรมน้อย
ร้อยละ ๕๑ ถึงร้อยละ ๗๕ (๑๖ – ๒๒ คะแนน) คือ พึงพอใจต่อนือาธรรมปานกลาง
มากกว่าร้อยละ ๗๕ (๒๓ – ๓๐ คะแนน) คือ พึงพอใจต่อนือาธรรมมาก

	จำนวน	ร้อยละ
พึงพอใจต่อนือาธรรมน้อย	๓	๑.๐
พึงพอใจต่อนือาธรรมปานกลาง	๑๔๖	๔๘.๗
พึงพอใจต่อนือาธรรมมาก	๑๕๑	๕๐.๓
รวม	๓๐๐	๑๐๐.๐

๔.๓.๓ รูปแบบการนำเสนอ

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงค่าเฉลี่ยของความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการนำเสนอ

ธรรม

วิธีการนำเสนอธรรม	$\bar{X}$	S.D.
๑. นำสนใจน่าติดตาม	๓.๘๒	๐.๗๖๘
๒. ทำให้เข้าใจธรรมได้ง่ายขึ้น	๓.๘๔	๐.๗๔๓
๓. ใช้วิธีการนำเสนอให้เรื่องกลายเป็นเรื่องง่าย	๓.๖๑	๐.๗๕๒
๔. ใช้เวลาได้อย่างเหมาะสม	๓.๖๓	๐.๗๗๑
๕. เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง	๓.๖๔	๐.๗๔๒
	$\bar{X} = ๓.๗๐$	๐.๗๖๓

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อวิธีการนำเสนอธรรมโดยรวมอยู่ในระดับดี และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า วิธีการนำเสนอธรรมที่กลุ่มตัวอย่างพึงพอใจมากที่สุด คือ ทำให้เข้าใจธรรมได้ง่ายขึ้น ($\bar{X} = ๓.๘๔$) รองลงมาคือ พึงพอใจในเรื่องความน่าสนใจน่าติดตาม ($\bar{X} = ๓.๘๒$) และถัดไปคือ พึงพอใจในเรื่อง ความเหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง ($\bar{X} = ๓.๘๘$) ตามลำดับ

๓. ความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนต่อรูปแบบการนำเสนอ

จากคะแนนเต็ม ๒๕ คะแนน (คำถาม ๕ ข้อ) สามารถนำมาแบ่งระดับความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนต่อรูปแบบการนำเสนอ ธรรม ออกเป็น ๓ ระดับ โดยอาศัยเกณฑ์การแบ่งดังนี้

ร้อยละ ๕๐ หรือน้อยกว่า (๑๒ คะแนนหรือน้อยกว่า) คือ พึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอ
ร้อยละ ๕๑ ถึงร้อยละ ๗๕ (๑๓ – ๑๘ คะแนน) คือ พึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอปานกลาง
มากกว่าร้อยละ ๗๕ (๑๙ – ๒๕ คะแนน) คือ พึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอมาก

	จำนวน	ร้อยละ
พึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอ	๕	๑.๖
พึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอปานกลาง	๑๓๔	๔๔.๖
พึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอมาก	๑๖๑	๕๓.๖
รวม	๓๐๐	๑๐๐.๐

๔.๔ ประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ
ผู้ศึกษาวิจัยได้เลือกประเด็นหัวข้อที่เป็นประโยชน์หลังจากฟังธรรมในวันธรรมสวนะ
ออกเป็น ๑๒ ประเด็น ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงค่าเฉลี่ยของประโยชน์ที่ได้รับจากการฟังธรรมะในวันธรรมสวนะ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรม	$\bar{X}$	S.D.
๑. ทำให้ละเว้นความชั่ว	๔.๑๕	๐.๖๖๕
๒. ทำให้กระทำความดี	๔.๒๕	๐.๖๕๘
๓. ทำให้จิตใจสะอาดผ่องใส	๔.๒๐	๐.๖๘๓
๔. ทำให้ได้รับความรู้หลากหลาย	๔.๐๔	๐.๖๓๓
๕. ทำให้เพิ่มศรัทธามากขึ้น	๔.๑๒	๐.๖๑๕
๖. สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาชีวิต และสังคมได้	๔.๐๕	๐.๖๔๓
๗. ทำให้ได้รับการยอมรับนับถือจากผู้อื่นมากขึ้น	๓.๘๓	๐.๖๕๖
๘. ทำให้เกิดความบันเทิงในธรรมและอยากฟังธรรมในวันธรรมสวนะ	๓.๖๘	๐.๘๓๔
๙. เป็นการเสริมสร้างกุศล และบารมี สำหรับชาตินี้และชาติหน้า	๓.๕๘	๐.๘๔๔
๑๐. ทำให้มองเห็นปัญหาอันเกิดจากขาดหลักธรรมของสังคมปัจจุบัน	๔.๐๖	๐.๘๑๐
๑๑. ทำให้เห็นความสำคัญของวันธรรมสวนะมากขึ้น	๓.๕๕	๐.๘๒๖
๑๒. ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของวันธรรมสวนะ	๔.๐๖	๐.๖๕๕
	$\bar{X} = ๔.๐๔$	๐.๖๖๑

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการนำธรรมะไปใช้ประโยชน์โดยรวมอยู่ในระดับดี และเมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า ธรรมะที่กลุ่มตัวอย่างนำธรรมะไปใช้ประโยชน์มากที่สุด คือ ทำให้กระทำความดี ($\bar{X} = ๔.๒๕$) รองลงมาคือ ทำให้จิตใจสะอาดผ่องใส ($\bar{X} = ๔.๒๐$) และถัดไปคือ ทำให้ละเว้นความชั่ว ($\bar{X} = ๔.๑๕$) ตามลำดับ

๔.ความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรม

จากคะแนนเต็ม ๖๐ คะแนน (คำถาม ๑๒ ข้อ) สามารถนำมาแบ่งระดับความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรม ออกเป็น ๓ ระดับ โดยอาศัยเกณฑ์การแบ่งดังนี้

ร้อยละ ๕๐ หรือน้อยกว่า (๓๐ คะแนนหรือน้อยกว่า) คือ ประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมน้อย
ร้อยละ ๕๑ ถึงร้อยละ ๗๕ (๓๑ – ๔๕ คะแนน) คือ ประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมปานกลาง
มากกว่าร้อยละ ๗๕ (๔๖ – ๖๐ คะแนน) คือ ประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมมาก

	จำนวน	ร้อยละ
ได้รับประโยชน์น้อย	๔	๑.๓
ได้รับประโยชน์ปานกลาง	๕๒	๓๐.๓
ได้รับประโยชน์มาก	๒๐๔	๖๘.๐
Total	๓๐๐	๑๐๐.๐

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจด้านต่างๆ

จากกรอบแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะที่แบ่งความพึงพอใจออกเป็น ๔ ด้าน คือ ความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรม ความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรม ความพึงพอใจต่อรูปแบบวิธีการนำเสนอธรรม และความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการฟังธรรม โดยสามารถแบ่งระดับความพึงพอใจต่อด้านต่างๆ ออกเป็น ๓ ระดับคือ พึงพอใจน้อย พึงพอใจปานกลาง และพึงพอใจมาก ทั้งนี้เพื่อนำมาพิจารณาหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจในด้านต่างๆ ว่าปัจจัยส่วนบุคคลปัจจัยใดมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจด้านต่างๆ อย่างไร ซึ่งจากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจด้านต่าง สามารถแบ่งผลการศึกษาดังต่อไปนี้

ปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรม

เพศ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาฟังธรรมในวันสวณะส่วนใหญ่ที่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ ๖๓.๓) จะมีความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมมากกว่าพุทธศาสนิกชนที่เป็นเพศชาย (ร้อยละ ๕๑.๕) อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเพศกับความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรม พบว่า เพศกับความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมไม่มีความสัมพันธ์กัน

อายุ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาฟังธรรมในวันสวณะที่มีอายุต่างกันจะมีความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ อายุของพุทธศาสนิกชนที่มาฟังธรรมไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรม

สถานภาพสมรส พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มาฟังธรรมที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ระดับการศึกษา พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ ระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรม

อาชีพ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีอาชีพต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ อาชีพของพุทธศาสนิกชนไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรม

รายได้ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีรายได้ต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ รายได้ของพุทธศาสนิกชนไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรม

ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ กับความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรมในวันธรรมสวนะ

ปัจจัย	ความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรม			รวม
	พึงพอใจน้อย	พึงพอใจปานกลาง	พึงพอใจมาก	
เพศ				
ชาย	.๓	๔๓.๘	๕๑.๕	๑๐๐.๐
หญิง	.๖	๓๖.๑	๖๓.๓	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๔.๒๑๒	Df = ๒	N = ๓๐๐	P = .๑๐๓	
อายุ				
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	-	๕๐.๐	๕๐.๐	๑๐๐.๐
๒๐-๒๕ ปี	๑.๓	๔๐.๐	๕๘.๓	๑๐๐.๐
๓๐-๓๕ ปี	-	๔๓.๘	๕๖.๒	๑๐๐.๐
๔๐-๔๕ ปี	๑.๘	๔๓.๕	๕๕.๕	๑๐๐.๐
๕๐-๕๕ ปี	-	๒๘.๖	๗๑.๔	๑๐๐.๐
๖๐ ปีขึ้นไป	-	๓๕.๓	๖๔.๗	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๘.๒๐๐	Df = ๑๐	N = ๓๐๐	P = .๖๕๓	
สถานภาพสมรส				
โสด	.๘	๔๕.๓	๕๓.๕	๑๐๐.๐
สมรส	.๘	๓๘.๔	๖๐.๘	๑๐๐.๐
หม้าย	-	๔๐.๕	๕๙.๕	๑๐๐.๐
แยกกันอยู่	-	-	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๔.๗๔๔	Df = ๖	N = ๓๐๐	P = .๕๑๓	
ระดับการศึกษา				
ประถมศึกษา	-	๓๖.๒	๖๓.๘	๑๐๐.๐
มัธยมศึกษาตอนต้น	-	๔๓.๔	๕๖.๖	๑๐๐.๐

มัธยมศึกษาตอนปลาย/ ปวช.	-	๔๐.๗	๕๕.๓	๑๐๐.๐
ปวส./อนุปริญญา	๔.๘	๓๘.๑	๕๗.๑	๑๐๐.๐
ปริญญาตรีขึ้นไป	.๘	๔๓.๒	๕๕.๕	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๘.๐๓๒	Df = ๘	N = ๓๐๐	P = .๔๑๗	

ปัจจัย	ความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรม			รวม
	พึงพอใจน้อย	พึงพอใจปานกลาง	พึงพอใจมาก	
อาชีพ				
นักเรียนนักศึกษา	-	๕๒.๐	๔๘.๐	๑๐๐.๐
ข้าราชการ/พนักงาน	-	๒๕.๓	๗๐.๗	๑๐๐.๐
รัฐวิสาหกิจ	-	๓๗.๕	๖๒.๕	๑๐๐.๐
พนักงานบริษัท/ธนาคาร	-	๓๔.๗	๖๕.๓	๑๐๐.๐
พ่อบ้าน/แม่บ้าน	๒.๐	๔๘.๐	๕๐.๐	๑๐๐.๐
ค้าขาย	-	๔๕.๕	๕๔.๕	๑๐๐.๐
อาชีพส่วนตัว	-	๕๐.๐	๕๐.๐	๑๐๐.๐
เกษียณอายุ/ว่างงาน	-	๔๐.๐	๖๐.๐	๑๐๐.๐
เกษตรกร	-	๓๖.๑	๖๓.๙	๑๐๐.๐
อื่นๆ	.๖	๔๕.๐	๕๔.๔	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๑๗.๒๖๗	Df = ๑๖	N = ๓๐๐	P = .๓๗๐	
รายได้				
ต่ำกว่า ๓๐๐๐ บาท	-	๔๐.๘	๕๙.๒	๑๐๐.๐
๓๐๐๑-๖๐๐๐ บาท	๑.๕	๔๔.๑	๕๔.๔	๑๐๐.๐
๖๐๐๑-๙๐๐๐ บาท	-	๔๐.๐	๖๐.๐	๑๐๐.๐
๙๐๐๑-๑๒๐๐๐ บาท	๓.๒	๔๕.๒	๕๑.๖	๑๐๐.๐
๑๒๐๐๑-๑๕๐๐๐ บาท	-	๔๕.๐	๕๕.๐	๑๐๐.๐

๑๕๐๐๑ บาทขึ้นไป	-	๓๖.๐	๖๔.๐	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๖.๔๘๘	Df = ๑๐	N = ๓๐๐	P = .๗๕๓	

ปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรม

เพศ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาฟังธรรมในวันสวณะส่วนใหญ่ที่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ ๕๑.๒) จะมีความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรมมากกว่าพุทธศาสนิกชนที่เป็นเพศชาย (ร้อยละ ๔๘.๗) อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเพศกับความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรม พบว่า เพศกับความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรมไม่มีความสัมพันธ์กัน

อายุ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาฟังธรรมในวันสวณะที่มีอายุต่างกันจะมีความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ อายุของพุทธศาสนิกชนที่มาฟังธรรมไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรม

สถานภาพสมรส พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มาฟังธรรมที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ระดับการศึกษา พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ ระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรม

อาชีพ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีอาชีพต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ อาชีพของพุทธศาสนิกชนไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรม

รายได้ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีรายได้ต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ รายได้ของพุทธศาสนิกชนไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรม

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ กับความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรมในวันธรรมสวนะ

ปัจจัย	ความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรม			รวม
	พึงพอใจน้อย	พึงพอใจปานกลาง	พึงพอใจมาก	
เพศ				
ชาย	๒.๒	๔๘.๕	๔๙.๓	๑๐๐.๐
หญิง	-	๔๘.๘	๕๑.๒	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๓.๓๓๔	Df = ๒	N = ๓๐๐	P = .๑๘๓	
อายุ				
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	-	๔๓.๑	๕๖.๙	๑๐๐.๐
๒๐-๒๙ ปี	๓.๓	๔๖.๓	๕๐.๐	๑๐๐.๐
๓๐-๓๙ ปี	-	๕๖.๒	๔๓.๘	๑๐๐.๐
๔๐-๔๙ ปี	๑.๘	๕๔.๔	๔๓.๕	๑๐๐.๐
๕๐-๕๙ ปี	-	๓๘.๑	๖๑.๙	๑๐๐.๐
๖๐ ปีขึ้นไป	-	๕๐.๘	๔๙.๒	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๘.๓๒๓	Df = ๑๐	N = ๓๐๐	P = .๕๗๓	
สถานภาพสมรส				
โสด	๑.๖	๔๕.๓	๕๓.๑	๑๐๐.๐
สมรส	.๘	๔๘.๘	๕๐.๔	๑๐๐.๐
หม้าย	-	๕๙.๕	๔๐.๕	๑๐๐.๐
แยกกันอยู่	-	๒๕.๐	๗๕.๐	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๔.๐๔๖	Df = ๖	N = ๓๐๐	P = .๕๙๐	
ระดับการศึกษา				
ประถมศึกษา	-	๔๓.๘	๕๖.๒	๑๐๐.๐

มัธยมศึกษาตอนต้น	-	๕๐.๐	๕๐.๐	๑๐๐.๐
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ ปวช.	-	๕๐.๐	๕๐.๐	๑๐๐.๐
ปวส./อนุปริญญา	-	๔๒.๕	๕๗.๑	๑๐๐.๐
ปริญญาตรีขึ้นไป	๒.๕	๔๕.๒	๔๘.๓	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๕.๑๖๐	Df = ๘	N = ๓๐๐	P = .๘๐๐	

ปัจจัย	ความพึงพอใจต่อเนื้อหาธรรม			รวม
	พึงพอใจน้อย	พึงพอใจปานกลาง	พึงพอใจมาก	
อาชีพ				
นักเรียนนักศึกษา	๒.๐	๔๖.๐	๕๒.๐	๑๐๐.๐
ข้าราชการ/พนักงาน รัฐวิสาหกิจ	-	๔๖.๖	๕๓.๔	๑๐๐.๐
พนักงานบริษัท/ธนาคาร	๓.๑	๕๓.๑	๔๓.๘	๑๐๐.๐
พ่อบ้าน/แม่บ้าน	๒.๐	๔๔.๕	๕๓.๑	๑๐๐.๐
ค้าขาย	-	๔๔.๐	๕๖.๐	๑๐๐.๐
อาชีพส่วนตัว	-	๕๐.๐	๕๐.๐	๑๐๐.๐
เกษียณอายุ/ว่างงาน	-	๕๐.๐	๕๐.๐	๑๐๐.๐
เกษตรกร	-	๖๐.๐	๔๐.๐	๑๐๐.๐
อื่นๆ	-	๕๖.๔	๔๓.๖	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๖.๔๑๒	Df = ๑๖	N = ๓๐๐	P = .๙๕๐	
รายได้				
ต่ำกว่า ๓๐๐๐ บาท	๑.๓	๓๘.๒	๖๐.๕	๑๐๐.๐
๓๐๐๑-๖๐๐๐ บาท	-	๕๕.๕	๔๔.๑	๑๐๐.๐
๖๐๐๑-๙๐๐๐ บาท	-	๕๐.๕	๔๙.๑	๑๐๐.๐

๕๐๐๑-๑๒๐๐๐ บาท	๓.๒	๕๑.๖	๔๕.๒	๑๐๐.๐
๑๒๐๐๑-๑๕๐๐๐ บาท	๕.๐	๔๕.๐	๕๐.๐	๑๐๐.๐
๑๕๐๐๑ บาทขึ้นไป	-	๕๒.๐	๔๘.๐	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๑๑.๖๐๒	Df = ๑๐	N = ๓๐๐	P = .๓๒๗	

ปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอธรรม

เพศ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาฟังธรรมในวันสวณะส่วนใหญ่ที่เป็นเพศชาย (ร้อยละ ๕๔.๕) จะมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอธรรมมากกว่าพุทธศาสนิกชนที่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ ๕๓.๐) อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ เพศกับความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอธรรมไม่มีความสัมพันธ์กัน

อายุ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาฟังธรรมในวันสวณะที่มีอายุต่างกันจะมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ อายุของพุทธศาสนิกชนที่มาฟังธรรมไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอธรรม

สถานภาพสมรส พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มาฟังธรรมที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ระดับการศึกษา พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ ระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอธรรม

อาชีพ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีอาชีพต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ อาชีพของพุทธศาสนิกชนไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอธรรม

รายได้ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีรายได้ต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ รายได้ของพุทธศาสนิกชนไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอธรรม

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ กับความพึงพอใจต่อวิธีการนำเสนอธรรมในวันธรรมสวนะ

ปัจจัย	ความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอธรรม			รวม
	พึงพอใจน้อย	พึงพอใจปานกลาง	พึงพอใจมาก	
เพศ				
ชาย	๑.๕	๔๔.๐	๕๔.๕	๑๐๐.๐
หญิง	๑.๘	๔๕.๒	๕๓.๐	๑๐๐.๐
Chi-Square = .๐๕๖	Df = ๒	N = ๓๐๐	P = .๙๓๓	
อายุ				
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	-	๔๑.๒	๕๘.๘	๑๐๐.๐
๒๐-๒๙ ปี	๖.๓	๔๕.๐	๔๘.๓	๑๐๐.๐
๓๐-๓๙ ปี	-	๕๒.๒	๔๗.๘	๑๐๐.๐
๔๐-๔๙ ปี	๑.๘	๔๗.๔	๕๐.๕	๑๐๐.๐
๕๐-๕๙ ปี	-	๓๘.๑	๖๑.๙	๑๐๐.๐
๖๐ ปีขึ้นไป	-	๔๒.๖	๕๗.๔	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๑๔.๘๓๓	Df = ๑๐	N = ๓๐๐	P = .๑๕๓	
สถานภาพสมรส				
โสด	๑.๖	๕๐.๔	๔๘.๑	๑๐๐.๐
สมรส	๒.๔	๓๙.๒	๕๘.๔	๑๐๐.๐
หม้าย	-	๔๒.๙	๕๗.๑	๑๐๐.๐
แยกกันอยู่	-	๕๐.๐	๕๐.๐	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๔.๔๐๐	Df = ๖	N = ๓๐๐	P = .๕๔๐	
ระดับการศึกษา				
ประถมศึกษา	๑.๔	๔๒.๐	๕๖.๕	๑๐๐.๐

มัธยมศึกษาตอนต้น	-	๔๔.๗	๕๕.๓	๑๐๐.๐
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ ปวช.	-	๔๒.๖	๕๗.๔	๑๐๐.๐
ปวส./อนุปริญญา	๔.๘	๔๗.๖	๔๗.๖	๑๐๐.๐
ปริญญาตรีขึ้นไป	๒.๕	๔๖.๖	๕๐.๘	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๔.๑๘๕	Df = ๘	N = ๓๐๐	P = .๘๗๓	

ปัจจัย	ความพึงพอใจต่อวิธีการนำเสนอธรรม			รวม
	พึงพอใจน้อย	พึงพอใจปานกลาง	พึงพอใจมาก	
อาชีพ				
นักเรียนนักศึกษา	-	๔๐.๐	๖๐.๐	๑๐๐.๐
ข้าราชการ/พนักงาน รัฐวิสาหกิจ	-	๔๖.๖	๕๓.๔	๑๐๐.๐
พนักงานบริษัท/ธนาคาร	๓.๑	๕๓.๑	๔๓.๘	๑๐๐.๐
พ่อบ้าน/แม่บ้าน	๒.๐	๓๖.๗	๖๑.๒	๑๐๐.๐
ค้าขาย	-	๔๔.๐	๕๖.๐	๑๐๐.๐
อาชีพส่วนตัว	-	๕๔.๕	๔๕.๕	๑๐๐.๐
เกษียณอายุ/ว่างงาน	๕.๐	๔๕.๐	๕๐.๐	๑๐๐.๐
เกษตรกรกรรม	-	๖๐.๐	๔๐.๐	๑๐๐.๐
อื่นๆ	๕.๑	๔๓.๖	๕๑.๓	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๑๑.๕๕๒	Df = ๑๖	N = ๓๐๐	P = .๗๕๓	
รายได้				
ต่ำกว่า ๓๐๐๐ บาท	๑.๓	๔๐.๘	๕๗.๕	๑๐๐.๐
๓๐๐๑-๖๐๐๐ บาท	๑.๕	๓๕.๗	๕๘.๘	๑๐๐.๐
๖๐๐๑-๙๐๐๐ บาท	-	๕๒.๗	๔๗.๓	๑๐๐.๐
๙๐๐๑-๑๒๐๐๐ บาท	๖.๕	๔๕.๒	๔๘.๔	๑๐๐.๐

๑๒๐๐๑-๑๕๐๐๐ บาท	-	๕๐.๐	๕๐.๐	๑๐๐.๐
๑๕๐๐๑ บาทขึ้นไป	๒.๐	๔๖.๐	๕๒.๐	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๘.๔๓๕	Df = ๑๐	N = ๓๐๐	P = .๕๘๓	

ปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรม

เพศ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาฟังธรรมในวันสวดะส่วนใหญ่ที่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ ๖๕.๓) จะมีความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมมากกว่าพุทธศาสนิกชนที่เป็นเพศชาย (ร้อยละ ๖๖.๔) อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ เพศกับความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมไม่มีความสัมพันธ์กัน

อายุ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาฟังธรรมในวันสวดะที่มีอายุต่างกันจะมีความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ อายุของพุทธศาสนิกชนที่มาฟังธรรมมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรม

สถานภาพสมรส พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มาฟังธรรมที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ระดับการศึกษา พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ ระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรม

อาชีพ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีอาชีพต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ อาชีพของพุทธศาสนิกชนไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรม

รายได้ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีรายได้ต่างกัน จะมีความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ รายได้ของพุทธศาสนิกชนไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรม

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ กับความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการฟังธรรมในวันธรรมสวนะ

ปัจจัย	ความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับ			รวม
	พึงพอใจน้อย	พึงพอใจปานกลาง	พึงพอใจมาก	
เพศ				
ชาย	๒.๒	๓๑.๓	๖๖.๔	๑๐๐.๐
หญิง	.๖	๓๐.๑	๖๙.๓	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๑.๖๑๔	Df = ๒	N = ๓๐๐	P = .๔๕๗	
อายุ				
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒.๕	๓๘.๒	๕๙.๓	๑๐๐.๐
๒๐-๒๕ ปี	๕.๐	๒๘.๓	๖๖.๗	๑๐๐.๐
๓๐-๓๕ ปี	-	๒๑.๗	๗๘.๓	๑๐๐.๐
๔๐-๔๕ ปี	-	๔๕.๖	๕๔.๔	๑๐๐.๐
๕๐-๕๕ ปี	-	๒๓.๘	๗๖.๒	๑๐๐.๐
๖๐ ปีขึ้นไป	-	๒๖.๒	๗๓.๘	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๑๕.๕๕๗	Df = ๑๐	N = ๓๐๐	P = .๐๓๗	
สถานภาพสมรส				
โสด	๒.๓	๓๔.๕	๖๓.๘	๑๐๐.๐
สมรส	.๘	๒๘.๐	๗๑.๒	๑๐๐.๐
หม้าย	-	๒๘.๖	๗๑.๔	๑๐๐.๐
แยกกันอยู่	-	-	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๕.๕๓๕	Df = ๖	N = ๓๐๐	P = .๔๒๐	
ระดับการศึกษา				
ประถมศึกษา	๑.๔	๒๗.๕	๗๑.๐	๑๐๐.๐

มัธยมศึกษาตอนต้น	-	๔๒.๑	๕๗.๕	๑๐๐.๐
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ ปวช.	-	๒๕.๕	๗๔.๑	๑๐๐.๐
ปวส./อนุปริญญา	-	๒๘.๖	๗๑.๔	๑๐๐.๐
ปริญญาตรีขึ้นไป	๒.๕	๓๑.๔	๖๖.๑	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๖.๑๔๘	Df = ๘	N = ๓๐๐	P = .๖๔๓	

ปัจจัย	ความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับ			รวม
	พึงพอใจน้อย	พึงพอใจปานกลาง	พึงพอใจมาก	
อาชีพ				
นักเรียนนักศึกษา	๔.๐	๓๖.๐	๖๐.๐	๑๐๐.๐
ข้าราชการ/พนักงาน รัฐวิสาหกิจ	๑.๗	๒๗.๖	๗๐.๗	๑๐๐.๐
พนักงานบริษัท/ธนาคาร	-	๓๗.๕	๖๒.๕	๑๐๐.๐
พ่อบ้าน/แม่บ้าน	-	๒๖.๕	๗๓.๕	๑๐๐.๐
ค้าขาย	-	๓๒.๐	๖๘.๐	๑๐๐.๐
อาชีพส่วนตัว	-	๑๘.๒	๘๑.๘	๑๐๐.๐
เกษียณอายุ/ว่างงาน	-	๓๕.๐	๖๕.๐	๑๐๐.๐
เกษตรกรกรรม	-	๔๐.๐	๖๐.๐	๑๐๐.๐
อื่นๆ	๒.๖	๓๐.๘	๖๖.๗	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๕.๖๐๕	Df = ๑๖	N = ๓๐๐	P = .๕๑๓	
รายได้				
ต่ำกว่า ๓๐๐๐ บาท	๒.๖	๓๒.๕	๖๔.๕	๑๐๐.๐
๓๐๐๑-๖๐๐๐ บาท	๑.๕	๓๐.๕	๖๗.๖	๑๐๐.๐
๖๐๐๑-๙๐๐๐ บาท	-	๓๐.๕	๖๙.๑	๑๐๐.๐
๙๐๐๑-๑๒๐๐๐ บาท	-	๒๙.๐	๗๑.๐	๑๐๐.๐

๑๒๐๐๑-๑๕๐๐๐ บาท	๕.๐	๓๐.๐	๖๕.๐	๑๐๐.๐
๑๕๐๐๑ บาทขึ้นไป	-	๒๘.๐	๗๒.๐	๑๐๐.๐
Chi-Square = ๕.๔๐๕	Df = ๑๐	N = ๓๐๐	P = .๘๕๐	

ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภาพรวมของความพึงพอใจทั้งหมดในทุกด้าน

ตัวแปร	Unstandardized Coefficients		Standardize d Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	๖๔.๒๖๒	๒.๓๕๕		๒๗.๒ ๔๖	.๐๐๐
เพศ	-.๒๑๑	๑.๐๗๑	-.๐๑๒	-.๑๕๗	.๘๔๔
อายุ	.๑๗๘	.๔๐๔	.๐๓๔	.๔๔๐	.๖๖๐
สถานภาพสมรส	.๕๕๓	.๘๕๑	.๐๘๕	๑.๑๖๗	.๒๔๔
ระดับการศึกษา	-.๐๕๑	.๓๖๒	-.๐๑๐	-.๑๔๒	.๘๘๗
อาชีพ	-.๓๑๕	.๒๑๒	-.๐๕๕	- ๑.๔๘๔	.๑๓๕
รายได้	-.๓๓๖	.๓๓๑	-.๐๖๘	-๑.๐๑๔	.๓๑๑

Dependent Variable: ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน

$R = .๑๒๘$ $R^2 = .๐๑๖$ $SE. = ๘.๗๑๔$ $F = .๘๐๕$ $Sig. = .๕๖๔$ $N = ๓๐๐$

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภาพรวมของความพึงพอใจทั้งหมดในทุกด้าน จากตารางจะพบว่า สัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (R^2) มีค่าเท่ากับ ๐.๑๖ นั่นคือ ตัวแปร เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชนได้เพียง ๑.๖% และเมื่อพิจารณาค่า Sig. จะสามารถสรุปได้ว่าไม่มีตัวแปรลักษณะส่วนบุคคลตัวแปรใดที่มีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลกับตัวแปรตาม คือ ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน

บทที่ ๕

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “ความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร.” มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาการเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน ในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
๒. เพื่อศึกษาความพึงพอใจธรรมะในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน ในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
๓. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากการเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะ ของประชาชน ในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
๔. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของประชากรศาสตร์การเปิดรับธรรมะ ความพึงพอใจและการนำไปใช้ประโยชน์จากการฟังธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๐๐ คน จากพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรม และฟังธรรมในวันธรรมสวนะ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่ออธิบายลักษณะทางประชากรศาสตร์ การเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์กับการเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะ ความพึงพอใจในการฟังธรรมะในวันธรรมสวนะ และการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะได้สรุปผลการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการศึกษวิจัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์

จากประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐๐ คน แบ่งออกเป็น เพศชาย จำนวน ๑๓๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๗ และเพศหญิง จำนวน ๑๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๓ อายุ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ ๖๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๓ มีจำนวนใกล้เคียงกันอายุ ๒๐ – ๒๕ ปี ซึ่งมีจำนวน ๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐ มีสถานภาพโสด จำนวน ๑๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓ สถานภาพสมรส จำนวน ๑๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๗ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี จำนวน ๑๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔ อาชีพ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ จำนวน ๕๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๓ และในส่วนของการรายได้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ บาท จำนวน ๗๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓

ตอนที่ ๒ ข้อมูลการเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะ

ในการเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยฟังธรรมะ จำนวน ๒๗๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๒.๓ และไม่เคยฟังธรรมะจำนวน ๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๗ ในส่วนของรูปแบบการแสดงธรรม กลุ่มตัวอย่างนิยมฟังการแสดงธรรมะในแนวปรับประยุกต์ จำนวน ๑๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๗ ในส่วนของเนื้อหาธรรมะ พบว่า กลุ่มตัวอย่างต้องการรับฟังเนื้อหาธรรมะในเรื่องมงคลชีวิต ๓๘ ประการมากที่สุด จำนวน ๑๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๓ ในส่วนของวันที่ฟังธรรม กลุ่มตัวอย่างนิยมฟังธรรมะในวันธรรมสวนะมากที่สุด จำนวน ๑๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๒ ระยะเวลาในการฟังธรรม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ฟังธรรมะมาแล้วมากกว่า ๑๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๐๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๒ ช่วงเวลาในการฟังธรรม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่นิยมฟังธรรมะในช่วงเวลา ๐๘.๐๐ – ๑๐.๐๐ น. จำนวน ๑๕๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๗ และสื่อในการเผยแผ่ธรรมที่กลุ่มตัวอย่างนิยมฟังธรรมมากที่สุด คือ สื่อจากพระสงฆ์โดยตรง จำนวน ๑๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๓

ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ

จากข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรม แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๑. ผู้นำเสนอธรรม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในผู้นำเสนอธรรมะ ในระดับต่างๆ ตามประเด็นหัวข้อต่อไปนี้

๑.๑ มีความรู้เกี่ยวกับธรรมที่เสนอดี อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๓

๑.๒ มีความน่าเชื่อถือ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๓

๑.๓ มีความสามารถถ่ายทอดได้เข้าใจ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๗

๑.๔ มีมนุษยสัมพันธ์ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๓

๑.๕ มีทักษะในการสื่อสารที่ดี อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๗

๑.๖ มีอุปกรณ์ที่ทันสมัย อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๗

๒. เนื้อหาธรรมะ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในเนื้อหาธรรมะ ในระดับ
ต่างๆ ตามประเด็นหัวข้อต่อไปนี้

๒.๑ น่าสนใจน่าติดตาม อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๓

๒.๒ เป็นประโยชน์ต่อตัวท่าน อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๗

๒.๓ ยากเกินความเข้าใจ อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๓

๒.๔ เข้าใจได้ง่าย อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓

๒.๕ ตรงต่อความต้องการ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๓

๒.๖ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๘

๓. วิธีการนำเสนอธรรม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจ ในวิธีการนำเสนอ
ธรรมะ ในระดับต่างๆ ตามประเด็นหัวข้อต่อไปนี้

๓.๑ น่าสนใจน่าติดตาม อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๔

๓.๒ ทำให้เข้าใจธรรมได้ง่ายขึ้น อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๑

๓.๓ ใช้วิธีการนำเสนอให้เรื่องยากกลายเป็นเรื่องง่าย อยู่ในระดับมาก คิดเป็น
ร้อยละ ๔๔.๓

๓.๔ ใช้เวลาได้อย่างเหมาะสม อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๓

๓.๕ เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๕

ตอนที่ ๔ ประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ

จากข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรม ของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่
พบว่า อยู่ในระดับต่างๆ ตามประเด็นหัวข้อดังต่อไปนี้

๑. ทำให้ละเว้นความชั่ว อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๓

๒. ทำให้กระทำความดี อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๕

๓. ทำให้จิตใจสะอาดผ่องใส อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓

๔. ทำให้ได้รับความรู้หลากหลาย อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๓
๕. ทำให้เพิ่มศรัทธามากขึ้น อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๒
๖. สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาชีวิตและสังคมได้ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๓
๗. ทำให้ได้รับการยอมรับนับถือจากผู้อื่นมากขึ้น อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๒
๘. ทำให้เกิดความบันเทิงในธรรม และอยากฟังธรรมในวันธรรมสวนะ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๗
๙. เป็นการเสริมสร้างกุศล และบารมี สำหรับชาตินี้ และชาติหน้า อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๘
๑๐. ทำให้มองเห็นปัญหาอันเกิดจากขาดหลักธรรมของสังคมปัจจุบัน อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๓
๑๑. ทำให้เห็นความสำคัญของวันธรรมสวนะมากขึ้น อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๖
๑๒. ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของวันธรรมสวนะ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๐

ตอนที่ ๕ การทดสอบสมมติฐาน

คุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ กับการเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะ พบว่า เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ มีความพึงพอใจต่อผู้เสนอธรรม ต่อเนื้อหาธรรม ต่อวิธีการเสนอธรรม และเห็นประโยชน์จากการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ แสดงว่าคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ไม่มีความสัมพันธ์หรืออิทธิพลต่อการส่งผล ต่อการเปิดรับธรรมะของพุทธศาสนิกชน

๕.๒ อภิปรายผล

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายได้ดังนี้

๑. จากผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า คุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับธรรมะ แตกต่างกัน หรือไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งอาจเป็นเพราะความแตกต่างกันในด้านต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่าง ถึงแม้ เพศชาย และเพศหญิง มีการเปิดรับฟังธรรมะได้ในอัตราที่ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่คุณลักษณะทางประชากรที่เมื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบความสัมพันธ์แล้วเห็น

ได้ชัดเจนที่สุด คือ สถานภาพ และอาชีพ โดยกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพโสด มีการเปิดรับฟังธรรมะในอัตราน้อยกว่าสถานภาพอื่นๆ ถัดมาเป็นสถานภาพสมรส มีการใช้ชีวิตเป็นคู่ มีการเปิดรับฟังธรรมะในอัตราที่เพิ่มสูงขึ้น ถัดมาอีกเป็นผู้ที่มีสถานภาพหม้าย เป็นผู้ผ่านการใช้ชีวิตคู่มาแล้ว มีการเปิด รับฟังธรรมะในอัตราที่สูงขึ้นมาอีก และสุดท้ายเป็นผู้ที่มีสถานภาพแยกกันอยู่ มีการเปิดรับฟังธรรมะในอัตราที่สูงที่สุด อาจเป็นเพราะในแต่ละสถานภาพนั้นมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีเวลา และโอกาสในการเปิดรับฟังธรรมะที่แตกต่างกันไปด้วย เช่นเดียวกับอาชีพ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ในการเปิดรับฟังธรรมะแล้ว พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอัตราการเปิดรับฟังธรรมะในอัตราที่สูงที่สุด เป็นกลุ่มที่มีอาชีพค้าขาย เกษียณอายุ หรือผู้ว่างงาน และผู้ที่มีอาชีพเกษตรกร จะเห็นได้ชัดจากผู้ที่ยกยออายุ หรือผู้ว่างงาน ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่ได้ทำงาน หรือยังไม่ม้งานทำ จึงอาจจะทำให้มีเวลา และโอกาสในการเปิดรับฟังธรรมะได้มากกว่าทุกๆ อาชีพ และ

เมื่อนำคุณลักษณะทางประชากรมาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ กับความพึงพอใจในการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ และการนำธรรมะไปใช้ประโยชน์โดยแยกวัดเป็น ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ว่าจะมีคุณลักษณะทางประชากรที่แตกต่างกันอย่างไร แต่ก็มีคามพึงพอใจในธรรมะ และการนำธรรมะไปใช้ประโยชน์อยู่ในระดับมาก ซึ่งถือว่าเป็นระดับที่สูงพอสมควร นอกจากนั้นยัง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพหม้าย และแยกกันอยู่ มีความพึงพอใจในการเผยแผ่ธรรม และนำธรรมะไปใช้ประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด รวมทั้งผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาเอก และผู้ที่มีอาชีพเกษตรกรก็อยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน โดยผู้ที่มีสถานภาพหม้าย และแยกกันอยู่ อาจจะผ่านประสบการณ์หรือปัญหาในการดำเนินชีวิตมากกว่าสถานภาพอื่นๆ เมื่อได้รับการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ แล้วนำธรรมะที่ได้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต แล้วสามารถแก้ปัญหา และดำเนินชีวิตตามปกติสุขได้จึงอาจทำให้มีความพึงพอใจในระดับที่สูงกว่าสถานภาพอื่นๆ ได้ ส่วนผู้ที่มีการศึกษาสูงถึงระดับปริญญาเอก มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด อาจเป็นเพราะการศึกษาเรียนรู้ที่มากตามคุณวุฒิ ทำให้เมื่อได้รับฟังธรรมะแล้วสามารถเข้าใจได้ง่ายกว่าผู้ที่มีการศึกษาดำกว่า จึงทำให้มีความพึงพอใจในระดับที่สูงกว่าด้วย

๒. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่นิยมฟังธรรมะในแนวปรับประยุกต์มากที่สุด จากผลของการศึกษานี้ พบว่า แนวการแสดงธรรมแบบปรับประยุกต์ เป็นการแสดงธรรมะให้เข้ากับเหตุการณ์ สังคม หรือสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน และแสดงธรรมะให้เข้ากับกลุ่มผู้ฟัง ส่วนเนื้อหาธรรมะที่กลุ่มตัวอย่างเลือกที่จะฟังมากที่สุด คือ มงคลชีวิต ๓๘ ประการ อาจเป็นเพราะว่า

หลักธรรมหมวดนี้ สอนถึงการบริหารพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดำเนินไปด้วยความถูกต้อง และถูกต้องทางในการใช้ชีวิตกับสังคม ทั้งส่วนตน และผู้อื่น เป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับสังคมโดยรวม

๓. สื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ ที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับฟังธรรมะมากที่สุด คือ พระสงฆ์ รองลงมาเป็นสื่อวิทยุโทรทัศน์ และวิทยุกระจายเสียง

๔. ในการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ มีองค์ประกอบที่ผู้ศึกษาวิจัยนำมาวิเคราะห์อยู่ ๓ ประการ คือ

๑) ผู้นำเสนอธรรมะ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในผู้นำเสนอธรรมะในประเด็นเรื่อง ความรู้เกี่ยวกับธรรมะ ความน่าเชื่อถือ ความสามารถในการถ่ายทอดธรรมะ ความมีมนุษยสัมพันธ์ ทักษะในการสื่อสารที่ดี อยู่ในระดับมาก มีเพียงเรื่องอุปกรณ์ในการนำเสนอธรรมะที่อยู่ในระดับปานกลาง แสดงว่า ในการเผยแพร่ธรรมะนั้น ผู้นำเสนอธรรมะควรที่จะได้รับการสนับสนุนในเรื่องของอุปกรณ์ในการนำเสนอธรรมะให้มากขึ้น หรือทันสมัยมากขึ้น

๒) เนื้อหาธรรมะ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจเนื้อหาธรรมะในประเด็นเรื่อง ความน่าสนใจน่าติดตาม เป็นประโยชน์ ยากเกินความเข้าใจ เข้าใจได้ง่าย ตรงต่อความต้องการ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ อยู่ในระดับมาก แสดงว่า ในการเผยแพร่ธรรมะนั้น เนื้อหาธรรมะบางส่วน หรือบางตอนยังมีความยาก และง่ายในการทำ ความเข้าใจอยู่ แต่ก็ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

๓) วิธีการนำเสนอธรรมะ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจ ในวิธีการนำเสนอธรรมะ ในประเด็นเรื่อง ความน่าสนใจน่าติดตาม ทำให้เข้าใจธรรมได้ง่ายขึ้น ใช้วิธีการนำเสนอให้เรื่องยากกลายเป็นเรื่องง่าย ใช้เวลาได้อย่างเหมาะสม เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง อยู่ในระดับมาก แสดงว่า วิธีการนำเสนอธรรมะนั้น ทำให้ธรรมะมีความน่าสนใจน่าติดตามมากขึ้น หากใช้เวลาได้อย่างเหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑. ผู้นำเสนอธรรมะ ควรเป็นผู้ที่มีความรู้มาก และเป็นตัวอย่างที่ดี เพื่อให้ผู้รับฟังธรรมได้ปฏิบัติตามอย่างไม่ขัดข้องจิตใจ และเป็นการเพิ่มศรัทธาในการประพฤติตน ในการทำความดี และสามารถเป็นข้อเปรียบเทียบให้ผู้นำเสนอธรรมะรุ่นหลังได้ปฏิบัติตาม

๒. ควรมีการเผยแพร่ธรรมในวันต่างๆ เพิ่มขึ้นไม่เฉพาะวันพระหรือวันธรรมสวนะ

๓. ควรมีการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าเกี่ยวกับว่า วันต่อๆ ไป จะแสดงธรรมเทศนาเกี่ยวกับเรื่องใด ใครเป็นผู้แสดง และผู้ที่มาฟังจะได้รับซึ่งประโยชน์อะไรบ้าง

๔. ควรมีการนำเสนอธรรมะที่หลากหลายรูปแบบให้ทันยุคทันสมัยอยู่เสมอให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง

๕. เนื้อหาธรรมะน่าสนใจ แต่การนำเสนอธรรมะไม่ต่อเนื่อง ทำให้ไม่ค่อยเข้าใจ ธรรมะมากนัก

๖. การปรับปรุงการนำเสนอธรรมะอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้ซ้ำแต่เรื่องเดิมๆ และควรนำเสนอในวันเสาร์ – วันอาทิตย์ให้มากขึ้น เพราะเหมาะกับการฟังธรรมะของคนทำงาน

๗. ควรมีการเผยแพร่ธรรมจากสื่อต่างๆ ให้มากขึ้น และปรับปรุงเพิ่มเติมอุปกรณ์ในการเสนอธรรมะให้มากขึ้น ทันสมัยขึ้น

๘. การนำเสนอธรรมะ ควรเน้นไปที่ผู้ที่กำลังศึกษาแก่นแท้ของศาสนาให้มากขึ้น

๙. ควรให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ธรรม ไม่เจาะจงเฉพาะผู้นำเสนอธรรมะที่มีชื่อเสียง เพื่อให้ผู้ฟังธรรมได้รับประสบการณ์ และความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป

๑๐. การเผยแพร่ธรรม ควรแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายนำไปปฏิบัติได้

๑๑. ควรเผยแพร่ธรรมในแนวสนุกสนาน และมีคติสอนใจแฝงไว้ เพื่อที่จะทำให้ผู้ฟังไม่เบื่อ และสนใจฟังธรรมะมากขึ้น

๑๒. ควรเสนอเนื้อหาธรรมะในวันธรรมสวนะให้มากขึ้น และควรเผยแพร่ธรรมให้กับเยาวชน นักเรียนนักศึกษาให้มากขึ้น

๑๓. ควรเสนอธรรมะโดยแก่นแท้ ทำสิ่งที่เข้าใจยากให้ง่ายขึ้นและไม่สอนโดยมอมเมา

๑๔. ควรจัดให้มีการนำเสนอธรรมะแนวเสวนาธรรม เชิญบุคคลในวงการต่างๆ มาร่วม จะทำให้น่าสนใจ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันได้มากขึ้น

๑๕. การเผยแพร่ธรรม ควรใช้สื่อทางวิทยุกระจายเสียงและสื่อวิทยุโทรทัศน์ในรูปแบบธรรมะบันเทิง เช่น ละครธรรมะ เป็นต้น

๑๖. ควรเสนอธรรมะออกมาให้เข้าใจง่ายขึ้นและเอาเรื่องที่ใกล้ตัวมาเปรียบเทียบ เพื่อขยายกลุ่มผู้ฟัง แทนที่จะมีแต่ผู้ใหญ่ ก็จะได้เด็กด้วย ยิ่งง่ายต่อการฟัง ทำให้สนุกกับเนื้อหาธรรมะ เด็กเล็กๆ ควรจะได้ฟัง และปลูกฝังธรรมะตั้งแต่เยาว์วัย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

..... วิสุทธิมรรคแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ชุด ๖ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

..... มงคลัตถทีปนีแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือ :

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดระเบียบการเรียนรู้พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร :

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔.

กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา. ศาสนพิธีฉบับกรมการศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕.

กัลยา วาณิชย์บัญชา,รศ.ดร.. การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล. พิมพ์ครั้งที่ ๗.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๘.

กาญจนา แก้วเทพ. สื่อสารมวลชนทฤษฎีและแนวทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ศาลาแดง, ๒๕๔๕.

กาญจนา มีศิลปวิภักย์, ผศ.ดร.. ความรู้เบื้องต้นและทฤษฎีการสื่อสาร. นนทบุรี : บริษัท เอส

อาร์ พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

กำชัย ทองหล่อ. หลักภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๔๕.

กิตติมา สุรสนธิ, รศ.. ความรู้ทางการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

_____. ความรู้ทางการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๘.

คุณ โทจันทร์, รศ.. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖.
จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์, รศ.ดร.. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. สัทธรรมปูลนตรีกสูตร. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม, ดร.. จิตวิทยาการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุตรไพศาล, ๒๕๔๔.

ฉันทน์ ประกายสันติสุข. ประสิทธิภาพในการเผยแพร่ธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๔๖.

เดือน คำดี. พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.

ธงชัย สันติวงษ์, รศ., องค์การและการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.

ชนิด อยู่โพธิ์. สถิติพื้นฐานสำหรับทุกคน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๑๘.

ธนวดี บุญลือ, รศ.ดร.. “ทฤษฎีและแบบจำลองพื้นฐานทางการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชา หลักและทฤษฎีการสื่อสาร. หน่วยที่ ๕. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖.

บรรจบ บรรณรุจิ. อสตีมหาสาวก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี : กองทุนศึกษาพุทธสถาน, ๒๕๓๖.

บุญมี แท่นแก้ว, ผศ.. และคณะ, พระธรรม. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๖.

ประมะ สตะเวคิน, รศ.ดร.. หลักนิเทศศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๖.

ปัญญา ไร่บางยาง. คัมภีร์อุโบสถศีล. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๘.

_____. ธรรมธิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

ปัญญา สละทองตรง (ป.ธ. ๕, พ.กศ.). คู่มือการศึกษาธรรมศึกษาชั้นเอก. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

ปิ่น มุกข์นิตย์, พันเอก.. แนวการสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พืระ จิรโสภณ, ผศ.ดร.. “ทฤษฎีเกี่ยวกับตัวแปรระหว่างสิ่งเร้า – การตอบสนอง.” ใน หลักและทฤษฎีการสื่อสาร. หน่วยที่ ๑๑ พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖.

พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี), วิปัสสนาภูมิ. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุญศิริการพิมพ์, ๒๕๔๕.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่เชิงรุก. กรุงเทพมหานคร : สามลดา, ๒๕๔๘. _____, และคณะ, วิมุตติมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘, ราชบัณฑิต), และคณะ, คลักรธรรม. เล่ม ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงซึ้ง, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมธีรราชมุนี (โชดก ป.ธ. ๘), หลักปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ.), ธรรมานุวัตรชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. พิมพ์ครั้งที่ ๖๘, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ระฆังทอง, ๒๕๔๗.

พระภัทรมุนี (เสรี ธมฺมเวที), พระธรรมเทศนาอาณานิยาธิกา. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๐.

พระมหาเสถียร จนฺทโก. พระธรรมเทศนาสอนประชาชน. กรุงเทพมหานคร : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๓๕.

พระราชสุทธินาถ (อุบล นนฺทโก ป.ธ. ๘), อธิบายธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๑. (สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี), พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระภัทรธัมมโชติกะ ธมฺมาจริยะ. ปรมัตถโชติกะสมถกรรมฐานที่ปณีไนปริเฉทที่ ๘. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : วัฒนกิจพาณิชย์, ๒๕๓๘.

- ภัททันตะ อาสภมหาเถระ คร., หลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔
เบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : บริษัท แพลเน็ต จำกัด, (ม.ป.ป.)
- วิปัสสนาทีปนิฎฐิกา. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๑๘.
- ภัทรวรรณ วันทนชัยสุข. ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิ
ปัญญา, ๒๕๔๖.
- มงคล ศรีไพวรรณ. ประมวลบทพระธรรมเทศนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘.
- ยุพา อร่ามกุล. ทานและอานิสงส์ของท่าน. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร : หจก. ทิพย์วิสุทธิ,
๒๕๔๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ:
อักษรเจริญทัศน์ อจท., ๒๕๓๘.
- รุจิร ภู่อาระ คร. และคณะ, แนวหน้า ฉบับ บูรณาการมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสร้างเสริม
ลักษณะนิสัย สด.น.๖. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์
จำกัด, ๒๕๓๓.
- لوبซัง พิลาอุปะ. ชีวิตประวัติของมิลาลปะ. “แปลโดย” เชน ณ นคร. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพ
มหานคร : ส่องสยาม, ๒๕๔๗.
- วนิช สุธารัตน์, รศ.. ความคิดและแนวความคิดสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น,
๒๕๔๗.
- วุฒิชัย จ้าง. พฤติกรรมการตัดสินใจ. กรุงเทพมหานคร : โอเคเอ็นสโตร์, ๒๕๒๓.
- ศุภรัศมี จิตกุลเจริญ. ทฤษฎีการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๔๐.
- สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหา
นคร : บริษัท ประจวบคีรีขันธ์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- สมควร กวียะ. นิสัยการรับข่าวของประชาชนในหมู่บ้านชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร : สถา
บันไทยคดีศึกษา, ๒๕๒๓.
- สมพร สุทัศน์ย์ ม.ร.ว., มนุษย์สัมพันธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- สมภาร สมภาโร (ทวีรัตน์), พระ. ธรรมะภาคปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท
สหธรรม จำกัด, ๒๕๔๗.

สุเมธ เมธาวิตกุล, ผศ., สังกัดพิธีกรรมทางศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.
สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. การสื่อสารกับสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหา
วิทยาลัย, ๒๕๓๓.

สุริย์ มิพลกิจ และคณะ., พระพุทธประวัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอม
ฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๔.

อรรณณ ปิณฑน์โอวาท. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

_____. หลักและปรัชญาของวาทวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหา
วิทยาลัย, ๒๕๓๕.

๒) บทความ :

ธเนศวร์ เจริญเมือง. “บทเรียนจากสงคราม ๒๕๔๘.” มติชน สุดสัปดาห์ ๑๒๕๔ (มิถุนายน
๒๕๔๘) : ๓๐ – ๓๑.

ป.ทวิชิต. “ประเพณีแห่เทียนพรรษา.” กฎแห่งกรรมแรงบุญแรงกรรม ๔๕ (สิงหาคม ๒๕๔๘) : ๓๐ – ๓๑.

วิเวกวัตร วังเวงวาร์. “พระพุทธศาสนาในฐานะทางเลือกและทางรอดของมวลมนุษยชาติ.”
เสียงธรรม ๔๕ (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๔๕) : ๔๓ – ๔๘.

สุรศักดิ์ คลีแก้ว. “เหลียวหลัง...เลหน้าบทบาทพระสงฆ์ไทย.” ธรรมลีลา ๖๕ (กรกฎาคม ๒๕๔๘) : ๓๑ – ๓๒.

อินทัช. “วิสาขบูชาวันสำคัญโลก”. พุทธจักร ๕๖ (พฤษภาคม ๒๕๔๔) : ๑๔ – ๑๕

๓) วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย :

จุฑาภรณ์ เอื้อละพันธ์. “พฤติกรรมการรับข่าวสารการพัฒนาชุมชนของประชาชนในชุมชน
เป้าหมายของกรุงเทพมหานคร : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนในเขตคูสิต เขตสัมพันธวงศ์
เขตบางกอกน้อยและเขตหนองจอก.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔.

ชยาภรณ์ ตามไทย, และคณะ. “ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของอาจารย์ สถาบันราชภัฏ
บ้านสมเด็จเจ้าพระยา.” ภาคนิพนธ์คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตบริหาร
ศาสตร์, พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต. (การบริหารทรัพยากรมนุษย์), ๒๕๓๕.

บุษราคัม เอี่ยมอำไพ. “ปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารจากสถานีวิทยุ จส. ๑๐๐ และการเป็นสมาชิกชมรม จส. ๑๐๐.” วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน). คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

บำรุง สุขพรรณ. “บทบาทของสื่อในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การวางแผนครอบครัว.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตวิทยาลัย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒.

_____, ผศ.. “พฤติกรรมการรับข่าวจากสื่อมวลชนของพระสงฆ์มีอิทธิพลต่อการเผยแผ่และพัฒนาความคิดจิตใจของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของสำนักงานพัฒนาชุมชนเขต ๔ (จังหวัดอุดรธานี)” คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

_____, รศ.. “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์.” คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

ปิ่นนาค นพพนวัน. “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระปลัดสุบิน วชิรปญโญ (สิงห์ทอง), “ การศึกษาพฤติกรรมของผู้ฟังรายการธรรมะจากสถานีวิทยุกองพลทหารม้าที่ ๒ : รายการเสียงธรรมจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาบุรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก), “ การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาปณานนท์ พุทธเมธี (ฟิลพันธ์), “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจต่อนิตยสารพุทธจักรของสมาชิก และนิสิตมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาสาขันธ์ หวานคำ. การศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในงานสวัสดิการสังคม : กรณีศึกษาพระสงฆ์ที่ได้รับรางวัลดีเด่น” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการแรงงานและสวัสดิการสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๒.

พระมหาสำรวย จารุฉโน(บุญส่ง), “ศึกษาความสัมพันธ์ผลในการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคม วัดปากน้ำเขตกาญเจริญ กรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ. “การใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจ : ทฤษฎีงานวิจัยและข้อเสนอแนะต่อการศึกษาในเทศาสน์พัฒนาการ,” นิเทศศาสตร์ ๖ สิงหาคม ๒๕๒๘.

๔) เอกสารประกอบการวิจัยที่ไม่ได้พิมพ์เผยแพร่ :

กิตติมา สุรสนธิ, รศ.. วิชา วบ. ๖๐๐ ทฤษฎีและวิธีการศึกษาวารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน. คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗, (ถ่ายเอกสารเก็บเล่ม).

ธนวดี บุญลือ รศ.ดร., “ทฤษฎีและแบบจำลองพื้นฐานทางการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชา หลักและทฤษฎีการสื่อสาร, หน่วยที่ ๕ นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖, (เอกสารพิมพ์เก็บเล่ม).

บำรุง สุขพรรณ, รศ.. หลักสูตร พระสงฆ์ผู้นำการพัฒนาสังคมไทยที่ยั่งยืน. เอกสารประกอบการถวายความรู้พระสงฆ์ สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘. (ถ่ายเอกสารเก็บเล่ม)

พระราชปริยัติ, (สถิตย์ สิริโร). รายวิชงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา. เอกสารประกอบการสอน, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗. (พิมพ์เก็บเล่ม).

สมคิด จงพฤษะ, พลโท.. ตำราวิชาการศาสนาและศีลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, โรงเรียนการศาสนาและศีลธรรมทหารบก, โดยกองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารบก, ๒๕๓๘. (เอกสารอัดสำเนาเก็บเล่ม).

เสนาะ ผดุงฉัตร. สื่อธรรมอย่างไรคนจึงสนใจ. นักวิชาการ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔. (ถ่ายเอกสารเก็บเล่ม).

๒. ภาษาอังกฤษ :

- Edward T. Hall, **The Silent Language**, Garden City, New York : Doubleday, 1973.
- Mary B. Cassata and Mikefi K. Asnte, **Mass Communication**. New York : Macmillan Publishing Co, Inc.: 1979.
- Masol, A.H. **Motuvatuon and personality**. New York : Harper & Row, 1954.
- Maxwell E. McCombs and Lee B. Becker, **Using Mass Communication Theory**. New Jetscy : Prentice Hall, 1979.
- Palmgeen weknner and Rosengren, **Media Gratification rescarch : current Perspective**, Calfamir : Hills: Hills: Sage, 1985.
- Ruben, Brent D. **Commuoication and Human Behavior**. New York : Macmilan ublishing Company. 1984.
- Wagner, John A. **Management of organization behavior**. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice - Hall, 1992.
- W. Rhys Roberts, “Rheyoricd” , **The Works of Aristotle**, W.D. Ross ed. London : Oxford Univercity Press, 1946.
- Eliphy Katz, Jay Blumler and Michael Gurevitch, “Uses of Mass Communication by the Individual,” **Major Issues and Future Directions in Mass Communicatoin Research**. W. Philip Davidson and Frederick Yu, eds. New York : Praeger Publishers, 1974.
- Harold D. Lasswell, “The Strucure and Functure and Frnction of Communication in Society,” **The Communicatoin of Ideas**, Lyman Brylon ed. New york : Harper and Row Publishers, 1948.
- J. D. Rayburn and Philip Palmgreen, “Merging Uses and Gratifications and Expectacy – Value Theory,” **Communication Research and Untermation Quarterly**. 11 October, 1984.
- J. M. Mcleod and L.B. Becker, “The Uses and Gratifications Approach,” in D.D. Nimmo and U.R. Sanders (eds.), **Handbook of Political Communication Beverly**. Hills : Sage, 1981.

- T. Peled and. Katz (1974), quoted in “An Expectancy – Value Approach to Media Gratifications,” by Palmgreen and Taybum in Karl Erik Rosengren, Lawrence A. Wenner, Philip Palmgreen, **Current Perspectives in media Gratification Research.** Beverly Hill : Sage, 1985.
- Lee B. Becker, “The Measurement of Gratification.” Communication Research. (January 1979), P. 54 – 73.

ให้แก่พุทธบริษัทในวัดต่าง ๆ จำนวนทั้งสิ้น ๓๐๐ คน จากการใช้แบบตาราง การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ของ Yamane

๑. วัดใหม่พิเรนทร์	จำนวน	๔๐	รูป/คน
๒. วัดราชสิทธิาราม	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๓. วัดอรุณราชวราราม	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๔. วัดโมลีโลกยาราม	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๕. วัดเกลือวัลย์	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๖. วัดหงส์รัตนาราม	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๗. วัดสังข์กระจาย	จำนวน	๔๐	รูป/คน
๘. วัดนาคนกลาง	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๙. วัดเจ้ามุล	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๑๐. วัดท่าพระ	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๑๑. วัดประดู่ฉิมพลี	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๑๒. วัดประดู่ในทรงธรรม	จำนวน	๒๐	รูป/คน
๑๓. วัดคิควด	จำนวน	๒๐	รูป/คน
	รวม	๓๐๐	รูป/คน

๓.๓ ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ สามารถแบ่งออกได้ดังนี้-

๑. คุณลักษณะของประชากร ประกอบไปด้วย เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้
๒. การเปิดรับสื่อ ได้แก่ ความถี่ (ความบ่อยครั้ง) ในการไปฟังธรรม ระยะเวลาที่ใช้ในการฟังธรรม
๓. ความพึงพอใจในการฟังธรรมะ แบ่งเป็น ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด
๔. ประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมะ ได้แก่ ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันแบ่งเป็น ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

ภาคผนวก

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๓๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โดยมหาเถรสมาคมพระเถรานุเถระธรรมยุติกนิกาย
โทร. ๐-๒๒๒๒-๒๕๓๕, ๐-๒๒๒๒-๕๖๖๖, ๐-๒๒๒๒-๖๖๖๗
โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๖๖๖๖, ๐-๒๒๒๒-๖๖๖๕

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นิสิตทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

กราบเรียน พระเดชพระคุณ พระศรีรัตนวิมล (จร.) เจ้าอาวาสวัดใหม่พิเรนทร์

ด้วย พระครูปลัดศิริวัฒน์ สญฺญจิตฺโต (วิชาผา) นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธ-
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวัน
ธรรมสวนะ ของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” โดยในการ
ทำวิจัยดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพุทธศาสนิกชน อุบาสก
อุบาสิกา ที่มาทำบุญและฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ในวัดของพระเดชพระคุณฯ

จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตท่านดังกล่าวทำการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูล
เพื่อประกอบการศึกษาและวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จาก
พระเดชพระคุณฯ เป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร/โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mcu.ac.th

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๐-๒๒๒๒-๒๘๓๕, ๐-๒๒๒๕-๘๖๘๖, ๐-๒๒๒๒-๑๘๖๗

โทรสาร ๐-๒๒๒๑-๖๕๕๐, ๐-๒๒๒๑-๕๘๖๕

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๓๑๗

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

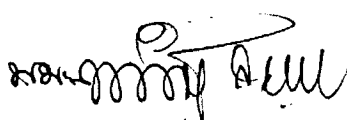
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

กราบเรียน พระเดชพระคุณ พระธรรมรัตนวิสุทธิ (จล.) เจ้าอาวาสวัดราชสิทธิาราม

ด้วย พระครูปลัดศิริวัฒน์ สอนจิตโต (วิชาผา) นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธ-
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวัน
ธรรมสวนะ ของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร" โดยในการ
ทำวิจัยดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพุทธศาสนิกชน อุบาสก
อุบาสิกา ที่มาทำบุญและฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ในวัดของพระเดชพระคุณฯ

จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตท่านดังกล่าวทำการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูล
เพื่อประกอบการศึกษาและวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จาก
พระเดชพระคุณฯ เป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ)

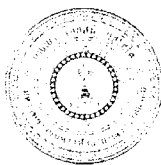
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร/โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gads@mcu.ac.th

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร. ๐-๒๒๒๒-๒๕๓๕, ๐-๒๒๒๕-๘๖๘๖, ๐-๒๒๒๒-๑๘๖๖
โทรสาร ๐-๒๒๒๑-๖๕๕๖, ๐-๒๒๒๑-๕๓๕๕

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๓๑๗

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

กราบเรียน พระเดชพระคุณ พระธรรมสิริชัย (จล.) เจ้าอาวาสวัดอรุณราชวราราม

ด้วย พระครูปลัดศิริวัฒน์ สญฺญจิตฺโต (วิชาผา) นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธ-
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวัน
ธรรมสวนะ ของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร" โดยในการ
ทำวิจัยดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพุทธศาสนิกชน อุบาสก
อุบาสิกา ที่มาทำบุญและฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ในวัดของพระเดชพระคุณฯ

จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตท่านดังกล่าวทำการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูล
เพื่อประกอบการศึกษาและวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จาก
พระเดชพระคุณฯ เป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาสมจินต์ สมุมาปญฺโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๖

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๓๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร. ๐-๒๒๒๒-๒๘๓๕, ๐-๒๒๒๕-๘๖๘๖, ๐-๒๒๒๒-๑๘๖๓
โทรสาร ๐-๒๒๒๑-๖๕๕๐, ๐-๒๒๒๑-๕๘๖๕

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

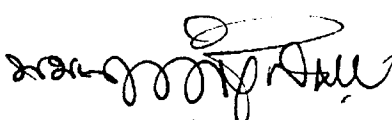
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

กราบเรียน พระเดชพระคุณ พระธรรมปริยัติโสภณ (จล.) เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม

ด้วย พระครูปลัดศิริวัฒน์ สญฺญจิตฺโต (วิชาผา) นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "ความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ ของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร" โดยในการทำวิจัยดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพุทธศาสนิกชน อุบาสก อุบาสิกา ที่มาทำบุญและฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ในวัดของพระเดชพระคุณฯ

จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตท่านดังกล่าวทำการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาและวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณฯ เป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาสมจินต์ สมุมาปญฺโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๓๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร. ๐-๒๒๒๒-๒๘๓๕, ๐-๒๒๒๕-๘๖๘๖, ๐-๒๒๒๒-๑๘๖๗
โทรสาร ๐-๒๒๒๑-๖๕๕๐, ๐-๒๒๒๑-๕๘๖๕

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตวิทยาลัยทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

กราบเรียน พระเดชพระคุณ พระธรรมวราภรณ์ (ร.ก.จล.) เจ้าอาวาสวัดเครือวัลย์

ด้วย พระครูปลัดศิริวัฒน์ สุนฺณจิตฺโต (วิชามา) นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธ-
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "ความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมในวัน
ธรรมสวนะ ของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร" โดยในการ
ทำวิจัยดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพุทธศาสนิกชน อุบาสก
อุบาสิกา ที่มาทำบุญและฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ในวัดของพระเดชพระคุณฯ

จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้บัณฑิตวิทยาลัยดังกล่าวทำการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูล
เพื่อประกอบการศึกษาและวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จาก
พระเดชพระคุณฯ เป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๓๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร. ๐-๒๒๒๒-๒๘๓๕, ๐-๒๒๒๕-๘๖๘๖, ๐-๒๒๒๒-๑๘๖๗
โทรสาร ๐-๒๒๒๑-๖๕๕๐, ๐-๒๒๒๑-๕๘๖๕

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

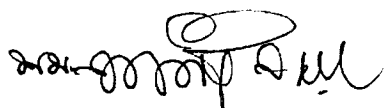
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

กราบเรียน พระเดชพระคุณ พระราชวิสุทธิดิลก (จล.) เจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม

ด้วย พระครูปลัดศิริวัฒน์ สญฺญจิตฺโต (วิชาผา) นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ ของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” โดยในการทำวิจัยดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพุทธศาสนิกชน อุบาสก อุบาสิกา ที่มาทำบุญและฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ในวัดของพระเดชพระคุณฯ

จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตท่านดังกล่าวทำการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาและวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณฯ เป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๓๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๐-๒๒๒๒-๒๘๓๕, ๐-๒๒๒๕-๘๖๘๖, ๐-๒๒๒๒-๑๘๖๗

โทรสาร ๐-๒๒๒๑-๖๕๕๐, ๐-๒๒๒๑-๕๖๖๕

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

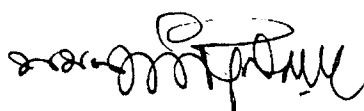
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูไพโรจน์ปัญญารักษ์ (จล.) เจ้าอาวาสวัดสังฆะกระจาย

ด้วย พระครูปลัดศิริวัฒน์ สกนฺตจิตฺโต (วิชาผา) นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธ-
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "ความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมในวัน
ธรรมสวนะ ของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร" โดยในการ
ทำวิจัยดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพุทธศาสนิกชน อุบาสก
อุบาสิกา ที่มาทำบุญและฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ในวัดของท่าน

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตท่านดังกล่าวทำการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูล เพื่อ
ประกอบการศึกษาและวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่าน
เป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th> E-mail: grads@mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๓๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร. ๐-๒๒๒๒-๒๘๓๕, ๐-๒๒๒๕-๘๖๘๖, ๐-๒๒๒๒-๑๘๖๗
โทรสาร ๐-๒๒๒๑-๖๕๕๐, ๐-๒๒๒๑-๕๖๖๕

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๘

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูสิทธิคุณสาทร (จล.) เจ้าอาวาสวัดนาคกลาง

ด้วย พระครูปลัดศิริวัฒน์ สอนจิตโต (วิชาผา) นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ ของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร" โดยในการทำวิจัยดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพุทธศาสนิกชน อุบาสก อุบาสิกา ที่มาทำบุญและฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ในวัดของท่าน

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตท่านดังกล่าวทำการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูล เพื่อประกอบการศึกษาและวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาสมจินต์ สมุมาปญโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mcu.ac.th

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร. ๐-๒๒๒๒-๒๘๖๕, ๐-๒๒๒๕-๘๖๖๖, ๐-๒๒๒๒-๑๘๖๗
โทรสาร ๐-๒๒๒๑-๖๕๕๐, ๐-๒๒๒๑-๕๖๖๕

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๓๑๗

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๘

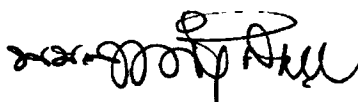
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูโสภาบุญวัฒน์ (จร.) เจ้าอาวาสวัดเจ้ามูล

ด้วย พระครูปลัดศิริวัฒน์ สุนฺณจิตฺโต (วิชาผา) นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธ-
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวัน
ธรรมสวนะ ของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร" โดยในการ
ทำวิจัยดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพุทธศาสนิกชน อุบาสก
อุบาสิกา ที่มาทำบุญและฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ในวัดของท่าน

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตท่านดังกล่าวทำการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูล เพื่อ
ประกอบการศึกษาและวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่าน
เป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมจินต์ สุมมาปญฺโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร/โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๓๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๐-๒๒๒๒-๒๔๓๕, ๐-๒๒๒๕-๘๖๖, ๐-๒๒๒๒-๑๘๖๖

โทรสาร ๐-๒๒๒๑-๖๕๕๐, ๐-๒๒๒๑-๕๖๖๕

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูวินัยธรเพลิน จิตตกาโร (รท.จร.) เจ้าอาวาสวัดประดู่ฉิมพลี

ด้วย พระครูปลัดศิริวัฒน์ สญฺญจิตฺโต (วิชาผา) นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ ของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” โดยในการทำวิจัยดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพุทธศาสนิกชน อุบาสก อุบาสิกา ที่มาทำบุญและฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ในวัดของท่าน

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตท่านดังกล่าวทำการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูล เพื่อประกอบการศึกษาและวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมจินต์ สมุมาปัญโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร/โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๓๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร. ๐-๒๒๒๒-๒๕๓๕, ๐-๒๒๒๕-๕๖๕๖, ๐-๒๒๒๒-๑๕๖๖
โทรสาร ๐-๒๒๒๑-๖๕๕๐, ๐-๒๒๒๑-๕๖๕๕

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระอธิการอัมพร ชินวโร (จว.) เจ้าอาวาสวัดประตู่ในทรงธรรม

ด้วย พระครูปลัดศิริวัฒน์ สญฺญจิตฺโต (วิชาณา) นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ ของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” โดยในการทำวิจัยดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพุทธศาสนิกชน อุบาสก อุบาสิกา ที่มาทำบุญและฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ในวัดของท่าน

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตท่านดังกล่าวทำการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูล เพื่อประกอบการศึกษาและวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๓๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร. ๐-๒๒๒๒-๒๘๓๕, ๐-๒๒๒๕-๘๖๘๖, ๐-๒๒๒๒-๑๘๖๗
โทรสาร ๐-๒๒๒๑-๖๕๕๐, ๐-๒๒๒๑-๘๖๖๕

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระปลัดมานิตย์ จิรมโน (จร.) เจ้าอาวาสวัดตี่ดวด

ด้วย พระครูปลัดศิริวัฒน์ สกนฺตจิตฺโต (วิชาผา) นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธ-
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวัน
ธรรมสวนะ ของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” โดยในการ
ทำวิจัยดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพุทธศาสนิกชน อุบาสก
อุบาสิกา ที่มาทำบุญและฟังธรรมในวันธรรมสวนะ ในวัดของท่าน

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตท่านดังกล่าวทำการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูล เพื่อ
ประกอบการศึกษาและวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่าน
เป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ภาคผนวก ข.

แบบสอบถาม

สำรวจความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน

: กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าวิจัย ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย / ลงในช่อง ☐ ที่ตรงกับข้อมูลของท่าน

๑. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

๒. อายุ

☐ ต่ำกว่า ๒๐ ปี

☐ ๔๐ - ๔๕ ปี

☐ ๒๐ - ๒๕ ปี

☐ ๕๐ - ๕๕ ปี

☐ ๓๐ - ๓๕ ปี

☐ ๖๐ ปีขึ้นไป

๓. สถานภาพ

☐ โสด

☐ หม้าย

☐ สมรส

☐ แยกกันอยู่

๔. ระดับการศึกษาปัจจุบันหรือระดับการศึกษาสูงสุด

☐ ประถมศึกษา

☐ ปริญญาตรี

☐ มัธยมศึกษาตอนต้น

☐ ปริญญาโท

☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.

☐ ปริญญาเอก

☐ ปวส./ อนุปริญญา

☐ และอื่น ๆ (ระบุ)

๕. อาชีพ

☐ นักเรียน / นักศึกษา

☐ ค้าขาย

☐ ข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ

☐ ประกอบอาชีพส่วนตัว

☐ พนักงานบริษัท / ธนาคาร

☐ ผู้เกษียณอายุ / ผู้ว่างงาน

☐ พ่อบ้าน / แม่บ้าน

☐ เกษตรกรรม

☐ และ อื่น ๆ (ระบุ)

๖. รายได้ประจำต่อเดือน

☐ ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ บาท ต่อเดือน	☐ ๓,๐๐๑ - ๖,๐๐๐ บาท ต่อเดือน
☐ ๖,๐๐๑ - ๙,๐๐๐ บาท ต่อเดือน	☐ ๙,๐๐๑ - ๑๒,๐๐๐ บาท ต่อเดือน
☐ ๑๒,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท ต่อเดือน	☐ ๑๕,๐๐๑ บาท ต่อเดือนขึ้นไป

ตอนที่ ๒ การเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะ

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย / ลงในช่อง ☐ ที่ตรงกับข้อมูลของท่านมากที่สุด

๑. ท่านเคยฟังธรรมในวันธรรมสวนะมาก่อนหรือไม่

- ☐ เคย ☐ ไม่เคย

๒. ท่านชอบฟังการแสดงธรรม ในรูปแบบใด

☐ แนวสนุกสนาน	☐ เป็นธรรมะล้วน ๆ
☐ ปรับประยุกต์	☐ และอื่น ๆ (ระบุ).....

๓. ท่านต้องการรับเนื้อหาธรรมะในเรื่องอะไรบ้าง (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

☐ มงคลชีวิต ๓๘ ประการ	☐ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน
☐ สังคหวัตถุ ๔ ประการ	☐ โอวาทปาติโมกข์(แก่นพระพุทธศาสนา)
☐ เบญจศีล ๕ ประการ	☐ สุขของคฤหัสถ์ ๔ ประการ
☐ อุโบสถศีล หรือ ศีล ๘	☐ อบายมุขทางแห่งความเลื่อม ๖ ประการ
☐ และอื่น ๆ (ระบุ)	

๔. ท่านฟังธรรมในวันใดมากที่สุด

- ☐ วันจันทร์ - วันศุกร์
- ☐ วันเสาร์ - วันอาทิตย์
- ☐ วันธรรมสวนะ (วันพระ)
- ☐ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๕. ท่านฟังธรรมในวันธรรมสวนะมานานเท่าใด

☐ น้อยกว่า ๑ ปี	☐ มากกว่า ๓ - ๕ ปี
☐ มากกว่า ๑ - ๒ ปี	☐ มากกว่า ๕ - ๑๐ ปี
☐ มากกว่า ๒ - ๓ ปี	☐ มากกว่า ๑๐ ปีขึ้นไป

๖. เวลาที่สามารถรับฟังธรรมในวันธรรมสวนะในเวลาใด

- ☐ เวลา ๐๘.๐๐ – ๑๐.๐๐ น. ☐ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๐๐ น.
☐ เวลา ๑๗.๐๐ – ๑๘.๐๐ น. ☐ เวลา ๑๙.๐๐ – ๒๐.๐๐ น.

๗. ท่านเปิดรับธรรมะในวันธรรมสวนะจากสื่อใด (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ☐ พระสงฆ์ ☐ วิทูโรทัศน์
☐ วิทูรกระจายเสียง ☐ เทป
☐ อินเทอร์เน็ต ☐ วีดีโอ.
☐ ซีดี. / วีซีดี. ☐ และอื่น ๆ (ระบุ).....

ตอนที่ ๓ ความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมะในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน

คำชี้แจง กรุณาใส่เครื่องหมาย / ในแบบประเมินตามระดับความพึงพอใจของท่าน

ประเด็นหัวข้อการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ				
	มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
๑. ผู้เสนอธรรม ๑.๑ มีความรู้เกี่ยวกับธรรมที่เสนอดี ๑.๒ มีความน่าเชื่อถือ ๑.๓ มีความสามารถถ่ายทอดได้เข้าใจ ๑.๔ มีมนุษยสัมพันธ์ดี ๑.๕ มีทักษะในการสื่อสารที่ดี ๑.๖ มีอุปกรณ์ที่ทันสมัย					
๒. เนื้อหาธรรม ๒.๑ น่าสนใจน่าติดตาม ๒.๒ เป็นประโยชน์ต่อตัวท่าน ๒.๓ ขากเกินความเข้าใจ ๒.๔ เข้าใจได้ง่าย ๒.๕ ตรงต่อความต้องการ ๒.๖ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้					

ประเด็นหัวข้อการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ				
	มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
๓. วิธีการนำเสนอธรรม ๓.๑ น่าสนใจน่าติดตาม ๓.๒ ทำให้เข้าใจธรรมได้ง่ายขึ้น ๓.๓ ใช้วิธีการนำเสนอให้เรื่องยาก กลายเป็นเรื่องง่าย ๓.๔ ใช้เวลาได้อย่างเหมาะสม ๓.๕ เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง					

ตอนที่ ๔ ประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน
คำชี้แจง โปรดใส่เครื่องหมาย / ลงในช่องว่างเพียงช่องเดียว ซึ่งตรงกับความรู้สึกหรือความ
 เป็นจริง มากที่สุด

ท่านได้ประโยชน์อะไรบ้าง มากน้อยเพียงใดจากการฟังธรรมในวันธรรมสวนะ

ประเด็นหัวข้อการประเมิน	ประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรม				
	มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
๑. ทำให้ละเว้นความชั่ว					
๒. ทำให้กระทำความดี					
๓. ทำให้จิตใจสะอาดผ่องใส					
๔. ทำให้ได้รับความรู้หลากหลาย					
๕. ทำให้เพิ่มศรัทธามากขึ้น					

ประเด็นหัวข้อการประเมิน	ประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ธรรม				
	มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
๖. สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาชีวิต และสังคมได้					
๗. ทำให้ได้รับการยอมรับนับถือจากผู้อื่น มากขึ้น					
๘. ทำให้เกิดความบันเทิงในธรรม และ อยากฟังธรรมในวันธรรมสวนะ					
๙. เป็นการเสริมสร้างกุศล และบารมี สำหรับชาตินี้และชาติหน้า					
๑๐. ทำให้มองเห็นปัญหาอันเกิดจากขาด หลักธรรมของสังคมปัจจุบัน					
๑๑. ทำให้เห็นความสำคัญของวันธรรม สวนะมากขึ้น					
๑๒. ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความสำคัญของวันธรรมสวนะ					

ตอนที่ ๕ แสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะ
ของพุทธศาสนิกชน ในการนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และการทำงานของท่าน.

.....

.....

.....

.....

.....

ขออนุโมทนาขอบคุณที่กรุณาช่วยตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

ภาคผนวก ก.

ภาพกิจกรรมและข้อมูลเบื้องต้นประกอบการศึกษาวัดในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้สำรวจแจกแบบสอบถาม “ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร.” และในเขตบางกอกใหญ่นี้ ได้แบ่งเขตการปกครองของคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ แขวง คือ แขวงวัดอรุณ มี ๘ วัด และแขวงวัดท่าพระ มี ๕ วัด รวมสองแขวง มีทั้งหมด ๑๓ วัด

ผู้ศึกษาวิจัย นำเสนอประวัติวัดใหม่พิเรนทร์พอสังเขป ดังนี้ ด้วยเหตุผล คือผู้วิจัยได้พักอาศัยอยู่ที่ วัดใหม่พิเรนทร์ เป็นวัดโบราณวัดหนึ่ง ตั้งอยู่เลขที่ ๖๑๑ ถนนอิสรภาพ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดตามโฉนด เลขที่ ๑๑๕๑๕,๑๑๕๒๐ มีเนื้อที่ ๘ ไร่ ๔๖ ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือยาว ๗๕.๓๐ เมตร ติดกับที่ดินเอกชน ทิศใต้ยาว ๑๓๗ เมตร ติดต่อกับที่ดินเอกชน ทิศตะวันออกยาว ๑๒๖.๑๐ เมตร ติดต่อกับ ถนนอิสรภาพ ทิศตะวันตกยาว ๕๗.๕๐ เมตร ติดต่อกับลำคลอง*

การดำเนินงานและกิจกรรมในวัด มีการประชาสัมพันธ์วัดเพื่อให้เกิดศรัทธาแก่สาธุชนผู้มาวัดและทางวัดได้ให้ความสำคัญแก่ผู้มาบำเพ็ญบุญฟังธรรมปฏิบัติกรรมฐาน เกี่ยวกับสถานที่ ทำให้สถานที่สะอาด บูรณปฏิสังขรณ์ พัฒนาวัดให้ใหม่อยู่เสมอ จัดให้มีการสอนธรรมทั้งแผนกธรรมบาลี และธรรมศึกษา และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามหลักพัฒนาวัดส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป

ต่อไปนี้เป็นภาพเหตุการณ์เกี่ยวกับ บุคคล สถานที่ พิธีกรรม และกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้ศึกษาวิจัยได้สำรวจในแต่ละวัด ในเขตบางกอกใหญ่ได้นำมาเสนอ เพื่อเป็นแนวทางสัมมาปฏิบัติ ดังนี้

* พระมหาสถิตย์ ฉนฺทโก, พระธรรมเทศนาสอนประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๓๕).

พระศรีรัตนวิมล

(เสถียร ฉนุทโก ป.ธ. ๕)

เจ้าอาวาสวัดใหม่พิเรนทร์/เจ้าคณะแขวงวัดอรุณ

เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

พระครูปลัดศิริวัฒน์ สมนฺตจิโต
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดใหม่พิเรนทร์
เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

พระศรีรัตนวิมล

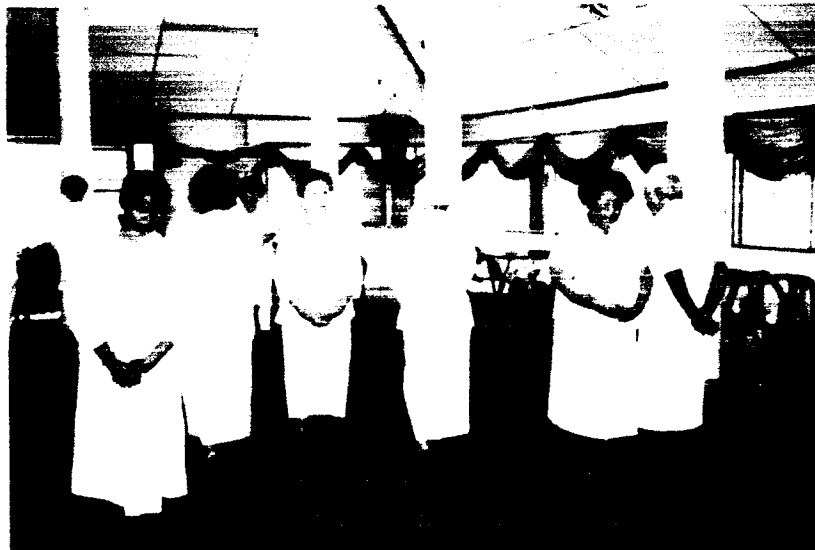
บรรยายธรรมแก่นักเรียนในโครงการปฏิบัติธรรมยุวพุทธบำเพ็ญ ณ โรงเรียนสุโรจน์วิทยา
แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ฟังธรรมในวันธรรมสวนะ และปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน

ไหว้พระสาวกมณฑ์ พังธรรม เคนจกรรม ปฏิบัติธรรมในวันธรรมสวนะ

พระครูปลัดศิริวัฒน์

บรรยายธรรมแก่เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ณ โรงเรียนวัดใหม่พิเรนทร์
สำนักงานเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

พระครูปลัดศิริวัฒน์

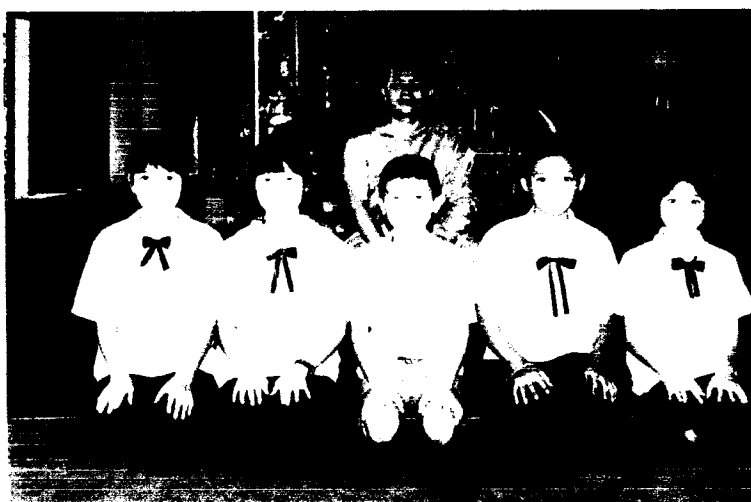
บรรยายธรรมแก่นักเรียนในโครงการปฏิบัติธรรมยุวพุทธบำเพ็ญวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา

ณ โรงเรียนสุโรจน์วิทยา

แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

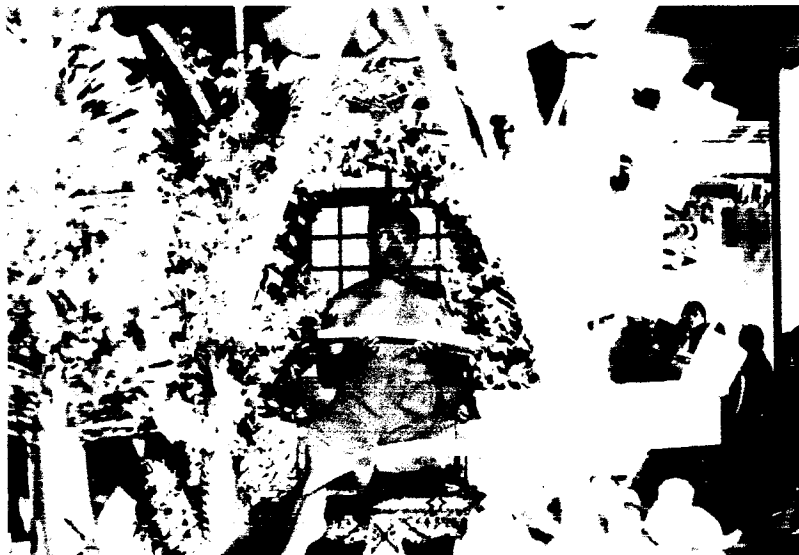
ปฏิบัติเชิงรุกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน
สอนธรรม นำเด็กประกวดมารยาทไทย

พระครูปลัดศิริวัฒน์

ประชาสัมพันธ์วัดเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางพุทธศาสนาในการเผยแพร่ธรรม

พระครูปลัดศิริวัฒน์

แสดงธรรมแบบปรับประยุกต์ คือ เทศมหาชาติ แก่นักเรียนโรงเรียนสุโรจน์วิทยาและพุทธศาสนิกชน
ณ ศาลาบำเพ็ญกุศล วัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

พระครูปลัดศิริวัฒน์

รับเครื่องไทยธรรม (เครื่องกัมม์) เทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก แบบประยุกต์
ณ วัดใหม่พิเรนทร์ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

คณะอุบาสก อุบาสิกา ครูอาจารย์ นักเรียน ได้ร่วมกันประกอบกิจกรรมฟังเทศน์
รักษาศีลแล้วได้ร่วมกันถวายเครื่องกัมม์เทศน์ ซึ่งการบำเพ็ญบุญเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่ง
ของพุทธศาสนิกชน โดยการเผยแผ่ธรรมนั้น ทุกวัดในเขตบางกอกใหญ่ ได้ร่วมทำ
กิจกรรมนี้ไม่ว่าจะเป็นวันธรรมสวนะ วันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ต่างก็ได้มีความ
กระตือรือร้นในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิจัย จึงเห็นได้ว่า การบำเพ็ญบุญในทางพระพุทธศาสนานั้น ทำได้หลายวิธีด้วยกัน เมื่อจิตใจสงบ กายสะอาด วาจาปกติ ย่อมเกิดเป็นบุญเป็นกุศล พระพุทธเจ้าให้เราเหล่าพุทธศาสนิกชน ยึดมั่นในเรื่องการบำเพ็ญบุญ เรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง ถ้าให้ละเอียดยิ่งขึ้น เป็นบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อย่าง แต่ในที่นี้ ผู้วิจัยขอยกบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความคิด ดังพระผู้มีพระภาค ตรัสไว้ใน ทิฆมณิกาย ปาฏิกวรรคว่า บุญกิริยาวัตถุ^๒ ๓ คือ ๑.ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน ๒. สิลมัยบุญกิริยาวัตถุ บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล ๓. ภวานมัยบุญกิริยาวัตถุ บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภavana แล้วตรัสอานิสงส์ อันบุคคลในโลกนี้ได้ทำบุญกิริยาวัตถุอย่างใด ฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุที่เป็นทิพย์ วรรณะที่เป็นทิพย์ สุขที่เป็นทิพย์ ยศที่เป็นทิพย์ อริปไตยที่เป็นทิพย์ รูปที่เป็นทิพย์ เสี่ยงที่เป็นทิพย์ กลิ่นที่เป็นทิพย์ รสที่เป็นทิพย์ โภจทรัพย์ที่เป็นทิพย์^๓ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวแล้ว จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้หวังประโยชน์สุข ควรฝึกฝนบำเพ็ญบุญนี้เท่านั้น

ที่ให้ผลเลิศติดต่อกันไป มีสุขเป็นกำไร

คือควรบำเพ็ญทาน ควรประพฤติธรรมสม่ำเสมอ

และควรเจริญเมตตาภavana

บัณฑิต ครั้นเจริญธรรม ๓ ประการ

ที่เป็นเหตุให้เกิดสุขดังกล่าวนั้นแล้ว

ย่อมเข้าถึงโลกที่มีสุข ปราศจากการเบียดเบียนกัน^๔

จะเห็นได้ว่า การทำบุญคือการพัฒนาเสริมสร้างความดีให้เกิดมีแก่ตนเองและต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึงธรรมในวันธรรมสวนะ และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานรักษาศีลเจริญจิตภาวนา จัดเป็นการทำบุญที่สำคัญยิ่ง เพราะการฟอกจิตใจ สะอาด สว่าง สงบ ทำให้เกิดความสุข และทำให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง ดังนั้น พุทธศาสนิกชนควรยึดถือเป็นแนวปฏิบัติสืบไป

^๒ ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕.

^๓ อ. อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๕๔ - ๒๕๖.

^๔ พ. อธิ. (ไทย) ๒๕/๖๐/๔๑๕ - ๔๑๖.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระครูปลัดศิริวัฒน์ สอนจิตโต (วิชาผา)
วัน เดือน ปี เกิด วันที่ ๑ เดือน มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓
ภูมิลำเนา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ
ปัจจุบันอยู่ ๖๑๑ วัดใหม่พิเรนทร์ ถนนนิสิตภาพ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐

ประวัติการศึกษา

- ๒๕๒๓ : จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ (ม.ศ.๕) โรงเรียนสิทธธรรมวิทยา วิทยาเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร
- ๒๕๒๓ : จบประกาศนียบัตรประโยคครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ
- ๒๕๔๕ : จบปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาการ บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๒๕๔๗ : ศึกษาต่อระดับปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขา วิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำแหน่งหน้าที่การงาน

- : เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดใหม่พิเรนทร์ กรุงเทพมหานคร
- : เป็นครูพระสอนศีลธรรมกรุงเทพมหานคร
- : เป็นครูใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดใหม่พิเรนทร์ กรุงเทพมหานคร
- : เป็นองค์แสดงธรรม บรรยายธรรม และปาฐกถาธรรมในวันธรรมสวนะ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ณ วัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร